

Vanheneva kirjailija Ulla Bjernen (1890–1969) päiväkirjoissa

Turun yliopisto
Historian, kulttuurin ja taiteiden
tutkimuksen laitos
Kulttuurihistoria
Pro gradu -tutkielma
Karolina Kapiainen
Joulukuu 2020

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteidentutkimuksen laitos/Humanistinen tiedekunta

KAPIAINEN, KAROLINA: Vanheneva kirjailija Ulla Bjernen (1890–1969) päiväkirjoissa

Pro gradu -tutkielma, 77 s.

Kulttuurihistoria

Joulukuu 2020

Tarkastelen tutkielmassani sitä, kuinka kirjailija Ulla Bjerne (1890–1969) koki vanhuuden ja vanhenemisen. Perehdyn siihen, millaisia merkityksiä hän liitti vanhuuteen ja millaisia muutoksia hän koki vanhenemisen elämäänsä tuovan. Tarkennan käsittelyäni myös hänen kirjailijuuteensa. Kysyn, miten hän hahmotti omaa kirjailijuuttaan elämänsä loppupuolella ja miten hän arvioi vanhenemisen vaikuttavan hänen kirjailijana toimimiseensa. Käsittele myös päiväkirjan erilaisia merkityksiä Bjernelle. Aineistonani käytän Bjernen 1950- ja 1960-luvun päiväkirjoja.

Tutkielmani sijoittuu kirjoittamisen kulttuurihistorian kentälle, ja se asettuu myös vanhenemisen ja kirjallisuuden välisiä kytköksiä tutkivaan perinteeseen. Oleellisia käsitteitä tutkielmassani ovat vanhuus ja kokemus. Ymmärrän vanhuuden pitkälti sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentuvana.

Bjerne liitti vanhuuteen useita negatiivisia piirteitä. Hän kuvasi vanhuutta esimerkiksi rappiona ja menetyksenä ja toisti siten kulttuurista kertomusta vanhuudesta rappiona. Bjerne koki vanhenemisen tuoneen useita muutoksia hänen elämäänsä, ja hän näki luopumisen oleellisena osana vanhuutta. Hän kohtasi nämä muutokset korostamalla sisäisen kasvun merkitystä. Kirjailijantyö säilyi hänelle vanhuudessa oleellisena merkityksellisyiden kokemuksen tuojana.

Asiasanat: Ulla Bjerne, kulttuurihistoria, kirjailijat, päiväkirjat, vanhuus, vanheneminen.

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuskohteena Ulla Bjerne.....	1
1.2 Aineisto ja menetelmät.....	4
1.3 Tutkimuskentät ja käsitteet.....	7
2. VANHENEMISEN MERKITYKSET JA MUUTOKSET	12
2.1 On pirunmoista tulla vanhaksi.....	12
2.2 Ympärillä sulkeutuvat rajat.....	18
3. KIRJOITTAMINEN VANHETESSA	31
3.1 Ensin elää, sitten vasta kirjoittaa – muistelmien merkitys.....	31
3.2 Muu kirjallinen toiminta ja menneen uran tarkastelu.....	41
4. PÄIVÄKIRJAN MONET MERKITYKSET.....	55
4.1 Miksi kirjoitan tällaista.....	55
4.2 Muistojen kuvakirja.....	61
4.3 Päiväkirjat ja jälkimaine.....	65
LOPUKSI.....	70
LÄHTEET.....	73

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuskohteena Ulla Bjerne

Gully Cecilia Ohlson, joka myöhemmin tunnettiin nimellä Ulla Bjerne (1890–1969), syntyi Ruotsissa Söderhamnin pikkukaupungissa vuonna 1890.¹ Hän jätti syntymäkaupunkinsa taakseen 18-vuotiaana, teki konttoritöitä Malmössa, Trelleborgissa ja Kööpenhaminassa. Bjerne muutti nimensä työnantajansa pyynnöstä työskennellessään konttorissa Kööpenhaminassa, sillä työnantaja ei halunnut, että samassa konttorissa oli niin monia työntekijöitä, joiden nimi päättyi -son.² Keväällä 1912 Bjerne matkusti Pariisiin. Hän uskoi siellä asumisen edesauttavan hänen pyrkimyksiään ryhtyä kirjailijaksi. Maailmansodan puhjetessa Bjerne lähti Pariisista takaisin Kööpenhaminaan, jossa hän asui seuraavat viisi vuotta.³ Kööpenhaminassa Bjerne liikkui skandinaavisissa taiteilijapiireissä. Vuonna 1920 Bjerne matkusti ensimmäisen kerran Italiaan. Syksyllä 1921 Bjerne oli matkalla Serbiaan, mutta hän päätti poiketa Suomessa tapaamassa ystäväänsä Therese Wuorenhimoa. Suomessa Bjerne tutustui lääkäri Léon Biaudetiin, ja seuraavana vuonna pari avioitui. Ulla Bjerne ja Léon Biaudet asettuivat asumaan Loviisaan, jossa he asuivat lopun elämäänsä.⁴ Bjerne jätti jälkeensä monenlaista elämäkerrallista aineistoa, ja pro gradu -tutkielmassani tarkastelen hänen päiväkirjojaan vuosilta 1949–1968. Olen kiinnostunut siitä, miten Bjerne päiväkirjoissaan kuvasi vanhenemisen kokemuksiaan.

Avioituminen ei lopettanut Ulla Bjernen matkustelua, eikä myöskään hänen kirjailijanuraansa, jonka voi sanoa alkaneen vuonna 1916, kun Bjerne julkaisi ensimmäisen romaaninsa, *Mitt andra jag*. Ulla Bjerne julkaisi elämänsä aikana yhteensä 28 teosta: romaaneja, novelleja ja runoja. Hänen teoksensa käsittelivät esimerkiksi taiteilijuutta, naistaiteilijan kokemaa rakkauden ja taiteilijuuden ristiriitaa. Kirjallisuudentutkija Kristina Fjelkestam kuvaakin Bjernen romaania *Ingen mans kvinna* (1919) Ruotsin ensimmäiseksi naisen kirjoittamaksi taiteilijaromaaniksi, jossa on naispäähenkilö ja joka rikkoo perinteistä kaavaa, jossa joko taide tai taiteilija joutuu uhratuksi.⁵

Kirjallisuudentutkija Alexandra Borg kuvaa Bjernen teoksia temaattisesti mielenkiintoisiksi: niissä esiintyy naispäähenkilöitä, jotka ylittävät sekä valtioiden että

¹ <http://bibbild.abo.fi/hands/Bjerne/>

² Hackman 2018, sähköinen lähde.

³ Dahl 1963, 8–10. Åström 1973, 28.

⁴ Dahl 1963, 10.

⁵ Fjelkestam 2002, 11, 73. Ristiriita tai valinta naiseuden ja taiteilijuuden välillä on ollut yleinen teema naisten kirjoittamissa taiteilijakuvauksissa. ks. esim. Leskelä-Kärki 2006, 414–418.

perinteisen naiseuden rajoja. Päähenkilöt ovat nuoria femme fatale -tyyppisiä, emansipoituneita kosmopoliitteja, jotka juovat absinttia ja polttavat oopiumia.⁶ Kristina Malmio taas kuvailee Bjerneä ainoaksi 1900-luvun alkupuolen (suomenruotsalaiseksi) naiskirjailijaksi, joka kirjoitti humoristis-satiirisia romaaneja. Pikkukaupungin porvarillista elämää kuvaavan *Idylliska fasader* (1928) -teoksen Malmio nimeää juuri tällaiseksi. *Getingboet. En helsingforsroman* (1938) taas kuvaa Malmion mukaan muun muassa parodisesti taiteilijoiden, kirjailijoiden, näyttelijöiden ja toimittajien välisiä juonitteluja.⁷

Ulla Bjerneä voi sanoa unohdetuksi kirjailijaksi. Omana aikanaan hän oli kuitenkin tunnettu, ja ainakin hänen varhaisemmat teoksensa myivät hyvin Ruotsissa. Esimerkiksi kaksi ensimmäistä romaania *Mitt andra jag* (1916) ja *Dårarnes väg* (1917) myivät alle neljässä vuodessa 20 000 kappaletta.⁸ Myös hänen muistelmatriologiansa saavutti menestystä, vaikka Bjernen teosten lukijamäärät olivatkin ennen muistelmien julkaisua vähentyneet.⁹ Osa Ulla Bjernen teoksista asetettiin vakavasti otettavan kirjallisuuden ja ajanvietekirjallisuuden välimaastoon. Kristina Malmio toteaaakin, että kevyt tyyli, kepeästi kirjoitettu teksti ja mukaansatempaava juoni olivat Bjernen teoksille ominaisia piirteitä, mutta kyseiset piirteet johtivat helposti varsinkin naiskirjailijan kohdalla luokiteluun viihde-/ajanvietekirjailijaksi. Tällaisessa tapauksessa ei ollut enää merkitystä sillä, vaikka kirja olisi käsitelty vakaviakin aiheita.¹⁰

Bjerne julkaisi muistelmatriologian *Livet väntar dej* (1955), *Den glada otryggheten* (1958), *Botad oskuld* (1961). Myös muuta Bjernen tuotantoa on usein kuvattu omaelämäkerralliseksi, kuten usein naisten kirjoittamia teoksia. Bjerne korosti tätä piirrettä kuitenkin myös itse ja keskeinen osa hänen taiteilijuuttaan olikin elämän ja taiteen välinen yhteys.¹¹ Bjerne teki myös radiokuunnelmia ja kirjoitti lehtiartikkeleita esimerkiksi ranskalaiseen kirjallisuuteen liittyen.

Tutkimusta Ulla Bjerneen liittyen on tehty toistaiseksi vähän. Sekä hänen arkistoaineistojaan että teoksiaan on tutkittu vähän, ja koen tärkeäksi nostaa hänen aineistojaan esiin. Se tutkimus, jota hänestä on tehty, keskittyy enimmäkseen hänen ensimmäisiin teoksiinsa, mikä yhtenä syynä sille, miksi halusin tarkastella Bjernen elämän loppupuolta. Sofia Pelo on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan (2005) Ulla Bjernen romaania *Mitt andra jag* sekä teoksen ja Bjernen omaelämäkerrallisten tekstien välisiä kytköksiä.

⁶ Borg 2004, 67.

⁷ Malmio 2000, 168–169.

⁸ Borg 2004, 67.

⁹ Åström 1973, 32. Ulla Bjernen päiväkirja 18.6. 1950. ÅAB, HS, Bjerne, Ulla, vol. 41.

¹⁰ Malmio 2000, 170.

¹¹ Bjerne, esim. 2.2.1952.

Kristina Fjelkestam käsittelee Ulla Bjernen teoksia osana tutkimustaan *Ungkarlsflickor, kamrathustrur och manhaftiga lesbianer. Modernitetens litterära gestalter i mellankrigstidens Sverige* (2002). Myös Kristin Järvestad on tutkinut Bjernen teoksia tutkimuksessaan *Den klivna kvinnligheten. "Öfvergångskvinnan" som litterär gestalt i svenska samtidsromaner 1890–1920* (2008). Alexandra Borg taas on tarkastellut ulkopuolisuutta Bjernen esikoisteoksessa artikkelissaan "'denna vita ödslighet' Om utanförskapet i Ulla Bjernes *Mitt andra jag*". Ruotsalainen kirjallisuudentutkija Boel Hackman on julkaissut Bjernestä artikkelin "Subversiva berättelser. Performativ identitet i växelrörelse mellan liv och dikt", joka käsittelee Bjernen puhujaposition rakentumista sekä hänen biografista kirjoittamistaan performatiivisena tekona. Hackman kirjoittaa parhaillaan myös kirjaa Bjernestä.

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani, miten kirjailija Ulla Bjerne kuvasi vanhenemistaan päiväkirjoissaan. Pureudun siihen, millaisia merkityksiä hän vanhenemiseen ja vanhuuteen liitti ja mitä se merkitsi hänelle. Lisäksi tarkastelen, miten Bjerne hahmotti itseään kirjailijana elämänsä loppupuolella. Näin pyrin tavoittamaan jotakin hänen vanhenemisen kokemuksestaan sekä sen suhteesta hänen kirjailijuuteensa. Samalla selviää kenties jotakin siitä, mitä vanheneminen merkitsi 1950- ja 1960-luvulla eläneelle, 1800-luvun lopulla syntyneelle naiselle. Lähdeaineistona tutkimuksessani käytän Bjernen päiväkirjoja vuosilta 1949–1968, jolloin Bjerne oli 59–78 -vuotias. Tutkimani päiväkirjat sisältävät yli 800 sivua. Päiväkirjat sijaitsevat Åbo Akademin kirjaston käsikirjoituskoelmissa. Ulla Bjerne lahjoitti itse päiväkirjansa kuolemansa jälkeen Finlands svenska författareföreningille yhdessä kirjeidensä ja muiden papereidensa sekä Loviisan kotinsa kanssa. Kokoelma oli suljettuna 15 vuotta, minkä jälkeen se avattiin ja luetteloitiin vuonna 1984. Kokoelmaan sisältyy päiväkirjojen ja kirjeiden lisäksi muun muassa leikekirjoja, valokuvia ja enimmäkseen julkaisemattomia käsikirjoituksia.

Lähteen rajauksen vuoksi en voi tietää, millaisia muutoksia Bjernen vanhuuden päiväkirjoissa näkyisi verrattuna hänen nuoruuden päiväkirjoihinsa. En siis arvioi hänen vanhenemisen kokemuksiaan suhteessa hänen nuoruuteensa, paitsi sellaisissa tapauksissa, joissa Bjerne itse tekee niin. 20 vuoden aika on kuitenkin sen verran pitkä, että se tarjoaa hyvät mahdollisuudet tutkia Bjernen vanhenemisen kokemuksia, vaikka rajauksen vuoksi vielä pidemmän aikavälin muutokset jäävät tarkastelun ulkopuolelle ja jotakin jää siten väistämättä piiloon. Aikarajaus voi vaikuttaa myös siihen, millaisella varmuudella voin tietyt piirteet liittää juuri vanhenemisen kokemukseen.

Ensimmäisessä käsittelyluvussa tarkastelen Bjernen vanhenemiseen liittyviä pelkoja sekä muutoksia. Tutkin, millaiset asiat hän koki merkityksellisinä vanhemmalla iällä ja millaisia muutoksia hän kuvasi vanhenemisen tuoneen hänen elämäänsä. Tarkastelen samalla sitä, kuinka merkityksen tuojat mahdollisesti muuttuivat iän karttuessa. Toisessa käsittelyluvussa tarkastelen Bjernen päiväkirjoissa piirtyviä ja rakentuvia kokemuksia kirjailijuuden ja vanhenemisen suhteesta. Huomioni kiinnittyy siihen, miten vanheneminen ja elämän rajallisuuden kohtaaminen vaikuttivat Bjernen ajatukseen/tuntemuksiin hänen kirjallisesta urastaan ja hänen näkemyksiinsä itsestään kirjailijana. Olen kiinnostunut siitä, miten hän reflektoi uraansa elämänsä loppupuolella. Kolmannessa käsittelyluvussa tarkastelen Bjernen päiväkirjakirjoittamista, sitä, millaisia merkityksiä päiväkirjalla hänelle oli ja miten nämä merkitykset muuttuivat.

1.2. Aineisto ja menetelmät

Ulla Bjerne kirjoitti päiväkirjaa enemmän tai vähemmän aktiivisesti lähes koko elämänsä ajan. 1950- ja 1960-luvuilta päiväkirjamateriaalia on runsaammin kuin aiemmilta vuosikymmeniltä. Varsinaisia päiväkirjoja 1950- ja 1960-luvuilta on viisi paksuhkoa kirjaa, minkä lisäksi 1960-luvun lopulta useita vihkoja. 1960-luvun lopun päiväkirjavihot jätän tarkastelun ulkopuolelle, koska Bjernen aviomiehen kuoltua vuonna 1968 päiväkirjojen luonne hieman muuttui, kun Bjerne alkoi kirjoittaa päiväkirjaansa edesmenneelle puolisolleen. Bjerne haki vanhoista päiväkirjoistaan lohtua ja jatkoi päiväkirjaa kirjoittamalla keskustelua miehensä kanssa. Erään päiväkirjan hän oli nimennyt otsikolla ”Jag talar till Léon”. Näitä puolison kuoleman jälkeen kirjoitettuja päiväkirjavihkoja on viisi kappaletta, yhteensä noin 300 sivua. Osa on kirjoitettu täyteen, yhtä on kirjoitettu noin 20 sivua ja yksi on matkapäiväkirja. Bjernen kirjoittamat matkapäiväkirjat olen rajannut käsitteelyni ulkopuolelle. 1950- ja 1960-luvuilla Bjerne kirjoitti päiväkirjaansa vaihtelevalla tahdilla, toisinaan useita kertoja viikossa, toisinaan taas saattoi kulua yli kuukausi ilman yhtäkään merkintää. Merkinnät vaihtelevat toteavista arjen kuvauksista pidempiin, omaa elämää reflektoiviin pohdintoihin. Bjernen arkistokokoelmassa on päiväkirjojen lisäksi muun muassa kirjeenvaihtoa, käsikirjoituksia, leikekirjoja ja valokuvia.

Ulla Bjerne luki vanhoja päiväkirjojaan uudelleen ja pohdiskeli omaa päiväkirjakirjoittamistaan. Toisinaan hän myös jälkikäteen kommentoi lyhyesti aiempia merkintöjään. Päiväkirja oli Bjernelle keskustelukumppani. Se oli myös keino tallentaa

omaa elämää itseä ja muita varten. Lisäksi se oli paikka, jossa pystyi pohtimaan omaan kirjailijuuteen liittyviä epävarmuuden tunteita. Bjerne oli tietoinen mahdollisista tulevaisuuden lukijoista, ja hän toivoi päiväkirjojensa joskus olevan hyödyksi jollekin.¹² Tietoisuus tulevista lukijoista onkin usein erityisesti kirjailijoiden ja kuulumisuuden henkilöiden päiväkirjoissa läsnä oleva piirre, ja on olennaista pohtia sitä, miten tämä tietoisuus vaikutti kirjoittajan kynänliikkeisiin.¹³ Päiväkirjojen puhe on myös aina suunnattu jollekin, oli tämä joku sitten päiväkirjojen myöhempi lukija tai tulevaisuuden minä.¹⁴

Luen päiväkirjoja hyödyntämällä hermeneuttista tulkinnan teoriaa. Hermeneuttista tulkinnan teoriaa kehitelleen Hans Georg Gadamerin ajatuksia on avannut esimerkiksi kulttuurihistorioitsija Sakari Ollitervo. Ollitervo kuvaa kuinka Gadamer pitää kieltä ja kielen dialogisuutta avaimena tiedon luonteeseen. Historiantutkimus on siis keskustelua menneisyyden kanssa, ja tutkija on dialogisessa suhteessa tutkittavaan kohteeseen.¹⁵ Leskelä-Kärki kuvaa, kuinka tavoitteena tulkinnassa on poistaa tekstin vierautta, ymmärtää. Jokainen lukukerta poistaa tekstin vierautta ja syventää sitä prosessia, jolla lukija tulkitsee ja ymmärtää tekstiä. Teksti muokkaa lukijaansa ja saa tämän kysymään uusia kysymyksiä.¹⁶ Tekstin ymmärtämistä ohjaa tulkitsijan esiymmärrys, johon on kuitenkin suhtauduttava kriittisesti, vaikka se onkin tulkinnan lähtökohta. Historiallinen tieto ei Gadamerin ajattelun mukaan voi esittää lopullista totuutta, vaan jokaisen tutkimuskohteen tulkinta on loputon prosessi. Hermeneuttinen tekstin tulkinta sisältää aina mahdollisuuden toisiin tulkintoihin.¹⁷

Päiväkirjat ovat usein aukkoisia, ristiriitaisia ja pirstaleisia, ja ne kuvaavat asioita juuri päiväkirjan kirjoittajan näkökulmasta.¹⁸ Päiväkirjat eivät kuitenkaan kuvaa kirjoittajan todellisuutta suoraan, vaan ne ovat välittyneitä ja niiden kirjoittamista ohjaavat tietyt kulttuuriset konventiot. Lisbeth Larssonin mukaan päiväkirjan kirjoittaja tekee kuitenkin lukijansa kanssa ”totuudellisuuslupauksen”, ja päiväkirjat ovat siten olemassa todellisena puheena, vaikka tekstin sisältöjä ei voitaisikaan osoittaa todeksi. Ei ole siis tarpeellista lukea päiväkirjaa joko konstruktiona tai totuutena.¹⁹

Päiväkirjoja tutkittaessa on tärkeää miettiä, millaisia eettisiä ongelmia liittyy menneisyyden yksilön elämästä kirjoittamiseen ja yksilön tuottaman, toisinaan hyvin

¹² Bjerne 5.9.1950.

¹³ Leskelä-Kärki 2006, 74–76, 82.

¹⁴ Hapuli & Leskelä-Kärki 2010, 266–267, 278.

¹⁵ Ollitervo 2013, 196–198.

¹⁶ Leskelä-Kärki 2006, 79–80.

¹⁷ Ollitervo 2013, 209, 200; Leskelä-Kärki 2006, 80.

¹⁸ Hapuli & Leskelä-Kärki 2010, 266–279.

¹⁹ Larsson 2001, 16.

intiimin lähdeaineiston lukemiseen. Toisesta ihmisestä kirjoitettaessa on tärkeää miettiä, mitä toisesta ihmisestä ylipäänsä on mahdollista sanoa. Tarkan ja totuudellisen kuvan antaminen tutkimuskohteesta on mahdotonta.²⁰ Kirjallisuustieteilijä Katri Kivilaakson mukaan esimerkiksi päiväkirja-aineisto saattaa fragmentaarisuutensa ja sisäisen ristiriitaisuutensa vuoksi tarjota tukea useille, toisistaan poikkeaville tulkinnoille ja vaihtoehtoja koherentin tarinan tuottamiseksi on useita.²¹ Tulkintani onkin vain yksi mahdollinen tulkinta monien muiden mahdollisten tulkintojen rinnalla.

Elämäkerrallista tutkimusta tehtäessä toisen yksityisyyden kunnioittaminen on tärkeää, ja historioitsija Eva Helen Ulvrosin mukaan erityisen tärkeää on tiedostaa se, että elämäkertaa kirjoitettaessa usein uppoudutaan toisen ihmisen hyvin henkilökohtaisiin ajatuksiin ja tunteisiin. Vaikka kirjallisen lähteen ja nykypäivän välillä voi olla vuosisata tai pari, on silti tärkeää käsitellä myös menneisyyden ihmisiä kunnioittaen. Ulvros toteaaakin pyrkineensä jättämään kirjoittamastaan elämäkerrasta pois sellaiset intiimit asiat, joilla ei ole suurta merkitystä itse elämäkerran kannalta.²² Toisinaan intiimit yksityiskohdat voivat toki olla tärkeitäkin tutkimuksen näkökulman kannalta. Tällaisissa tapauksissa on pohdittava erikseen, miten tilanteessa toimitaan eettisesti. Bjernen aineiston kohdalla on suhteellisen turvallista vedota siihen, että tekstien tuottaja on itse ollut myötävaikuttamassa niiden säilymiseen ja mahdolliseen myöhempään käyttöön.

Kohdehenkilön lisäksi elämäkerta koskettaa kuitenkin myös tämän lähellä eläneitä ihmisiä ja kaikkia niitä, joiden polut ovat ristenneet elämäkerran kohdehenkilön kanssa. Päiväkirjoissa ja kirjeissä eivät ole läsnä vain yhden ihmisen henkilökohtaiset asiat, vaan myös monen muun, vaikkakin jonkun toisen suulla kerrottuna. Vaikka Ulla Bjerneä itseään ei olisi haitannut intiimien asioidensa julkitulo kuoleman jälkeen, esimerkiksi hänen aviomiehensä olisi saattanut olla toista mieltä. Bjerne epäilikin aviomiehen suhtautumista päiväkirjojen ja kirjeiden sisältöön, eihän tämä tiennyt mitä kaikkea ne sisälsivät. Bjernen ystävän, kirjailija Gund von Numersin kuvauksen mukaan Bjerne kuitenkin sai aviomieheltään suorasukaisen siunauksen kaiken aineiston säilyttämiseen. Von Numers kuvaa aviomiehen, Léon Biaudetin, reaktiota Bjernen pohdintaan siitä, eikö jotakin aineistoa kuitenkin pitäisi polttaa: ”TÄÄLLÄ EI PIRU VIE POLTETA MITÄÄN.”²³

²⁰ Leskelä-Kärki 2012, 41, 44.

²¹ Kivilaakso 2010, 154. Ks. myös Stanley 1992, 10–11.

²² Ulvros 2007, 146.

²³ ”HÄR BRÄNNS TAMFAN INGENTING.” Gund von Numersin kirje Åbo Akademin kirjaston käsikirjoitusarkistoon 21.3.1970. ÅAB, HS, Bjerne, Ulla, vol 38.

1.3. Tutkimuskentät ja käsitteet

Tutkimukseni asettuu kirjoittamisen kulttuurihistorian kentälle. Kirjoittamisen kulttuurihistoriassa kirjoittamista tutkitaan Ritva Hapulin ja Maarit Leskelä-Kärjen mukaan prosessina, ammattina ja toimintana aikansa yhteiskunnassa. Tällöin ei liikuta pelkästään tekstien maailmassa, vaan tekstien lisäksi fokukseen otetaan myös erilaiset kirjoittamiseen vaikuttavat tekijät ja verkostot sekä itse kirjoittajat. Kirjoittamisella tarkoitetaan kaikenlaista kirjoittamista, ja kirjoittamisen kulttuurihistoriassa nostetaan esiin myös marginaaliin jääneitä kirjoittamisen lajeja.²⁴ Kirjoittamisen kulttuurihistoriaa on Leskelä-Kärjen ja Hapulin lisäksi tutkinut myös Kirsi Tuohela. Ikää ja vanhenemista tarkastelemalla tuon tähän näkökulmaan myös jotakin uutta, sillä vanhenemista ei ole aiemmin juurikaan kirjoittamisen kulttuurihistoriassa tutkittu, vaikka vanhuus ja vanheneminen on tärkeä ihmiselämän aspekti.

Kirjoittamisen kulttuurihistoria liittyy myös unohdettujen historiaan. Hapulin ja Leskelä-Kärjen mukaan kirjoittamiseen ja kirjallisuuteen liittyy aina hierarkisointi ja marginalisointi. Tähän vyyhtiin kietoutuu myös sukupuoli: kirjallisuuden arvostus ja tiettyjen kirjallisuuden lajien arvottaminen vähemmän tärkeiksi ovat riippuvaisia sukupuolesta. Naisemmistöiset ja naisille tyypillisiksi mielletyt kirjallisuudenlajit on yleensä arvotettu alhaalle arvoasteikossa.²⁵ Esimerkiksi ajanvietekirjallisuus, kategoria, johon Bjernenkin teoksia on luokiteltu, ei ole nauttinut suurta arvostusta.²⁶ Toisaalta naisten teoksia on myös hanakammin luokiteltu näihin vähemmän arvostettuihin kirjallisuudenlajeihin.

Kirjoittamisen kulttuurihistorian kentän lisäksi tutkimukseni liittyy myös kirjallisuuden ja vanhenemisen välisiä kytköksiä tutkivaan perinteeseen (*literary gerontology*), josta olen löytänyt monia hyödyllisiä näkökulmia. Kyseisessä perinteessä on tutkittu esimerkiksi kirjailijoiden elämän jälkipuolta, vanhenemisen mahdollisia vaikutuksia luovuuteen ja kirjailijan vanhemmalla iällä tapahtuvia muutoksia ja jatkuvuuksia tyyllissä tai teemoissa.²⁷ Siinä painotetaan kulttuuristen käsitysten vaikutusta vanhuuteen ja ihmisen myöhempiin vuosiin ja pyritään siten välttämään pinnallisia lausuntoja vanhuudesta. Lisäksi siinä pyritään haastamaan niitä ennakkokäsityksiä, joita meillä on vanhenemisesta ja jotka vaikuttavat ajattelumme. Tutkimussuunta tarkastelee niitä moni-

²⁴ Hapuli & Leskelä-Kärki 2010, 262.

²⁵ Hapuli & Leskelä-Kärki 2010, 260.

²⁶ Malmio 2000, 170.

²⁷ Wyatt-Brown 1993b, 2.

naisia tapoja, joilla ihmiset reagoivat vanhenemiseen. Kun tutkitaan vanhenemistä tästä näkökulmasta, voidaan kirjallisuustieteilijä Anne M. Wyatt-Brownin mukaan lainata elementtejä vanhuuden tutkimuksen teorioista, esimerkiksi psykologiasta, mutta vahvoihin teorioihin, jotka pyrkivät yksiselitteisiin vastauksiin, suhtaudutaan varauksella.²⁸ Oleellisia tutkielmani kannalta olen nähnyt sellaiset kyseiseen perinteeseen asettuvat tutkimukset, joissa lähestytään kirjailijoiden omia kuvauksia vanhenemisen kokemuksista, kuten Anne M. Wyatt-Brownin ja Janice Rossenin toimittama artikkelikokoelma *Literary Creativity and The Older Woman Writer* (1993) sekä Sylvia Hennebergin *The Creative Crone. Aging and the Poetry of May Sarton and Adrienne Rich* (2010). Myös Bethany Ladimerin ja Kathleen Woodwardin tutkimukset ovat tutkielmani kannalta kiintoisia. Kirjailija May Sarton²⁹ on tutkittu vanhenemisen näkökulmasta, ja häneen liittyvät tutkimukset ovat olleet hyödyksi. Hyödynnän joitakin vanhenemisen/vanhuuden tutkimuksessa käytettyjä käsitteitä, erityisesti sellaisia, jotka liittyvät narratiivisuuden tutkimukseen, mutta keskiössä gradussani on alkuperäislähteeni ja sieltä nousevat teemat.

Ennen kuin paneudun tarkemmin Bjernen vanhenemisen ja vanhuuden kokemuksiin, on tarpeen määritellä, mitä vanhenemisellä ja vanhuudella tarkoitan. Vanhenemisen tarkka määrittely on vaikeaa. Vanhenemme siitä saakka, kun synnymme. Kuitenkin vanheneminen saa eri elämänvaiheissa erilaisia merkityksiä. Tarkastelen tutkielmassani, millaisia merkityksiä vanheneminen voi saada elämän loppupuolella. Lähestyn vanhenemistä Bjernen omien kuvausten kautta, olen kiinnostunut siitä, millaisia merkityksiä hän liitti vanhenemiseen ja vanhuuteen yleisesti ja omaan vanhenemiseensa. En oleta vanhenemiselle tai vanhuudelle mitään tiettyä kronologista alkamisaikaa, sellaista lienee mahdoton osoittaaakaan, vaikka ikää ja vanhenemistä on pohdittu monista eri näkökulmista. Kuten historioitsija Thomas R. Cole, viittaa vanhenemisellä laveasti elämän jälkimmäiseen puoliskoon.³⁰ Filosofin Hanne Laceullen tavoin olen kiinnostunut vanhuuden merkityksistä yksilölle itselleen, en niinkään esimerkiksi vanhuuden biologisista tai yhteiskunnallisista ulottuvuuksista.³¹ Minua kiinnostavat vanhuuden eksistentiaaliset puolet, se, miten Bjerne koki vanhenemisen vaikuttavan hänen elämäänsä ja sen merkityksiin. Suomalaisessa vanhuuden tutkimuksessa puhutaan usein ikääntymisestä vanhenemisen sijaan. Käytän kuitenkin käsitettä vanheneminen, sillä Bjerne itse puhui ”van-

²⁸ Wyatt-Brown 1993b, 3. Teorioiden ja *literary gerontology* suhteesta ks. myös Wyatt-Brown 1993a, 57.

²⁹ May Sarton kirjoitti paljon vanhenemisen kokemuksistaan, ja hän suhtautui vanhuuteen myös ihannoivasti. Hänen päiväkirjansa ovatkin olleet vanhuuden tutkijoiden kiinnostuksen kohteena.

³⁰ Cole 1992, xviii.

³¹ Laceulle 2018, 22. Laceulle huomauttaa, että vanhuuden biologiset ja yhteiskunnalliset ulottuvuudet toki vaikuttavat merkittävästi vanhuuden kokemusten muodostumiseen.

haksi tulemisesta”, bli gammal, enkä näe syytä korvata vanhenemisen käsitettä ikääntymisellä.

Olen samaa mieltä kirjallisuustieteilijä Kathleen Woodwardin kanssa siitä, että kuten muutkin sosiaalisten erojen merkitsijät, kuten vaikkapa sukupuoli, myös ikä on suurelta osin sosiaalisesti rakentuva, kulttuurinen konstruktio.³² Woodwardin mukaan vanhuuteen ja vanhenemiseen liitetyt merkitykset muokkaavat sitä, miten vanheneminen koetaan. Kulttuurisilla käsityksillä on siis keskeinen rooli vanhenemisen kokemusten muodostumisessa.³³ Vanhuuden ja vanhenemisen, niin kuin muidenkin ilmiöiden, ympärillä voi olla myös useita, kilpailevia tai ristiriitaisia kertomuksia.³⁴ Yhteiskuntapolitiikan tutkija Marja Tikan mukaan vanheneminen on jatkuvaa liikettä sosio-kulttuurisen ja henkilökohtaisen välillä. Yhteiskunta normittaa sen, ketä tai minkä ikäistä pidetään vanhana. Ihmisten tuntemukset ja elämäntavat kuitenkin myös muovaavat vanhuuden kulttuurisia kuvia.³⁵

Vanheneminen on myös ilmiö, joka tuo mukanaan fyysisiä muutoksia. Muutokset eivät kuitenkaan tapahdu kaikilla samaan aikaan, eivätkä ne ole sidonnaisia ihmisen kokemukseen omasta vanhenemisestä. Vanhenevan kehon essentialisoimista tulisikin välttää, eikä olettaa, että siihen liittyy jotakin, joka on aina samanlaista.³⁶

Ennen 1970-lukua useimmat kirjallisuustieteilijät jättivät huomioimatta tutkimiansa kirjailijoiden elämän loppupuolen. Myöskään elämäkertojen kirjoittajat ja biografian ja omaelämäkerran tutkijat eivät ole juuri keskittyneet vanhuuteen ja elämän loppupuoleen, vaikka useassa tapauksessa ainakin osa biografisesta materiaalista syntyy siinä vaiheessa, kun ihminen on jo vanhempi, usein keski-ikästä alkaen ja osin vanhenemisen vaikutuksesta.³⁷ Anne M. Wyatt-Brownin mukaan vanheneminen on yksi tärkeä ihmiselämän aspekti, joten esimerkiksi kirjailijoita tutkittaessa osa kirjailijan elämän kokemuksesta jää huomioimatta, mikäli vanhenemistä ei käsitellä. Vanhenemisen tutkiminen lisää myös tietämystä kirjallisuudesta ja elämästä.³⁸ Osana kirjailijoiden vanhenemisen tai vanhuuden tutkimusta on myös heidän myöhäisen tyyliinsä (*late style*) tutkiminen. En tässä perehdy kyseiseen teemaan, mutta sivuan sitä, kuinka Bjerne itse kenties kommentoi vanhenemisen vaikutuksia tyyliinsä tai kirjallisiin teemoihinsa.

³² Woodward 1999, x.

³³ Woodward 1999, xiii. ks myös Öberg & Ruth 1994, 45.

³⁴ Öberg & Ruth 1994, 61.

³⁵ Tikka 1994, 81.

³⁶ Woodward 1999, xiii.

³⁷ Wyatt-Brown 1993b, 5–6.

³⁸ Wyatt-Brown 1993b, 1.

Wyatt-Brownin mukaan paras tapa arvioida yksilöllisiä eroja suhteessa vanhenemiseen on huomioida koko elämäntulkku. Tällöin ei aloiteta kirjailijan töiden analysointia keski-ikästä tai vanhuudesta, vaan katsotaan kirjailijan koko uraa, jolloin muutoksien merkitykset tulevat paremmin näkyviksi. Näin myös houkutus sovittaa jokin elämäntulkun teoria henkilön elämään vähenee.³⁹ Wyatt-Brown puhuu kirjailijan töiden analysoinnista, mutta sama pätee myös muuhun elämään ja päiväkirjojen analysointiin. Tutkielmani puitteissa ei ole kuitenkaan mielekästä tarkastella Bjernen koko elämää, sillä työn laajuutta oli rajattava. Siksi tutkielmani keskiössä ovat Bjernen omat kuvaukset vanhenemisestä, ja pyrin lukemaan lähdeä herkällä silmällä, jotta en tekisi teorioihin pohjautuvia tulkintoja Bjernen vanhenemisen kokemuksista tai olettaisi perusteettomasti jonkin liittyvän juuri vanhenemiseen.

Tutkimuksessani tulen sanoneeksi myös jotakin siitä, millaisia käsityksiä 1950- ja 1960- luvulla eläneellä naisella saattoi olla vanhenemisestä ja vanhuudesta. Bjerneä on tosin vaikea paikantaa mihinkään tiettyyn maahan tai kulttuuriin, ja hänen asenteensa vanhenemisestä kohtaan muodostuivat varmasti useista suunnista tulevista vaikutteista. Hän vietti liikkuvaa elämää ja on varmasti nuorena imenyt monenlaisia vaikutteita. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että hänen torjuva suhtautumisensa vanhuuteen on ollut olemassa jo hänen kirjoittaessaan ensimmäisiä romaanejaan, sillä niiden päähenkilöt ilmaisevat voimakasta kammaa vanhuutta kohtaan.

Vanhuuden ja vanhenemisen ohella tärkeä käsite tutkielmassani on kokemuksen käsite. Yksilön kokemuksen muotoutumiseen vaikuttavat sekä kulttuuriset että yhteiskunnalliset tekijät, mutta yksilö voi myös vaikuttaa ympäröivään todellisuuteen. Kokemuksen voi ymmärtää myös historian toimijoiden ja rakenteiden välittäjäkategoriana: rakenteet muokkaavat toimijuutta, mutta kokemuksen kautta toimijoilla on myös muutosvoimaa suhteessa rakenteisiin. Kokemuksen muodostumiseen vaikuttavat myös ihmisen aiemmat kokemukset. Historioitsija Ville Kivimäen mukaan ihmiset elävät aiempien kokemustensa varassa, ja uusia havaintoja peilataan edeltäviä muistoja vasten. Kokemushetkessä ovat läsnä yksilön aiemmat käsitykset, uskomukset, sosiaaliset statukset ja identiteetit, joiden kautta tapahtuma tulkitaan.⁴⁰

Nykykulttuurintutkija Tuija Saresman mukaan kokemuksia rakennetaan kirjoittamalla, ja niitä tuotetaan omaelämäkerrallisessa tekstissä sen sijaan että ne olisivat tekstistä vain luettavissa. Kerrottaessa tehdään Saresman mukaan aina valintoja: tiiviste-

³⁹ Wyatt-Brown 1993a, 57.

⁴⁰ Kivimäki 2019, 30–34, 9, 19.

tään, sensuroidaan, tyyliellään. Kokemusta ei voi siksi taltioida täydellisenä, sillä kaiken kertominen on mahdotonta. Jotain, ehkä paljonkin, jää aina pois.⁴¹ Teksti ei siirrä koettua kirjoitetuksi, se ei välitä kokemusta todellisuudesta ”puhtaana”.⁴² Siten omaelämäkerta (sen paremmin kuin päiväkirjakaan) ei ole ikkuna kirjoittajansa elettyyn elämään tai kokemukseen.⁴³ Tarkastelen siis tutkielmassani sitä, millaisena Bjernen kokemus vanhenemisesta hänen päiväkirjoissaan näyttäytyy. Kun puhun hänen kokemuksestaan, tarkoitan nimenomaan päiväkirjoissa näyttäytyvää ja syntyvää kokemusta. Bjernen vanhenemisen kokemus siis myös rakentuu päiväkirjoissa, päiväkirjat eivät vain kuvaa elettyä kokemusta.

Raja kokemuksen ja muistin välillä on häilyvä. Kivimäen mukaan kokemus asettuu johonkin elämyksen ja muistin väliin, eikä selkeää rajaa ole mahdollista vetää. Muistitietotutkimuksessa fokus on kuitenkin enemmän muisteluajankohdassa, eikä kysymys alkuperäisestä kokemuksesta ole kovin merkittävä. Tällöin ollaan Kivimäen mukaan kiinnostuneita siitä, kuinka henkilö rakentaa kokemuksensa elämäntarinaksi ja miten hän katsoo menneisyyttä. Kokemushistoriassakin painotetaan, ettei niin sanottua autenttista kokemusta pyritä saavuttamaan, mutta suhde elettyyn tapahtumaan on kuitenkin kokemushistoriassa läheisempi kuin muistitietotutkimuksessa.⁴⁴

⁴¹ Saresma 2007, 64, 106.

⁴² Saresma 2007, 44.

⁴³ Saresma 2007, 62.

⁴⁴ Kivimäki 2019, 23–24.

2. VANHENEMISEN MERKITYKSET JA MUUTOKSET

2.1. On pirunmoista tulla vanhaksi

Bjerne suhtautui vanhenemiseen melko negatiivisesti. Hän harmitteli toistuvasti päiväkirjalleen vanhenemistaan. Sellaiset toteamukset kuin ”pirunmoista vanheta”⁴⁵, ”Hyi hemmetti, kuinka olemme kaikki tulleet vanhoiksi! Lamentable”⁴⁶ ja ”vanhuuden helveti”⁴⁷ olivat melko tavanomaisia ilmauksia Bjernelle. 59-vuotiaana Bjerne nimitti päiväkirjamerkinnässään itseään vanhaksi peltopyyksi”, kuvasi tulevaa aikaa alamäkenä ja harmitteli, että 60 vuoden iässä odotukset kuuluvat menneisyyteen.⁴⁸ Bjerne totesi kirjoittamisen olevan ainut mukava asia, joka on jäljellä, mikä antaa ymmärtää, että kaikki muu tärkeä elämässä on menetetty.

Gullette argumentoi, että 1900-luvun alkupuolella länsimaisessa kirjallisuudessa alkoi enenevässä määrin esiintyä henkilöahmoja, jotka olivat keski-ikäisiä tai sitä vanhempia. Vanhenemiseen ja keski-ikään liittyi näissä hahmoissa usein menetys ja rapistuminen. Gullette nostaa esimerkeiksi muun muassa Fitzgeraldin *Tender is the Night* (1934), Henry Jamesin *The Ambassadors* (1904) ja Proustin *Kadonnutta aikaa etsimässä* (1913–1927). Tämä oli Gulletten mukaan uusi länsieurooppalainen kirjallinen traditio ja kulttuurinen tulkinta elämäkulusta.⁴⁹ Bjernen näkemykset elämän jälkimmäisestä puolesta alamäkenä käyvät ymmärrettäväksi tätä taustaa vasten. Se, miten kulttuurissa jokin asia esitetään, vaikuttaa sen kokemiseen.

Myös Bethany Ladimerin mukaan 1800-luvun lopulla ja erityisesti 1920-luvulla Ranskassa ihannoitiin nuoruutta. Ranskalaisessa kirjallisuudessa oli hyvin vähän vanhempia naishahmoja, ainakaan sellaisia, jotka nainen voisi tunnistaa. Vakiintuneissa juonikuvioissa vanhempi nainen esitettiin usein onnettomana, hylättyinä tai epätuottelina. Vaikka ranskalaisessa kirjallisuudessa oli olemassa traditio, joka kuvaa vanhemman naisen ja nuoremman miehen suhdetta, nämä vanhemmat naiset eivät usein olleet vielä neljäkymmentäkään.⁵⁰ Ranskalaisen kirjallisuuden suurkuluttajana tällaiset kulttuuriset kuvat olivat varmasti Bjernelle tuttuja, ja myötävaikuttivat hänen negatiivisiin näkemyksiinsä vanhuudesta.

⁴⁵ ”jävligt att bli gammal” Bjerne 3.4.1954.

⁴⁶ ”Fy fan vi alla blivit gamla! Lamentable” Bjerne 3.8.1953.

⁴⁷ ”ålderdomens helvete” Bjerne 16.4.1956.

⁴⁸ Bjerne 4.8.1949.

⁴⁹ Gullette 1993, 26–27.

⁵⁰ Ladimer 1999, 7, 9.

Bjernen vanhenemisen pelot nousivat esiin suhteessa hänen ystäviinsä. 1950-luvulla vanheneminen ja vanhuus nousivatkin esiin päiväkirjoissa lähinnä suhteessa toisiin. Saatuaan ystävältään, taiteilija Gösta Adrian-Nilssonilta ilkeän kirjeen, jossa tämä haukkui Bjernen porvarilliseksi eukoksi, joka on myynyt sielunsa sosiaalisen aseman vuoksi, Bjerne totesi, että nämä vaikeat piirteet ovat olleet ystävässä aina latenttina, mutta nuorempana tämä pystyi hallitsemaan niitä. Hän uskoi, että vanhenemisen myötä ihmisen vaikeat puolet pyrkivät ilmoille: ”Mutta mitä vanhemmaksi tulee sitä enemmän luonteen epämiellyttävät piirteet nousevat esiin, jos ei ole itse hyvissä ajoin useiden vuosien ajan työskennellyt niiden sivuun työntämiseksi ja poistamiseksi.”⁵¹

Samanlaiset näkemykset nousevat esiin myös Bjernen kuvatessa vanhaa ystävänsä Mila Schildtiä, jonka Bjerne kuvasi päästäneen itsensä repsahamaan sekä henkisesti että fyysisesti. Tällä oli Bjernen mukaan aina samat puheenaiheet ja tämän mielenkiinnonkohteet kapenivat iän myötä.⁵² Kiinnostuksenkohteiden kapenemisen Bjerne liitti myös vanhenemiseen.⁵³ Hän käytti ystävänsä myös jonkinlaisen vertailukohtana, ja ajatteli, että on terveellistä tarkkailla tätä, sillä se muistutti häntä itsearvioinnin tärkeydestä. Hän muistuttikin itseään olemaan tarkkana, jotta hän ei muuttuisi samanlaiseksi ja ajattelisi, että koko maailma pyörii hänen ympärillään. Asian tarkastelu päättyi toteamukseen: ”Sinä korkein siellä ylhäällä! Anna minun kuolla ennen kuin muutun vanhaksi soit-torasiaksi!”⁵⁴ Toiset toimivat peilinä itselle, oman luonteen ja identiteetin tarkastelulle. Kirsi Tuohela kuvaa Stuart Hallia mukailleen kuinka identiteetti muodostuu suhteessa toisiin, ja se rakentuu sekä samastumisen että erontekojen kautta. Tuohelan mukaan Victoria Benedictsson käsitteli identiteettiään kirjoittamalla päiväkirjaa. Hän kuvasi päiväkirjaansa sekä ihmisiä tai ihmisryhmiä, joihin koki kuuluvansa että sellaisia, joihin ei voinut samastua.⁵⁵

Ystävien vanhenemisen seuraaminen oli Bjernelle raskasta. Bjerne kävi vähintään kerran vuodessa Tukholmassa nauttimassa sen kulttuurielämästä ja tapasi samalla ystäviään ja vanhoja tuttaviaan. Erään matkan jälkeen Bjerne kuitenkin koki, että vanhojen tuttavien tapaaminen ei tuottanut hänelle enää iloa. Hän kuvasi, että hänen vanhat

⁵¹ ”Men ju äldre man blir dess mera framträder alla osympatiska drag i karaktären såvida man inte själv arbetat på att undertrycka och eliminera dem i god tid under en följd av år. Bjerne 8.9.1953.

⁵² Bjerne 27-28-29-30.9.1950.

⁵³ Bjerne 8.3.1967.

⁵⁴ Bjerne 29.8.1952.

⁵⁵ Tuohela 2008, 88–89.

ystävänsä eivät olleet enää hauskoja ja kirjoitti ahdistuvansa näiden tapaamisesta. Hän ei kokenut näiden tapaamista antoisana, eikä kokenut saavansa siitä enää mitään.

Kaikesta näkemästään ja kokemastaan huolimatta he eivät vaikuta oikein täysikasvuisilta ihmisiltä ja tulevat menemään hautaan [epäselvää]. He ovat lopettaneet etsimisen ja itsensä kehittämisen. Ja se mitä on jäänyt jäljelle, haiskahtaa. Eivätkä he vaadi itseltään mitään, vain muilta. Samalla heitä on helvetin sääli. Vanhoja ja yksinäisiä.⁵⁶

Bjerne ajatteli siis näiden ystäviensä lakanneen kehittymästä. Bjerne korosti usein itsensä tarkastelua, kehittymistä ja kasvua tärkeinä. Hän uskoi, että ystävien nurjat puolet olivat vanhemmiten korostuneet, vallanneet alaa, koska nämä eivät olleet kylliksi kiinnittäneet huomiota itsensä tarkasteluun ja kehittymiseen. Ehkä tämä kehittymisen ajatus toimi Bjernellä suojana hänen vanhuuteen liittämäänsä negatiivisia käsityksiä vastaan. Filosofi Hanne Laceulle kirjoittaa itsensä toteuttamisen diskurssista teoksessaan *Aging and Self-Realization. Cultural Narratives about Later Life (2018)*. Laceullen mukaan jälkimodernissa länsimaisessa maailmassa yleinen itsensä toteuttamisen ja kehittymisen diskurssi voisi olla hyödyksi, jos pyritään purkamaan vanhuuteen liitettyjä negatiivisia kulttuurisia käsityksiä.⁵⁷ Kehittymisen diskurssi on nähdäkseen saattanut toimia Bjernen kohdalla juuri tällaisessa tarkoituksessa. Se näyttäytyy Bjernen päiväkirjan valossa jonakin, jolla hän omakohtaisesti vastusti vanhenemiseen liittämäänsä negatiivisia mielikuvia, vaikka ei torjunutkaan vanhuuteen liittyviä stereotyyppioita.

Vuoden 1952 lopulla Bjerne kirjoitti toisinaan kokevansa kiusausta jättää välistä aamurutiinit, jotka hän oli suorittanut tunnollisesti 17-vuotiaasta asti: kylmän aamupesun ja lyhyen aamujumpan. Bjerne kuitenkin mietti näiden rutiinien tärkeyttä:

Mutta – ehkä elämä rakentuu juuri näiden pienten lapsellisuuksien varaan. Sillä hetkellä, kun antaa periksi sisäiselle laiskuudelle epäolennaisissa asioissa, ehkä silloin tekee saman myös oleellisissa kysymyksissä. Tässä on pohjimmiltaan kysymys eräänlaisesta sisäisestä kurista. Kaikki riippuu kaikesta. Jos antaa periksi pienissä asioissa, johtaa se vähitellen siihen, että hellittää myös monessa muussa. Siis: Tee kylmä aamupesusi senkin paskiainen, voimistelu, johon olet tottunut ja mene päivittäiselle aamukävelyillesi siinä säässä, jonka Herra meille suo. Myös sellaisina aamuina kuin tänään, jolloin tuntuisi järkevämmältä alkaa rakentaa arkkia.⁵⁸

⁵⁶ ”Trots allt vad de sett och genomlevat verkar de intet riktigt fullgångna människor och kommer att gå i gropen som [epäselvää]. De har slutat att söka och att utveckla sig. Och det som stannat stinker. Och de fordrar ingenting av sig själva, bara av andra. Samtidigt är det helvetes synd om dem. Gamla och ensamma.” Bjerne, joulukuun lopulla kirjoitettu merkintä otsikolla Besöket i Stockholm 4-9 November 1956.

⁵⁷ Laceulle 2018, 17–18.

⁵⁸ ”Men – det är kanske såna barnsliga småting som ett liv byggs upp på. I det ögonblick man slappnar och ger efter för en inneboende lättja då det gäller till synes oväsentliga ting kanske man också gör det i väsentliga frågor. Här är det i grunden frågan om ett slags inre diciplin. Allt hänger samman. Ger man efter

Bjerne siis näki olennaisena, että jaksaa pitää kiinni myös rutiineista, jotka mahdollistavat jaksamisen myös tärkeämmissä asioissa. Hän kannusti päiväkirjassaan itseään pitämään niistä kiinni.

Kuten johdannossa tuli ilmi, vanhenemisen näkeminen rappiona on/oli eräs kulttuurinen diskurssi. Woodwardin mukaan vanhenemiseen liitetyt merkitykset muokkaavat sitä, miten vanheneminen koetaan. Kulttuuriset käsitykset vaikuttavat siihen, nähdäänkö vanheneminen esimerkiksi rappeutumisenä vai kasvuna ja muutoksena.⁵⁹ Bjerne oli selvästi ainakin osittaisesti omaksunut käsityksen vanhenemisestä rappeutumisenä, ja hänellä oli siksi hyvin torjuva asenne vanhenemista kohtaan. Hän näki vanhenemisen jonakin, jota vastaan oli taisteltava, jolle ei saanut antaa periksi.

Kun hormonit löydettiin 1890-luvulla, tavallista vanhenemistä alkoi leimata puhe puutteesta ja sairaudesta. Sukuhormonitasojen lasku alettiin liittää myös henkisten kykyjen vähenemiseen. G. Stanley Hall kirjoitti teoksessaan *Senescence*, että sukurauhaset ovat vastuussa myös vitalisuudesta, ne lisäävät hyvinvointia ja voimaa ja siksi myös elämän voiman kokemus vähenee, kun sukurauhasten toiminta hidastuu. Vanhenemiseen liitetyistä menetyksistä tuli siis koko elimistöön ja siten myös ajattelutyöhön vaikuttavia, ei vain lisääntymiselimistöön liittyviä.⁶⁰

Colen mukaan vanhuus on menettänyt monimerkityksellisen paikkansa elämän henkisellä matkalla. Ensimmäiseen maailmansotaan mennessä sekulaariset, tieteelliset ja individualistiset tendenssit muuttivat keskiaikaiset käsitykset vanhenemisestä mystisenä osana asioiden järjestystä. Vanhuus rationalisoitiin ja määriteltiin uudelleen tieteelliseksi ongelmaksi.⁶¹ Käsitys vanhuudesta/vanhenemisestä on Colen mukaan muuttanut korostamaan vanhenemisen lääketieteellisiä puolia. Nykyään vanhuutta tarkastellaan biologisena ilmiönä ja sen muut, ”eksistentiaaliset” puolet ovat jääneet sivuun siinä, miten vanheneminen käsitetään.⁶² Eksistentiaalisella Cole ei viittaa mihinkään tiettyyn eksistentiaaliseen filosofiaan vaan elettyyn kokemukseen luontaisista rajoituksistamme, ihmisiin etsimässä ”rakkautta ja merkitystä kuoleman edessä”, siis laveassa olemassa-

o smått leder det att man slappnar också i mycket annat. Alltså: Ta din kalla avrivning din fan, gymnastik som du är van och gör din dagliga morronpromenad i det väder vår Herre skänker oss. Också om det som exempelvis idag verkar förnuftigare att börja bygga en ark.” Bjerne 6.10.1952.

⁵⁹ Woodward 1999, xiii.

⁶⁰ Cole 1992, 23.

⁶¹ Cole 1992, xx.

⁶² Cole 1992, xix.

oloon, kokemusperäiseen liittyvässä merkityksessä.⁶³ Tämä voi selittää sitä, että vanhuus yhdistyi Bjernen kuvauksissa enimmäkseen rappioon ja menetykseen.

Eräs syy miksi Bjerne näki vanhenemisen niin kammottavana, on se, että hän yhdisti sen niin vahvasti rappeutumiseen, heikkenemiseen, hupenemiseen. Jonkinlaisen vajoamisen hän taas oli aina kokenut uhkaavana, ja kuvasi päiväkirjaansa, kuinka hän oli nuoruudessaan onnistunut välttymään siltä, kuinka hän oli kuin ihmeen kaupalla onnistunut pysymään pinnalla, pelastautumaan. Pitkässä elämäänsä pohdiskelevassa päiväkirjamerkinnässä Bjerne kirjoitti, että ”[--] ihmisen psyykkinen ja fyysinen rappio [on] aina ollut minusta kauhein kaikista onnettomuuksista”⁶⁴. Bjerne ei viitannut tällä vanhenemiseen, mutta nähdäkseni rappion pelko osaltaan selittää, miksi ajatus vanhenemisestä tuntui Bjernestä niin pelottavalta. Yhdistyihän vanheneminen hänen mielessään myös rappioon.

Lisäksi Bjerne oli ylittänyt monia esteitä, ja voittanut vastoinkäymisiä. Hän oli matkustellut, etsinyt vapautta, rikkonut rajoja ja pyrkinyt olemaan välittämättä normeista ja sovinnaisuussäännöistä, jotka rajoittivat naisten olemista ja toimintaa. Ehkä myös siksi hänen oli vaikeaa kohdata vanhuus, jolle hän ei voinut mitään, jota hän ei voinut sinnikkyydellä nujertaa.

Rappion lisäksi Bjerne pelkäsi myös kuolemaa, jonka hän ajatteli olevan aina läsnä hänen iässään, kuten hän totesi 1950-luvun alussa.⁶⁵ Tai tarkemmin sanoen Bjerne pelkäsi puolisonsa kuolemaa. Vuosien myötä Bjernen puolison Léonin merkitys kasvoi hänelle. Puoliso tuli hänelle yhä rakkaammaksi ja pelko tämän menetyksestä oli suuri. Liitto oli ollut Bjernelle ajoittain vaikea, ja se oli pitänyt sisällään puhumattomuutta ja liiton ulkopuolisia rakkaussuhteita ainakin Bjernen puolelta. 1950-luvun alussa Bjerne kirjoitti päiväkirjaansa saavuttaneensa harmonisen yhdessäolon puolisonsa kanssa. Hän kirjoitti päiväkirjaansa, että hänellä täytyy olla suojelusenkeli, kun hän on saanut viettää viimeiset 8–10 harmonista vuotta puolisonsa kanssa. Tätä ennen Bjerne oli kokenut, että oli mahdotonta elää sekä puolison kanssa että ilman tätä. Myöhemmällä iällä ainoastaan ajatus ilman puolisoa elämisestä tuntui mahdottomalta.⁶⁶

⁶³ Cole 1992, xxiv.

⁶⁴ ”en människas psykiska och fysiska förfall alltid stått för mig som den hemskaste av alla olyckor”. Bjerne Det viktiga året 1956. Bjerne kirjoitti tässä yhteydessä siitä, kuinka naisen ei pitäisi juoda runsaasti alkoholia, sillä hän ei selviä siitä. Bjerne kirjoitti itse kyllä ryypänneensä, mutta selvinneensä siitä siksi että on pystynyt halutessaan lopettamaan ja siksi, että ihmisen rappio on hänellä näyttänyt aina niin kauheana onnettomuutena.

⁶⁵ Bjerne ”26.5.–6.6. Resa till Stockholm” vuodelta 1952.

⁶⁶ Bjerne 18.8.1951.

Bjerne kuvasi päiväkirjaansa, että yhdessäoloon liittyi usein haikeutta. Puolison 75-vuotispäivän lähestyessä Bjerne mietti mahdollista vähäistä yhteistä aikaa: ”Kuinka monta kertaa hän vielä herättää minut kesäaamuna Gyltössä???”⁶⁷ Myöhemmin samana vuonna hän pohti tuntojaan: ”Ja päivä, jona hän lähtee... Kuinka tyhjä maailma onkaan minulle! Mutta se helpottaa omaa kuolemaani. Sillä: Miksi jäädä maailmaan/ jossa sydän on käynyt tarpeettomaksi?”⁶⁸ Bjerne uskoi puolison kuoleman helpottavan hänen omaa lähtöään, sillä miksi hän jäisi, jos hänen sydämensä on käynyt tarpeettomaksi. Hän ajatteli kuitenkin olevan parempi, että puoliso kuolisi ensin, vaikka se tulisikin olemaan hänelle kivuliasta.⁶⁹

Pelko aviomiehen kuolemasta vaikutti toisinaan myös Bjernen kirjoitushaluihin. Yhteisen ulkomaanmatkan suunnittelun yhteydessä Bjerne kirjoitti, että hän toivoi saavansa työn alla olevaa kirjaansa mahdollisimman paljon kirjoitettua ennen matkaa, sillä kirjoittaminen ei sujunut puolison seurassa: ”Kun olen Léonin kanssa, ei kirjoittamisesta tule mitään. Ajattelen aina vähää yhteistä aikaa, joka meillä on jäljellä.”⁷⁰ Bjerne pelkäsi, että heillä oli ehkä enää vain vähän yhteistä elinaikaa, ja siksi halusi viettää aikaa puolisonsa kanssa kirjoittamisen sijaan.

Bjerne kirjoitti kesällä 1953 Gyltössä ollessaan, että León halusi olla jatkuvasti hänen läheisyydessään, minkä vuoksi kirjoittamisesta ei tullut mitään tämän ollessa läsnä. ”Jos katoan yläkertaan huoneeseeni, huutaa hän perääni hetken kuluttua: Mitä sinä teet? Hän haluaa olla läheisyydessäni jatkuvasti, vaikka hän ei sanokaan sitä. Olemme vuosien myötä kasvaneet yhteen. Eikä se ole pelkästään hyvä. Miten käy sille, joka jää yksin jäljelle? Ihmeellinen elämä, kirottu elämä, rakastettu Elämä!”⁷¹ Päiväkirjankin kirjoittaminen oli jäänyt Bjerneltä vähiin kyseisen kesän aikana. Hän tarttui päiväkirjaansa vasta jäätyään yksin saarelle Léonin palattua töihin elokuun alussa. Tätä edeltävä merkintä päiväkirjassa oli kesäkuulta ennen saarelle muuttoa. Toki aikaa päiväkirjalta vei myös muistelmien kirjoittaminen.⁷² Samantyyppiset merkinnät toistuvat muinakin ke-

⁶⁷ ”Hur länge får jag ännu bli väckt av honom en sommarmorgon på Gyltö???” Bjerne 15.8.1957 Gyltön saarella oli pariskunnan käytössä ollut kesäpaikka.

⁶⁸ ”Och dag då han går bort... Hur tom kommer inte världen att bli för mig! Men det blir lättare för mig själv att dö. Ty: I en värld där hjärtat blivit värdelöst/ Varför stanna?” Bjerne 22.12.1957.

⁶⁹ Bjerne, Året 1962:s sista dag.

⁷⁰ ”Då jag är med Léon blir det just ingenting skrivit. Alltid tänker jag på den korta tid vi har kvar tillsammans.” Bjerne, merkinnän ”Resa till Stockholm 26 maj – 6 juni” 1952 alla.

⁷¹ ”Försvinner jag upp till mitt rum ropar han efter någon stund här nerifrån: Va gör du? Utan att han säger det vill han ständigt ha mig i sin närhet. Vi har nog med åren vuxit samman. Och det är inte heller bra. Hur ska det sen bli för den som ensam blir kvar? Underliga liv, förbannade liv, älskade Liv!” Bjerne 3.8.1953.

⁷² Bjerne 3.8.1953.

sinä. Seuraavana kesänä Bjerne kuvasi, kuinka Léon huuteli alakerrasta ja halusi hänet sinne. ”Ja aina tämä ajatus: Ehkä tämä on viimeinen kesämme yhdessä.”⁷³

Tämä oli toistuvaa, erityisesti kesien ja juhlapyhien yhteydessä. Bjerne ilmaisi myös usein huolen siitä, että miten hän tulee pärjäämään sitten kun Léon on poissa. Ihanien hetkien yllä oli aina haikeutta. Bjerne peilasikin myös omaa vanhenemistaan puolison kautta. Hän ajatteli, että tämä varmasti kuolee ensin, olihan tämä häntä seitsemän vuotta vanhempi, ja puhui myös usein omasta ja puolison vanhenemisesta/vanhuudesta yhdessä omansa kanssa. Hän vastusti pitkään ajatusta vanhuudesta sekä puolisonsa että itsensä kohdalla ja totesi esimerkiksi: ”Ei! Emme ole vielä vanhoja, ajattelin. Vaikka molemmat olimme harmaahiuksisia, oli sisällämme paljon nuoruutta.”⁷⁴ Vanhuuden torjuminen olikin kenties myös kuoleman loitolla pitämistä.

Bjerne liitti siis vanhenemiseen monia kielteisiä näkemiään piirteitä ja vanhuus toikin hänen kohdallaan mukanaan monia vaikeita asioita. Nämä vaikeat asiat nousevat päiväkirjoissa esiin hyvin suoraan, ja Bjerne kirjoitti niistä selvästi muodostaen suoran yhteyden niiden ja vanhenemisen välillä. Nähdäkseni Bjerne kuitenkin kuvasi ja muodosti päiväkirjassaan myös sellaisia vanhenemisen kokemuksia, jotka hän näki suotuisina, mutta hän ei juurikaan yhdistänyt niitä vanhenemiseen tai vanhuuteen, vaan ennemminkin pitkään kokemukseen, siihen että on elänyt pitkään. Vanhuus, vanhuuden käsite itsessään sai kuitenkin lähinnä negatiivisia mielle yhtymiä.

2.2. Ympärillä sulkeutuvat rajat

Kun Bjerne 1950-luvulla kirjoitti omasta vanhenemisestaan päiväkirjaansa, se liittyi useimmiten väsymykseen. Hän kuvasi, kuinka nuorempana pystyi huoletta valvomaan. 69-vuotiaana Bjerne päätti jättää menemättä ystävien perinteisiin juhannusjuhliin. Hän totesi päiväkirjalleen, että juhla olisi kuitenkin vain toistoa monista juhannusaatoista, jotka voivat huvittaa nuorisoa, mutta ovat vanhemmalle väelle uuvuttavia.⁷⁵ Mutta kuten edellisessä luvussa kuvasin, ei Bjerne juurikaan muuten kuvannut omaa vanhenemistaan vielä 1950-luvulla.

⁷³ ”Och alltid denna tanke: Kanske det är vår sista sommar tillsammans.” Bjerne 9.8.1954.

⁷⁴ ”Ack nej! Vi var inte gamla ännu, tänkte jag. Fast vi båda var gråhåriga fanns det mycken ungdom inombords.” Bjerne 2.5.1958.

⁷⁵ Bjerne 19.6.1959.

1960-luvun myötä, kun ikää karttui enemmän, vanhuus muuttui vähitellen omakohtaisemmaksi ja vanhenemisen pohdinnoissa oli enenevässä määrin kyse Bjernen omista kokemuksista, ei enää pelkästään hänen peloistaan. Ritva Hapuli toteaa Kyllikki Villan kuvanneen 60-vuotisuutta ”vanhuuden murrosiäksi”, ajaksi, jolloin harjoitellaan ja etsitään omaa vanhuuden identiteettiä.⁷⁶ Bjernen tavan käsitellä vanhuutta ennen kuin hän varsinaisesti kuvasi kokevansa itsensä vanhaksi voi nähdä myös jonkinlaisena harjoitteluna, kenties ennakoitina tai varautumisena. 70 ikävuoden jälkeen Bjerne alkoi kirjoittaa enemmän omasta vanhenemisestaan, ei vain vanhenemisestä ylipäätään tai suhteesta muihin. Tällöin nousi esiin ristiriita oman kronologisen iän ja kehon sekä mielen tai sisimmän olemuksen välillä. 72-vuotiaana Bjerne kuvasi kohtaamistaan peilin kanssa:

Aamulla kun satuin näkemään kasvoni peilistä, peräännyin hämmästyneenä. Tietyssä valossa näyttivät kaikki ryppyneet ja neulanohuet juonteet, jotka aika on piirtänyt, paljastuvan uskomattomalla tarkkuudella. Nämä kasvot olivat siis minun 72 vuoden iässä! Ja kuitenkin olin sisältä sama kuin kerran olin ja tiedän tulevaisuudessakin olevani: Tyttö, joka elämän vaikeuksien edessä kieltäytyy luovuttamasta. Vanhuuden groteskius piilee siinä, että kun fyysiset voimat hupenevat, toivon edelleen ja kamppailen laajentaakseni sisäistä maailmaani, saavuttaakseni sisäisen vapauden, joka aina häilyy mieleni laitamilla.⁷⁷

Merkinnässä tulee ilmi kaksi yleistä vanhenevien ihmisten kokemusta: Ero kehon, siis peilistä katsovan kuvajaisen, ja mielen välillä sekä kokemus, että sisin on yhä sama kuin ennenkin, muuttumaton. Bjerne teki eroa sisimpänsä ja vanhojen kasvojensa välillä. Ulkoinen muutos teki selväksi sisimmän samuuden. Bjerne kieltäytyi luovuttamasta, etsi yhä häntä väistävää sisäistä vapautta. Päiväkirjamerkinnän perusteella Bjerne vaikuttaa ajatelleen, että fyysisten voimien hupeneminen ja vapauden saavuttaminen olivat toisilleen vastakkaisia. Palaan tähän sisäisen vapauden teemaan myöhemmin.

Bjerne kirjoitti samana olemisen kokemuksesta myös esimerkiksi 74-vuotispäivänään:

Juu, joskus minun täytyy melkein ottaa tukea, jotta en horjahda vuosieni painon alla. Mutta syvällä sisimmässäni on joku, joka hymyilee, sillä olen aika saman-

⁷⁶ Hapuli 2008, 260.

⁷⁷ ”I morse när jag råkade se mitt ansikte i mitt sovrumms spegel ryggade jag förvånad tillbaka. Vid en särskild dager tycks här alla rynkor och nålfina streck som tiden ristad avslöjas med otrolig skärpa. Detta ansikte var alltså mitt vid 72 års ålder! Och ändå var jag inombords densamma som jag en gång var och vet kommer att förbli: Flickan som i trots införlivets svårigheter vägrar att resignera. Det groteska i ålderdomet ligger ju i att medan de fysiska krafterna avtager så hoppas jag fortfarande på och sträver till att vidga min inre sfär, att nå en inre frihet som alltid föresvävar mig.” Bjerne 13.10.1962.

lainen kuin olen aina ollut. Hyvin lapsellinen ja yhtä halukas kulkemaan tien loppuun asti ---.⁷⁸

Henneberg selostaa Woodwardia mukaillen, kuinka vanhetessa kasvavassa määrin erotamme toisistaan kehomme ja sen, jonka ajattelemme olevan meidän todellinen minämme. Sanomme, että minämme (nuorekas minämme) on piilossa kehossamme. Kehomme ovat vanhoja, me emme ole. Vanhuutta voi siten kuvata tilaksi, jossa keho on vastarinnassa minän kanssa, ja me vieraannumme kehostamme.⁷⁹

Kehon ja sisimmän ristiriidasta kirjoitti myös Simone de Beauvoir hieman myöhemmin teoksessaan *Vanhuus*. De Beauvoirin mukaan toisten määrittävilta katseilta ei voi paeta. Hän toteaa vanhuudesta: ”se [vanhuus] on dialektinen suhde oman olemukseni, sen objektiivisen määrittelyn ja sen välillä miten tiedostan itseni toisten kautta. Toinen minussa on vanha, toisin sanoen se joka minä toisen mielestä olen; ja se toinen onkin minä.”⁸⁰ Vanha tai vanheneva ihminen ei siis koe muutosta itsessään, vaan hän sisäistää toisten katseet ja tulee siten vanhaksi sillä tavoin kuin muut hänet näkevät. Lausuma kuvaa vanhuuden sosiaalista rakentumista ja Pearsall tulkitsee sen rinnakkaisena de Beauvoirin lausumalle, että naiseksi tullaan, ei synnytä.⁸¹

Se, että ei tunne olevansa vanha tai kokee olevansa yhä sama kuin ennenkin, on yleinen kokemus. Marja Tikan mukaan tämä voi johtua osin siitä, että vanhuuteen liitetään jokin yhteinen kulttuurinen kokemus, jota ei lopulta ole olemassa. Vanhuuteen liitetyt määreet voivat olla ristiriidassa oman kokemuksen kanssa. Myös kielteiset mielikuvat vanhuudesta voivat aiheuttaa omakohtaisen vanhenemisen pelkoa.⁸² Bjernen toisissa näkemä vanhuus oli usein negatiivista, joten ei ole mikään ihme, jos hän ei samastunut siihen. Doris Lessing totesi 73-vuotiaana kaikkien vanhojen ihmisten jakavan saman salaisuuden: ihminen kehon sisällä ei ole muuttunut. Virginia Woolf taas kuvaili päiväkirjaansa, kuinka joskus tunsu eläneensä 250 vuotta ja toisina hetkinä tunsu itsensä nuoreksi.⁸³

Sylvia Henneberg kuvaa Gulletten ajatuksia liittyen vanhenemisen ja menetyksen välisiin kytköksiin. Kulttuurimme liittyy vanhenemiseen menetyksen, minkä Gullette näkee haitallisena. Yksilöt fiksoituvat kilpailulliseen asetelmaan, jossa mennyttä

⁷⁸ ”Ja, ibland måste jag nästan hålla i mig själv så jag inte vacklar under bördens av mina år. Men djupt in i mej är det någon som småler, för där sitter jag och är ganska lik mej själv som jag alltid har varit. Mycket barnslig och lika villig att gå till slutet av vägen ---” Bjerne 3.1.1964. Myös esim. 22.12.1959.

⁷⁹ Henneberg 2010, 132.

⁸⁰ de Beauvoir 1992 (1970), 189.

⁸¹ Pearsall 1997, 2.

⁸² Tikka 1994, 82–83.

⁸³ Segal 2015, 7; Segal 2013, 5.

ja nykyistä itseä verrataan toisiinsa, jolloin nuoruuden ohittaneet joutuvat ”sisäiseen maanpakoon”. Vanhuus/vanheneminen nähdään tällöin essentialistisesti rappeutumisenä. Jos rappio hallitsee vanhenemisen narratiivia, tulee tietyistä tapahtumista oireita, jotka vievät meidät eteenpäin elämän janalla, kuljettaen meitä kohti kuolemaa. ”Oireet” nähdään ikäliitännäisinä ja vanhenemista seuraa kuolema. Gulletten mukaan ihmiset oppivat halveksimaan ruumista, joka pettää heidät sen sijaan että he syyttäisivät niitä voimia, jotka muokkaavat rappeutumisen tuntemuksia ja liittävät erilaisten merkitysijöiden avulla iän kehoon.⁸⁴ Kulttuuriset diskurssit määrittävät, mitkä kehon osat tai ulottuvuudet tulevat merkityksellisiksi. Ne määrittävät, milloin keho tulee näkyväksi ja millä tavoin se tulee näkyväksi ja mitä näkyvyys merkitsee. Oman elämänsä kertojat ovat monen tapaisesti ruumiillisia: keho on myös anatominen ja neurokemiallinen systeemi.⁸⁵

Vanheneminen on siis myös materiaalista, eikä se ollut Bjernelle vaikeaa vain kehon ja sisimmän ristiriidan vuoksi. Bjerne kuvasi fyysisen vanhenemisen olevan vaikeaa. Kehossa oli kipuja, ”vanhuudenvaivoja”, kuten Bjerne niitä kutsui ja ne piinasivat häntä erityisesti 1960-luvun loppupuolella, eivätkä olleet parannettavissa. Bjernen sormet alkoivat käydä jäykiksi ja tunnottomiksi, myös käsivarsissa oli kipuja. Hän totesi: ”Täytyy vain mukautua. Niin teen. En tosin ilman tiettyä niskoittelua.”⁸⁶

Keho vaikutti myös Bjernen kirjoittamiseen. Kun Bjerne oli kirjoittanut työn alla ollutta kirjaansa puhtaaksi kirjoituskoneella, ärtyi hänen olkapäässään ollut kulumuutaman sivun kirjoittamisen jälkeen. Bjerne kirjoitti päiväkirjaansa vähentävänsä siksi kirjeiden kirjoittamista.⁸⁷ Kehonsa vanhenemisen merkit Bjerne vaikutti ottaneen melko tynesti vastaan. Hän ei päiväkirjassaan juuri kuvaa niiden herättämiä tunteita, vaan kehon muutokset ovat läsnä päiväkirjassa enimmäkseen lyhyinä toteamuksina. Enemmän Bjerne kirosi vanhenemiseen liittämäänsä muita muutoksia ja olosuhteita.

Vanhenemisen muutokset vaikuttivat perustavanlaatuisella tavalla Bjernen elämään, muuttivat asioiden merkityksiä. Matkailu, Bjernen henkireikä, kävi vaikeammaksi tai vähemmän tyydyttäväksi useasta eri syystä. Jalkojen huono kunto uhkasi Bjernen Italianmatkaa vuonna 1963, mutta ei lopulta estänyt matkan toteutumista.⁸⁸ Matkailuun vaikuttivat enemmän muut kuin keholliset syyt. Huoli puolisoista vaikutti hänen suhtautumiseensa matkailuun, eikä hän halunnut viipyä ulkomailla yhtä pitkiä aikoja ilman

⁸⁴ Henneberg 2010, 153.

⁸⁵ Smith & Watson 2001, 50.

⁸⁶ ”Så det är bara att finna sej. Det gör jag. Dock inte utan en viss motspänstighet.” Bjerne 20.4.1966.

⁸⁷ Bjerne 17.1.1964.

⁸⁸ Bjerne 23.3.1963, 19.4.1963.

puolisoaan kuin nuorempana. Vaikka Bjernen jalat eivät lopulta estäneet matkustamista Italiaan, häntä epäilytti lähteä, koska hän ei olisi halunnut jättää puolisoaan, mutta kaipasi rentoutumista ennen pitkää talvea. Hän pohti kaiken olevan monimutkaisempaa, kun elämään tulee enemmän puolia.⁸⁹ Tällä hän viittasi nähdäkseni juuri lähtemiseen ilman puolisoa. Palattuaan Italiasta Bjerne kirjoitti päiväkirjaansa, että hän oli viimein päässyt eroon kaipuustaan pois. Hän kirjoitti voivansa yhtä hyvin matkustaa kirjoitusaitassaan, siis omassa mielessään. Bjernen mielestä Eurooppa ei ollut enää niin kuin ennen, se oli amerikkalaistunut ja kaikkea ohjasi raha ja mekanisaatio. Hänen matkansa ei ollut mukava. Bjerne jatkoi, että kotona Loviisassa hänellä on keskipisteensä ja hänen rakastettu Léoninsa. ”Ulkopuolella rajat kaventuvat. Sisäisesti ne voivat laajentua loputtomiin”⁹⁰, hän totesi.

Bjerne ei ollut ikinä viihtynyt Loviisassa. Hän kuvasi kaupunkia tylsäksi ja hänelle oli tärkeää päästä sieltä usein pois, tuulettumaan. Hän kaipasi jatkuvasti pois Loviisasta, sen ahtaista raameista, sen tutuista kuvioista. Hän ei kokenut Suomea omakseen, hänen maisemansa oli etelässä, jossa ”horisontti on vapaa ja meri ja taivas syleilevät toisiaan. Jossa maa on auringon hehkusta kuiva ja kuuma. Pinjoja, hopeanharmaita oliivipuita, meri, kallioita, aurinko, se on minun maisemani.”⁹¹ Bjerne matkailikin ahkerasti myös asetuttuaan Suomeen 1922. Talvikausina hän saattoi käydä Italiassa, Ranskassa tai Marokossa, ja sen lisäksi hän kävi usein Tukholmassa, jossa hän nautti kaupungin kulttuuritarjonnasta ja tapasi vanhoja ystäviään, vaikka ei muuten synnyinmaastaan juuri perustanutkaan.

70-vuotiaana Bjerne kirjoitti päiväkirjaansa: ”Vuosikymmeniä sitten, kun olin kyllästynyt tähän kaupunkiin tapasin sanoa: Juu, 70-vuotiaille se sopii! Virhe! Se ei sovi lainkaan, kun liukastelee alas harjanteelta tai kömpii nelinkontin ylös, jatkuvassa vaarassa murtaa jalkansa.”⁹² Bjerne kuvasikin Suomessa ja Loviisassa elämisen käyvän vuosi vuodelta raskaammaksi, ja hän koki pimeät talvet aina vain vaikeampina. Hän kuvasi tuntevansa itsensä vangiksi ja kirosi kaupungin liukkaita katuja, joilla kulkiessaan sai jatkuvasti pelätä kaatumista.⁹³

⁸⁹ Bjerne 24.8.1963.

⁹⁰ ”Utanför blir gränserna allt snävare. Inombords kan de utvidgas i oändlighet.” Bjerne 26.10.1963.

⁹¹ Bjerne 11.6.1951.

⁹² ”För årtionden sen när jag var utled på den här stan brukade jag säga: Ja, för 70-åringar passar den! Misstag! Den passar inte alls när man ska halka sig ner från åsen eller krypa på fyra uppför, ständigt i fara att bryta benen av sig.” Bjerne 20.11.1960.

⁹³ Bjerne 20.11.1960.

Vanhuustutkija J.P. Sarolan mukaan paikkojen muistelu voi täyttää paikan nykyisyyden syvällisellä merkityksellä. Sarola toteaa vanhojen ihmisten paikkakokemuksia tutkinutta Graham D. Rowlesia mukaillen: Kun ihminen on elänyt tietyssä ympäristössä, on paikka ympäristöineen myös henkilökohtaisen elämänhistorian areena. Näin ympäristöstä tulee myös muistojen maisema, joka antaa merkityksen ja mielen omalle identiteetille. Ympäristö toimii lähteenä elämänkulun muistelulle.⁹⁴ Bjerne ei viihtynyt kotikaupungissaan ja hänelle merkitykselliset paikat olivat enimmäkseen ulkomailla ja liittyivät hänen nuoruuteensa. Ympäristö saattoi Bjernen kohdalla vanhuudessa vain korostaa ulkopuolisuuden tuntemuksia.

Myös Bjernen ystävyysuhteissa ja ystäväpiirissä tapahtui muutoksia. 1960-luvulla yhä useammin vanhojen ystävien ja tuttavien kanssa vietettyjen hetkien jälkeen Bjerne tunsu itsensä väsyneeksi tai masentuneeksi. Hän koki raskaaksi kuunnella heidän huoliaan ja todistaa heidän vanhenemistaan.⁹⁵ 1960-luvun alkupuolella Bjerne kirjoitti päiväkirjaansa kaihoisaan sävyyn elämässään tapahtuneista muutoksista:

Huolettomat istunnot kapakoissa ystävien kanssa kuten ennen vanhaan ovat ohi. Useimmat poissa tai kuolleita. Ja itse on huonossa kunnossa, eikä ole yksinkertaisesti enää kiinnostusta ravintolaelämään. Mikään ei ole kuin ennen. Kaikki on toisin. Eikä ihmisten kanssa ole juuri mitään painavaa puhuttavaa. Sitä paitsi kaikki ovat niin kiireisiä elämän kamppailussa. Vuosien myötä etäisyys ihmisistä tuntuu kasvavan. Sitä elää omassa maailmassaan, enimmäkseen kirjojen, ja keskiössä on koti.⁹⁶

Syinä elämän erilaisuudelle Bjerne näki siis ystävien poissaolon, oman huonon kuntosensa ja väsymyksensä sekä myös ilmeisesti muutoksen siinä, mikä häntä itseään kiinnosti. Kirjoitus oli kaipuun sävyttämä. Siinä kuvastuu luopumisen vaikeus, suru siitä, että asiat ovat muuttuneet.

Bjernen kokemus ystävien muuttumisesta vähemmän miellyttäväksi sekä näiden kuolemat aiheuttivat Bjernessä yksinäisyyden kokemuksia, ja hän koki, ettei hänellä ollut ketään, jonka kanssa puhua. Hän vuodatti päiväkirjaansa tapaamisten aiheuttamia tuntemuksia. Erityisen kipeänä Bjerne koki muutoksen hänen ja ruotsalaisen taiteilijan Gösta Adrian-Nilssonin ystävyysuhteessa. GAN oli ollut Bjernelle tärkeä ystävä,

⁹⁴ Sarola 1994, 124.

⁹⁵ Bjerne 15.6.1962; 19.4.1963; 22-25.11.1963.

⁹⁶ ”Det är slut med de bekymmerlösa sittningarna på krogarna med vännerna som förr i världen. De flesta borta eller döda. Och själv är man i dålig form och har helt enkelt inte lust mera till restaurangliv. Ingenting är mera som förr. Allt annorlunda. Och man har just ingenting av vikt att tala med människor om. Och förresten är alla så jäktade av struggle for the life. Med åren tycks avståndet från människor bli större. Man lever i sin egen värld, mest böckernas och i hemmet som centrum.” Bjerne 17.1.1963.

jonka kanssa hän oli voinut keskustella itselleen merkityksellisistä asioista, kuten kirjallisuudesta ja myös henkilökohtaisista asioistaan.⁹⁷ Vuosien myötä GAN muuttui kuitenkin Bjernen mukaan yhä ilkeämmäksi, ja hän lähetti Bjernelle vihaisia ja ilkeitä kirjeitä.

Ystävyys oli Bjernelle tärkeää, hän totesi arvostavansa sitä kovasti, oli ystävilleen uskollinen ja sieti paljonkin ystäviltaan, vaikka kommentoikin joitakin heistä toisinaan päiväkirjassaan melko purevasti. Vuoden 1956 merkinnässä hän reflektoi nuoruuttaan ja pohti ystävyydestä tulleen hänelle eräänlainen korvike rakkaudelle:

Tietysti haaveilin paljon rakkaudesta, mutta en juuri koskaan avioliitosta. Oli kuin jokin minussa olisi kasvuvuosieni puristuksessa vääntynyt kieroosiin, että näin avioliiton surullisena loppuna kaikille rakkaushaaveille. Eräänlaisena vankilana naiselle. Halusin itse päättää itsestäni ja omista asioistani. En kuulunut niihin, jotka rakastuivat nopeasti, vaan suhtauduin melko kriittisesti tapaamiini nuoriin miehiin. Siksi ystävyydestä tuli minulle niin merkityksellistä ja siitä tuli eräänlainen korvaaja rakkaudelle. Ja koko ajan kuitenkin kaipasin rakkautta, mutta en avioliittoa. Siinä suhteessa olin erilainen kuin muut tapaamani nuoret tytöt.⁹⁸

Yksinäisyys oli läsnä jo 1950-luvulla, vaihdellen koko tarkasteluajan, ja päiväkirjoissa se näyttää syventyneen vanhemmiten, kun ystäviä kuoli, matkailu väheni ja eristyneisyyden kokemus lisääntyi. Kuitenkin Bjernen päiväkirjoista välittyy melko aktiivinen elämä: vierailuja Helsingissä, kyläilijöitä, mutta hän olisi kenties kaivannut jotain muuta, koska oli tottunut suurten kaupunkien hälinään. Bjerne taisikin kaivata erityisesti, että Loviisassa olisi ystäviä.

1950-luvun alussa Bjerne keksi päiväkirjaansa kuvitteellisen kuuntelijan, Henricon. Bjerne toivoi, että hänellä olisi miespuolinen ystävä, taiteilija, jonka ateljeessa Bjerne voisi pistäytyä. Tämä olisi asunut ulkomailla, jotta he voisivat keskustella Ranskasta, Italiasta ja Espanjasta. Tämä olisi myös kiinnostunut kirjallisuudesta, hyvästä ruuasta ja viinistä. ”Ystävyys – toisin sanoen – sellainen ystävyys, jota niin paljon arvostan.

⁹⁷ Bjerne 7.2.1965.

⁹⁸ ”Naturligtvis drömde jag mycket om kärlek, men nästan aldrig i samband med giftermål. Det var som om något inom mig under uppväxtårens tryck vridits på sned så att jag alltid såg giftermålet som en trist avslutning på alla drömmar om kärlek. Som ett slags bur för kvinnan. Jag ville ha rätt att bestämma över mig själv och mina handlingar. Hörde inte heller till dessa som förälskade sig i första taget utan var rätt kritiskt inställd till de unga män jag mötte. Därför kom kamratskapet att spela en så stor roll och bli ett slags surrogat för kärlek. Och under hela tiden längtade jag efter kärlek, men inte efter giftermål. Just den punkten var jag olik andra unga flickor jag träffade.” Bjerne, päiväkirjamerkintä vuoden 1956 alussa otsikolla Det viktiga.

Mutta mistä löytäisin tällaisen miehisen ystävän, mietin. Ja yhtäkkiä keksin sen loistavan idean, että luon hänet itse! Henrico! Ja niin olet olemassa!”⁹⁹

Bjerne kirjoitti luoneensa Henricon, jotta voisi keskustella yllä olevista asioista. Kuitenkin hän kirjoitti tälle enimmäkseen nuoruutensa kokemuksista, esimerkiksi lainasta, jota katui ja jota ei voinut koskaan maksaa takaisin.¹⁰⁰ Tämä kuuntelijan kaipuu ja tarve liittyi mahdollisesti muistelmien kirjoittamiseen. Niiden kirjoittaminen oli Bjernelle kivulias prosessi, se avasi vanhoja haavoja, joista hän halusi puhua jollekulle. Vuoden 1954 alussa Bjerne kirjoitti päiväkirjaansa:

Eristyneisyys tai eristyneisyyden tunne on tällä hetkellä niin voimakas, että minun täytyy kutsua Henricoa. Haluaisin puhua kanssasi kaikesta tästä, joka kiinnostaa minua. Iltaisin ennen nukahtamista ajattelen kirjaani ja ensimmäinen ajatukseni aamulla koskee sitä. Henrico! Olen suorastaan lohduton! Siitä ei tule yhtään sellainen kuin haluaisin. Ja sinä tiedät, kuinka tärkeä se on minulle. [--] Tarvitsen hieman kannustusta. Olen sinnitellyt niin pitkään pitäen kaiken sisälläni.¹⁰¹

Bjerne haki siis päiväkirjaltaan ja sen kuvitellulta kuuntelijalta myös kannustusta. Bjerne kutsui Henricon esiin myös lievittääkseen omaa eristyneisyyden kokemustaan.

Päiväkirja toimi Bjernelle myös väylänä käsitellä koko elämän jatkunutta levottomuutta, josta hän ei kokenut voivansa puhua kenenkään kanssa: ”Minussa on sama levottomuus jäljellä, sama kaipuu – en tiedä mihin... Olen niin väsynyt itseeni toisinaan. Sen vuoksi minun on kirjoitettava päiväkirjaani. Voin teeskennellä, että minulla on joku, jonka kanssa puhua ja joka viitsii kuunnella tällaista.”¹⁰² Toinen mahdollinen tekijä siinä, miksi Henrico ilmaantuu päiväkirjaan juuri tässä kohtaa, voisi olla Bjernen ja Bjerneä 27 vuotta nuoremman ystävän Göran Schildtin ystävyiden viileneminen. Henrik Knif kuvaa teoksessaan *Göran Schildt – kaksi elämää* Bjernen ja Schildtin ystävyyttä läheiseksi ja Schildtille tärkeäksi. Teoksessa lähteenä käytettyjen kirjeiden perusteella myös Bjernelle ystävyys oli tärkeä. Se oli juuri sellainen ystävyys, jota Bjerne arvosti ja jossa käytiin syvällisiä keskusteluja elämästä ja kirjallisuudesta. Ystävyys merkitystä korostaa myös

⁹⁹ ”Vänskap – med ett ord – den där vänskapen jag sätter så högt. Men var finner jag denna manliga kamrat? Så tänkte jag. Och kom plötsligt på den lysande idén att jag skapar honom själv. Henrico! Alltså finns du!” Bjerne 15.10.1952.

¹⁰⁰ Bjerne 17.10.1952.

¹⁰¹ ”Isoleringen eller känslan av isolering är förnävande[sic] så stark att jag måste kalla på Henrico. Det är med dig jag ville tala om allt det här som intresserar mig. På kvällen innan jag somnar grubblar jag över min bok och min första tanke på morron gäller den. Henrico! Jag är egentligen förtvivlad! Den blir inte alls som jag ville ha den. Och du vet hur viktig den ter sig för mig. [--] Men jag behöver en liten uppmuntran, Henrico! Jag har hållit ut så länge med allt ensam inom mig.” Bjerne 12.1.1954.

¹⁰² ”Jag har samma oro kvar, samma längtan efter – jag vet inte vad... Jag blir så trött på mig själv ibland. Därför måste jag skriva i min dagbok. Låtsas att jag har någon att tala med som gitter höra sånt på här.” Bjerne 12.1.1954.

se, että Bjerne oli alun perin valinnut Schildtin perilliseksi, heillä kun ei Léonin kanssa ollut lapsia.¹⁰³ Ilmeisesti 1940- ja 1950-luvun vaihteen tienoilla jotain kuitenkin muuttui, sillä tarkastelemissani päiväkirjoissa Bjerne ei kuvaa Schildtiä tärkeänä ystävänä, vaan päinvastoin kritisoi tätä. Schildt itse kuvaa *Lainasiivin*-teoksessaan välirikon johtuneen siitä, että hän ei suostunut nostamaan Bjernen teoksia esiin kirjoittamalla niistä arvosteluja päästyään arvostelijaksi *Svenska Dagbladet* -lehteen vuonna 1950.¹⁰⁴ Ehkä maantieteellinen etäisyys myös vähitellen viilensi ystävyyttä, kun Schildt muutti Ruotsiin vuonna 1945.

Henrico eli päiväkirjan sivuilla satunnaisesti muutamia vuosia, kunnes hiiptui pois. Bjerne ei kerro syytä Henricon katoamiselle. Ehkäpä hänelle kävi kuin Saima Harmajalle, jonka päiväkirjan puhetoveri sai väistyä, koska tämä ei lopulta täyttänyt Harmajan kuunnelluksi ja ymmärretyksi tulemisen kaipuuta vaan pysyi mykkänä. Harmaja kaipasi ajatusten vaihtamista, mitä päiväkirjan puhetoverilta ei voinut saada.¹⁰⁵

Päiväkirjojen ominaispiirteitä tarkastelleen Miia Vatkan mukaan päiväkirjan kerronnallinen puhetoveri on kirjoittajan kuvitteleva hahmo, jota hän voi vapaasti ohjata. Puhetoverilta voidaan toivoa ymmärrystä, tälle voidaan esittää kysymyksiä ja tämän mielipiteitä voidaan tiedustella. Vatkan mukaan vanhojen ihmisten päiväkirjoissa tällaisia kerronnallisia puhetovereita ei juurikaan tapaa, ja puhetoveri tai päiväkirjan niemeäminen on yleensä nuorten kirjoittajien päiväkirjoja leimaava piirre.¹⁰⁶

Yksinäisyyden tuntemukset korostuvat päiväkirja-aineistossa, ja vaikka Bjerne kuvasi usein aina tunteneensa itsensä ulkopuoliseksi, uskoi hän yksinäisyyden vanhuudessa käyvän todennäköisemmäksi.¹⁰⁷ Bjerne kuvasi myös yksitoikkoisuuden lisääntyneen vanhetessa ja ilon vähentyneen. Ulkoisen maailman houkutukset olivat vähäisiä, mutta hänen sisäinen maailmansa pysyi rikkaana. Vuonna 1952 Bjerne pohti vanhan ja nuoren ihmisen eroja: ”Sepä siinä. Ihmisen erottaa hänen nuoruudestaan se, ettei hänellä ole enää mitään odotuksia. Ei minkäänlaisia.”¹⁰⁸

1950-luvun aikana Bjerne ei kirjoittanut yksitoikkoisuudesta ja kapenevista rajoista päiväkirjaansa toistuvasti. Vuosina 1955, 1958 ja 1961 hän julkaisi kolmessa osassa muistelmansa, mikä sai hänet kenties kääntämään katseensa enemmän menneisyy-

¹⁰³ Knif 2020, luvut ”Ulla, Elmer ja Jascha” sekä ”Muutto Ruotsiin”. Sähköinen lähde.

¹⁰⁴ Schildt 1995, 209.

¹⁰⁵ Vatka 2005, 161.

¹⁰⁶ Vatka 2005, 159, 176–177, 110, 169.

¹⁰⁷ Bjerne 6.1.1966.

¹⁰⁸ ”Det är just det. Vad som skiljer en från ens ungdom är att man inte har några förväntningar mer. Och av intet slag.” Bjerne, 27.10.1952.

teen kohti. Muistelmat toivat myös mahdollisesti toiveita tulevaisuuden menestyksestä. Vuosikymmenen lopulla ja 1960-luvun myötä Bjernen täytettyä 70 vuotta puhe elämän monotonisuudesta ja odotusten vähydestä kuitenkin lisääntyi. Vuoden 1958 alussa Bjerne kirjoitti päiväkirjaansa: ”Viime vuosi sujui ilman katastrofeja. Toivon samaa vuodelta 58. Siihen on tultu, että sitä on tyytyväinen monotoniseen arkeensa kunhan vain voi työskennellä – ja pitää Ödlekunginsa.¹⁰⁹ Viimeksi mainittu ensisijainen toiveeni.”¹¹⁰ Bjerne ei siis odottanut tulevaisuudelta suuria mullistuksia tai uusia asioita. Hän totesi olevansa tyytyväinen, kunhan vain hänen puolisonsa Léon pysyy hengissä, ja hän itse säilyttää työkykynsä. Työn merkitys korostui vanhetessa, ja se näyttäytyy päiväkirjojen valossa pääasiallisena merkityksellisyyden kokemuksen tuojana puolison ohella.

Vaikka Bjerne toisaalta avautui päiväkirjalleen yksinäisyydestään ja eristyneisyydestä, hän myös kuvasi, ettei hän vanhempana kokenut kaipaavansa seuraa enää yhtä paljon kuin nuorena. 60-vuotiaana hän kirjoitti, että mitä vanhemmaksi hän tulee, sitä enemmän arvoa hän antaa sille, että hän saa olla rauhassa ja puuhata omiaan. Bjerne arvosti työrauhaansa yhä enemmän. Tämä rauhan kaipuu säilyi läpi seuraavien vuosien. Kesällä 1964 Bjerne huokasi helpotuksesta, kun hän oli menossa viettämään heinäkuun Dragsfjärdin pensionaattiin. Hän halusi pakoon ihmisiä, koska koki, että heitä oli ollut aivan liikaa kyläilemässä viime aikoina. Léon väsyi kaikesta puhumisesta ja Bjerne itse kaipasi työrauhaa. Seura ei kiinnostanut häntä samalla tavoin kuin aikaisemmin.¹¹¹ Hie- man aiemmin hän mietti, että onko hän tullut suvaitsemattomaksi, kun hän ei enää halua tavata vanhoja ystäviään, mutta hän tuli siihen tulokseen, että vika oli ystäväissä. Heidän seurassaan ei ollut enää nautinnollista olla, koska he eivät olleet pyrkineet kehittämään itseään.¹¹²

Myöhemmin hän pohtikin päiväkirjalleen, että ei oikeastaan joudu luopu- maan mistään sellaisesta, josta ei voisi luopua ja johon ei olisi monessa mielessä jo kyl- lästynytkin. Bjerne kuvasi viihtyvänään kirjoitusaitassaan ja nauttivansa hiljaisuudesta. Hän totesi hiljaisuuden olevan onnea, jonka hinnan joutuu maksamaan tiettyinä eristynei- syytenä.¹¹³ Bjernen päiväkirjoissa esiintyy sekä keskustelukumppanin kaipuu että työrau- han kaipuu.

¹⁰⁹ Bjernen hellittelynimi puolisolleen. Ödlekung tai Ödla, Sisiliskokuningas tai liskokuningas viittasi ilmeisesti puolison vikkelyyteen.

¹¹⁰ ”Det förra året förlöpte utan katastrofer. Jag önskar detsamma för 58. Dit har man kommit att man är tillfreds med sin monotona vardag bara man kan arbeta – och får ha kvar sin Ödlekung. Det sistnämnda mitt förnämsta önskemål.” Bjerne, 1.1.1958.

¹¹¹ Bjerne 21.6.1964.

¹¹² Bjerne 15.6.1962.

¹¹³ Bjerne 4.12.1965.

Bjerne kirjoitti vuonna 1964 päiväkirjaansa vanhuuteen liittyvän sen, että elämässä ei tapahdu mitään. Hän kuvasi olevansa huojentunut siitä, että mitään merkityksellistä ei tapahdu, koska hän ei uskonut voivan tapahtua mitään muuta kuin ikäviä asioita. Hän uskoi tämän kokemuksen liittyvän vanhuuteen ja totesi, että sitä ei odota enää juuri mitään, ja on iloinen siitä, jos pystyy jotenkuten säilyttämään sisäisen tasapainon.¹¹⁴ Sisäisen tasapainon säilyttäminen tai saavuttaminen korostui Bjernen vanhuudessa. Hän epäili mahdollisuuksiaan enää saavuttaa muuta, joten hän pyrki kohtaamaan tyyneydellään, mitä päivä tuo mukanaan.¹¹⁵ Hän kuvasi ajan katoavan tiehensä, koska elämä oli niin monotonista. Hän yritti olla tyytyväinen hiljaiseen arkeensa, yritti kenties vakuuttaa itsensä olemaan tyytyväinen:

Iltaisin juomme teetä, luemme, kuuntelemme radiota. Ilta illan jälkeen istumme siellä ja meillä on mukavaa yhdessä. Kuinka pitkään? Tiedän kyllä, että jokainen päivä on lahja. Vanheneminen --- ja oikealla tavalla. Se on vaikeaa, todella vaikeaa, mutta nuorena sitä ei ajattele koskaan. Väsymys. Fysiikka reistailee. Mutta 83 ja 75 on kyllä myös mielettömän korkea ikä mitä minä en ainakaan käsitä.¹¹⁶

Kuvauksesta voi lukea myös tyytymättömyyttä. Bjerne kirjoitti tietävänsä, että jokainen päivä on lahja, mutta elämän yksitoikkoisuus tuntui kuitenkin vaivaavan, vaikka puolison kanssa olikin mukavaa.

Myöhemmin 1966 Bjerne koki elämän toistuvuuden taas puuduttuvaksi ja manasi päiväkirjalleen: ”On pirunmoista tulla vanhaksi!!! Mitään ajanvietettä täällä syrjäseudulla ei ole, ei minkäänlaista. Täällä me kaksi istumme ilta illan jälkeen radion kanssa – tai kirjan ja ainoat, joita näemme, on joku vapaaherratar Borneista, joka joskus pistäytyy. Niin kauan kuin Léon on olemassa, kaikki menettelee. Mutta jos joskus istun täällä kuin yksinäinen nuhjuinen varis harjanteenselällä..”¹¹⁷ Hän kertoi kirjoittaneensa kaksi pientä työtä, jotta hänen ajatuksensa eivät jatkuvasti syventyisi hänen nykyiseen tilanteeseensa ja enemmän tai vähemmän ilottomaan tulevaisuuteen. Nämä työt olivat matkailulehtijuttu ja kauhutarina dekkarikipailuun, molemmat kenties Bjernelle uusia aluevaltauksia. Bjerne kävi neuvottelua itsensä kanssa muuttuneista olosuhteistaan, ja hä-

¹¹⁴ Bjerne 27.1.1964.

¹¹⁵ Bjerne 7.2.1965.

¹¹⁶ ”Om kvällen dricker vi vårt te, läser, hör på radion. Kväll efter kväll sitter i där och har det skönt tillsammans. Hur länge?? Att varje dag är en gåva vet jag nog. Att bli gammal --- och på ett riktigt sätt. Det är svårt, mycket svårt, men det tänker man aldrig på så länge man är ung. Tröttheten. Det är fysiken som strejkar. Men 83 och 75 år är ju också en vansinnigt hög ålder som åtminstone jag inte fattar.” Bjerne 20.9.1965.

¹¹⁷ ”Det är för jävligt att bli gammal!!! Någon förströelse i denna avkrok finns ju inte av något slag. Här sitter vi två kväll efter kväll med radio – eller bok och de enda vi ser är någon av friherrinnarna Born som sticker sej upp ibland. Så länge Léon finns går ju allt. Men om jag en dag sitter här som en ensam ruggig kråka på åsryggen...” Bjerne 4.3.1966.

nen suhtautumisensa vanhenemiseen ja sen tuomiin olosuhteisiin oli ristiriitaista ja vaihtelevaa.

Pian tämän jälkeen Bjerne teki matkan Helsinkiin, mutta visiitti ei ollut miellyttävä. Bjerne kirjoitti olevansa vanha ja menettäneensä halun matkustaa, koska oli kokenut pettymyksiä. ”Kuin vieras lintu istun tänään puunoksalla Loviisassa ja katson harmaalaikullista jäätä, pilvien kätkemää taivasta ja synkkiä kuusimetsiä. Ja oikeastaan minun on paras juuri näin. Täällä on minun elämäni seuralainen, *Le roi des lézords*, kirjani ja Aittani. Mitä muuta tarvitaan? Ulkoiset rajat supistuvat yhä enemmän. Mitä sitten! Kunhan ne laajenevat sisällä.”¹¹⁸

Bjerne koki siis rajojen sulkeutuvan ympärillään. Vastauksena tähän hän korosti sisäisen maailman merkitystä. Hän oli aina kokenut sisäisen kasvun tärkeäksi, mutta nyt se tuntui saavan suuremman merkityksen Bjernen kokiessa ulkoisen maailman kutistuvan. Bjerne käytti myös mielikuvitustaan tilanteissa, joissa hän ei päässyt tai halunnut enää mennä paikkoihin, jotka olivat hänelle tärkeitä. Hän korosti muistojensa merkitystä ja suhtautuminen muistoihin muuttui aiempaa suopeammaksi, eikä hän enää harmitellut uppoutuneensa muistoihin, toisin kuin aikaisemmin päiväkirjassaan. 76-vuotiaana Bjerne kirjoitti päiväkirjaansa:

Toisinaan sanon itselleni: ”Ja tällaista on nyt elämä.” Olen ikään kuin hämmästyntynyt siitä, sen päällisin puolin hitaasta ja tapauksettomasta kulusta, joka tuli nuoruuteni pyörteiden tilalle. En voi sanoa olevani tyytyväinen. [--] Mutta minulla on muistoni, matkani silmiäni verkkokalvoilla ja voin kutsua esiin maiseimat ja ihmiset, jotka haluan.¹¹⁹

Bethany Ladimer kuvaa ranskalaisen kirjailijan Coletten vanhuudessaan irrottautuneen materiaalisesta omistamisesta/hallinnasta ja kompensoineen sitä mielikuvituksensa avulla. Kun Colette ei enää päässyt nousemaan sängystään katsomaan tähtiä ja taivaankappaleita, hän kuvitteli ne ja ajatteli niiden siten olevan hänen saavutettavissaan.¹²⁰ Eeva-Liisa Manneria Malagan tori muistutti Viipurin torista: ”Todellisuus ei ole ympärillä, todellisuus on muistissani, ja tämä lämmin sininen tori tässä on myös nuo toiset, jo luovutetut torit.” Sarolan mukaan vanha ihminen saattaa muistelemalla laajentaa koke-

¹¹⁸ ”Som en främmande fågel sitter jag idag på en kvist i Lovisa och ser ut över en gråfläckig is, en molnhöljd himmel och dystra granskogar. Och egentligen har jag bäst så. Här har jag min livs följeslagare, *Le roi des lézords*, mina böcker och min Boda. Vad behövs mera? Utåt krymper gränserna alltmer. Än sen! Bara de vidgas inombords.” Bjerne, Helsingforsbesöket 20-21-22.4.1966.

¹¹⁹ Ibland säger jag till mej själv: ”Och det här är nu livet.” Jag är liksom förundrad över det, dess till dett yttre tröga och händelselösa gång som avlöst min ungdoms virvlar. Att jag skulle vara tillfredställd kan jag inte säga. [--] Men jag har mina minnen, mina resor på ögats näthinna och kan kalla fram vilka landskap och människor jag vill. Bjerne 28.10.1966.

¹²⁰ Ladimer 1999, 84, 88.

muksellista elintilaansa.¹²¹ Mannerilla siis myös muistot toimivat kokemuksellisen elintilan laajentajina, kun tori muistutti toisesta menneisyyden torista. Muistin avulla voi kulkea sellaisiin paikkoihin, joihin ei muulla tavoin ole pääsyä. Ehkä kirjailijalle tällainen tapa suhtautua on vielä mahdollisempi, kirjailijat ovat tottuneita käyttämään mielikuvi- tustaan, kuvittelemaan.

Léonin sairastuminen vuonna 1967 vaikutti Bjernen työskentelyyn hyvin konkreettisesti. Aluksi Bjerne ei huoleltaan pystynyt keskittymään mihinkään ja hän koki vielä sairauden jatkuessa, ettei hänellä ollut mahdollisuutta keskittyä omaan työhönsä.¹²² Aikaisemmin Bjerne oli aina varannut aamuisin aikaa kirjoittamiselle, mutta nyt aamut oli varattu sille, että hän luki lehteä Léonille, joka ei itse pystynyt sitä tekemään. Päivisin Léonin levätessä Bjerne vetäytyi hetkeksi kirjoitusmajaansa lukemaan kirjaa ja pohti- maan, mitä haluaisi kirjoittaa. Hän kuitenkin uskoutui päiväkirjalleen, ettei hänellä ole aikaa itse kirjoitustyöhön. Léonin herättyä levoltaan Bjernen oli aika palata tämän luo.¹²³ Päiväkirjaa pystyi kirjoittamaan lyhyelläkin ajalla, mutta työhön keskittyminen olisi vaa- tinut enemmän aikaa ja tilaa.

Päiväkirja oli Bjernelle paikka käsitellä vanhenemista ja sen tuomia muu- toksia. Toisinaan Bjerne otti muutokset tyynemmin vastaan, toisinaan hän turhautui ja kapinoi. Vanheneminen tarkoitti Bjernelle monessa mielessä luopumista joistakin tutuista ja tärkeistä asioista, kuten pitkistä matkoista ja riehakkaista iltamista ystävien kanssa. Hän kuitenkin mukautui tilanteeseen parhaansa mukaan ja sai lohdutusta ja mielekkyyttä työs- tään, puolisonsa seurasta ja sisäisestä maailmastaan.

¹²¹ Sarola 1994, 121.

¹²² Bjerne 14.9.1967, 9.11.1967.

¹²³ Bjerne 13.11.1967.

3. KIRJOITTAMINEN VANHETESSA

3.1. Ensin elää, sitten vasta kirjoittaa – muistelmien merkitys

Tässä luvussa tarkastelen, miten Bjerne kuvaa muistelmien kirjoittamisen prosessia päiväkirjoissaan ja sitä, miten vanheneminen ja muistelmien kirjoittaminen punoutuivat yhteen. Muistelmien kirjoittamisen tarkastelu on olennaista myös siksi, että ne niiden kirjoittaminen oli tärkeä osa Bjernen elämää ja kirjoittamista ensimmäisestä tarkastelemastani päiväkirjasta lähtien.

Elokuussa 1949 Bjerne kuvaili päiväkirjaansa unetonta yötä, jonka aikana monenlaiset elämäkysymykset pyörivät hänen mielessään. Hän kuvaili kirjoittaneensa työn alla olevaa romaaniaan, avioliittokertomusta, jossa hän pureutuisi vaimon menneisyyteen sen jälkeen, kun tämän aviomies on jättänyt tämän. Tämän ajatuksen Bjerne kirjoitti sysänneen hänet miettimään omaa lapsuuttaan:

Ja yhtäkkiä hälyttävä ajatus: Minun pitäisi alkaa kirjoittaa omasta lapsuudestani ja nuoruuden typeryyksistäni – totuus yksinkertaisesti – järjettömästä perheestäni, sellaista ei ole ollut ennen, olemattomasta kasvatuksestani, typeryydestä ja naiiviudesta, tulisesta temperamentista ja seikkailunhalusta, jolle ei löytynyt rajoja – mietipä sitä! [--] Hiekka valuu pian tiimalasistani, ehdinkö minä? Miten ihmeellinen elämä minulla onkaan ollut! – ja nämä vuodet 18 ja 32 välillä, kun toimin juuri niin kuin itse halusin oman pääni mukaan mistään välittämättä... Kenellä on ollut sellainen vapaus ja mihin kaikki on johtanut? Edes yhtä erityistä kirjaa en ole onnistunut luomaan. Kuusikymmentä vuotta on kulunut silmänräpäyksessä – hyi hitto! Sydämentykytykset ja odotukset ovat tietysti ohi, se on alamäkeä nyt vanha peltopyy! Kirjoittaminen on oikeastaan ainut mukava asia, joka on jäljellä – silloin unohtaa kaikki tappiot... Voi!¹²⁴

Kuvaus yhtäkkisestä havahtumisesta muistelmien kirjoittamiseen lienee hieman dramatisoitu, sillä Bjerne oli jo aiemmin suunnitellut kirjaa omasta lapsuudestaan, olihan hän sellaisen luvannut jo nuorena ystävälleen Andreas Bjerrelle.¹²⁵ Lisäksi päiväkirjamerkintä on harkitun oloinen, se kuvaa Bjernen päiväkirjamuodon yleisestä kaavasta poike-

¹²⁴ ”Och så plötsligt en alarmerande tanke: Jag borde ju börja skriva om min egen barndom och min ungdoms dårskaper – sanningen helt enkelt – om min vanvettiga familj, en sån har aldrig funnits förr, min obefintliga uppfostran, dumhet och naivitet, eldiga temperament och äventyrslystnad för vilket allt [??] inga barriärer fanns – undra på sen!! [--] Sanden rinner snart ut ur mitt timglas, ska jag hinna? Vilket underligt liv har jag inte haft! – och så dessa år mellan 18 och 32, då jag gjorde precis vad jag ville efter mitt eget huvud utan hänsyn till något... Vem har haft en sån frihet och vad har allt resulterat i? Inte ens en märklig bok har jag lyckats åstadkomma. Sextio år i rappet – fy fan! Naturligtvis slut med hjärkläppningar, förväntningar, det bär neråt nu gamla rapphöna! Skriva är egentligen det enda roliga som finns kvar – då glömmar man alla nederlag...Aj.” Bjerne 4.8.1949.

¹²⁵ Bjerne 17.10.1952.

ten preesensissä Bjernen ajatuksia erään unettoman yön aikana.¹²⁶ Bjerne lienee kuitenkin kokenut jonkinlaisen havahtumisen ajan kulumiseen, kun 60-vuotispäiväkin hämmötti vain muutaman kuukauden päässä. Terhi Aaltonen, joka on tutkinut suomalaisten kuvataiteilijoiden vanhenemiskokemuksia taidemaailmassa haastatteluiden kautta, toteaa aikaperspektiivin muuttuvan vanhetessa. Kokemus ajan merkityksen muuttumisesta on Aaltosen mukaan yhteinen monille ikääntyville. Kun havainto ajan rajallisuudesta on tehty, ihminen joutuu pohtimaan, mihin rajallisen aikansa käyttää.¹²⁷ Bjerne viittasi tähän ajan rajallisuuteen kuvaamalla hiekan valuvan hänen tiimalasistaan, ja hän pohti, ehtisikö hän vielä kirjoittaa kirjan lapsuudestaan. Ajan rajallisuuteen havahtuminen vaikuttikin nähdäkseni Bjernen päättäväisyyteen muistelmien kirjoittamisen suhteen. Se lisäsi kenties kiireen tuntua, tuntemusta, että jos haluaa saada muistelmansa kirjoitettua, se oli tehtävä pian. Elämän rajallisuus oli läsnä myös seuraavan kuun alussa kirjoitetussa merkinnässä, jossa Bjerne vertasi ihmiselämää vuodenaikoihin:

Oikeastaan olen aina rakastanut syksyä, sen kirkasta ilmaa ja sen symboloimaa täydellisyyttä, joka tulee kesän rehevän kypsyyden jälkeen. Kuinka moni ihmiselämä esittää samaa kuvaa? Ja eikö se ole elämän tarkoitus? Kaikkiällä luonnossa on symboleita, mutta me kompuroimme sokeina kohti hautaa. Eikä mitään voi tehdä uudelleen. Aina ajatella: tämä on minun tilaisuuteni, kenties ainut...¹²⁸

Aiemmassa päiväkirjamerkinnässä on läsnä myös harmi, katumus siitä, että Bjerne ei kokenut erikoisesta elämästään huolimatta onnistuneensa kirjoittamaan yhtäkään ”erityistä kirjaa”. Kymmenen päivän päästä kirjoitetussa merkinnässä Bjerne tarkastelee aiempia teoksiaan ja kuvaa tyytymättömyyttään niihin ja niiden kieleen. Päiväkirjamerkinnän sävy on kuitenkin tyytymättömyydestä huolimatta toiveikas ja eteenpäin katsova, sillä Bjerne totesi, että hän alkoi olla nyt 60 vuoden iässä viimein valmis, vaikka kieli tuottikin yhä vaikeuksia: ”60–70 ikävuoden välillä on aika, jolloin jätän jälkeni. Sen olen tienny useita vuosia – ehkäpä aina. Mutta teenkö sen?”¹²⁹

1950-luvun alun tienoo näyttäytyy tarkastelemieni päiväkirjojen valossa käännekohtana Bjernen kirjailijuudessa. Suunnitellessaan muistelmien kirjoittamista

¹²⁶ Sääskilahden mukaan preesens on päiväkirjan kielen performatiivinen mahdollisuus, keino tehdä itseä olevaksi kirjoitukseen. Sääskilahti 2011, 126. Ks. myös Sjö 2016, 57. Bjerne kirjoitti satunnaisesti päiväkirjaansa preesensmuotoisia merkintöjä, nähdäkseni halutessaan erityisesti korostaa jotakin tapahtumaa.

¹²⁷ Aaltonen 2010, 177.

¹²⁸ ”Egentligen har jag alltid älskat hösten med dess klara luft och dess symbol av fullkomning efter sommarens yppiga mognad. Hur många människoliv kan förete den bilden? Och är det inte livets mening? Överallt i naturen finns symboler men vi stappar blinda mot vår grop. Och ingenting kan göras om. Alltid tänka på: att detta är mitt tillfälle, kanske mitt enda...” Bjerne 1.9.1949.

¹²⁹ ”Mellan 60–70 var det ju jag skulle göra min insatts. Det har jag vetat i många år – kanske alltid vetat. Men gör jag den?” Bjerne 13.8.1949.

Bjerne tarkasteli päiväkirjassaan mennyttä uraansa ja pelkäsi epäonnistuneensa kirjailijana. Häntä harmitti, että hän ei aikaisemmin ollut viitsinyt nähdä kylliksi vaivaa teostensa hiomisen eteen. Tämä vaikutti siihen, millaisella tarmolla Bjerne ryhtyi muistelmiensa kirjoittamiseen ja hiomiseen.

1950-luvun alussa muistelmien kirjoittamiseen ryhtyessään tai sitä ennen Bjerne pohti päiväkirjalleen kielenkäyttöään, omia kykyjään, syitä sille, miksi hänen kieltensä ei ollut niin hyvää. Tämä johti haluun parantaa kielellistä ilmaisua. Bjerne pyrki uudistamaan kieltään, jotta se kelpaisi muistelmien kirjoittamiseen. Kirjallisuustieteilijä Phyllis Sternberg Perrakis kuvaa henkistä kehitystä spiraalina, jossa taaksepäin suuntautuva liike mahdollistaa liikkumisen eteenpäin. Menneisyyden tarkastelu nykyisyydestä käsin voi johtaa transformatiiviseen tulevaisuuteen.¹³⁰ Nähdäkseni Bjernellä kävi juuri näin: menneisyyden tarkastelu johti muutokseen. Muistelmien kirjoittamista suunnitlessaan Bjerne oli tarkastellut päiväkirjassaan aiempia teoksiaan ja harmitellut niiden heikkotasoista kieltä:

Jos nyt kävisin läpi kaikki kirjani (ajatus, joka saa minut voimaan pahoin) – mietin, kuinka paljon pitäisin niistä. Dårarnas väg, Upptäckter, Skeppshandeln, Lustjakten (ehdottomasti). Sidi M. joistakin jakeista - ehkä. Nyt 60 vuoden iässä alan ensimmäistä kertaa olla valmis ja kieli tuottaa yhä huolta ja vaikeuksia.¹³¹

Tyylin uudistaminen oli Bjernelle tärkeää juuri muistelmien kirjoittamisen kannalta. Muistelmat olivat hänelle henkilökohtaisesti tärkeä teos, ja hänellä oli suuria toiveita niiden suhteen. Vuoden 1951 lopussa Bjerne kirjoitti istahtaneensa kuvainnollisesti koulunpenkille: ”Siellä istun jo vuodesta 1948 ja vain voidakseni kirjoittaa tärkeimmän kirjani, Liberian, alun ja juuren kaikelle sille, jonka vaikutuksien voittamiseen minulta on mennyt lähes elinikä.”¹³²

61-vuotiaana Ulla Bjerne kirjoitti päiväkirjaansa omasta kirjallisesta tyylistään ja pyrkimyksestään muutokseen ja kehittymiseen. Bjerne kommentoi Thomas Warburtonin juuri ilmestynyttä kirjallisuushistoriaa *Femtio år finlandssvensk litteratur*, jossa

¹³⁰ Perrakis 2007, 5.

¹³¹ ”Om jag nu skulle gå igenom alla mina böcker (och vid tanken känner jag mig illamående) – undrar jag hur mycket jag själv skulle gilla. Dårarnas väg, Upptäckter, Skeppshandeln, Lustjakten (absolut). Sidi M. några verser – kanske. Nu först vid 60 års ålder börjar jag bli färdig – och språket bereder mig fortfarande bekymmer och svårigheter.” Bjerne 13.8.1949. Sidi M. viittaa Bjernen teokseen *Att våga vara*, joka on romaani Isabelle Eberhardtin, ”Sidi Mahmoudin” elämästä.

¹³² ”Där sitter jag sedan 1948 och bara för att kunna skriva min viktigaste bok Liberia, roten och upphovet till allt vars verkning det tagit mig närmast ett liv att övervinna.” Bjerne 15.12.1951.

Warburton kirjoittaa Bjernen ”juuttuneen normaaliproosan jähmeään tervaan”.¹³³ Bjerne myönsi Warburtonin arvion oikeaksi, mutta korjasi tämän aikamuotoa:

Olin juuttunut on totuus. Sen huomasin kyllä hyvin, kun aloin kirjoittaa Sidi Mahmoodia. Mutta viimeisen kahden vuoden ajan olen tietoisesti työskennellyt pehmentääkseni kieltäni ja poistaakseni kaiken kehnon aineksen. Sellainen ei suju kädenkäänteessä tällaiselta vanhalta peltopyyltä, mutta kahden vuoden päästä minulla tulee olemaan tyyli, jos ei loistava, niin ainakin kelvollinen Liberiakirjaa varten.¹³⁴

Bjerne siis pyrki uudistamaan kirjallista ilmaisuaan yksinkertaisempaan suuntaan. Hän kuvasi kielenkäyttönsä hiomista kuitenkin haastavaksi ja totesi, ettei se suju enää kädenkäänteessä hänenlaiseltaan ”vanhalta peltopyyltä”. Kommentin merkitystä on vaikea päätellä yhteydestä. Se saattoi ilmaista, että Bjerne mahdollisesti koki, että vanheneminen hidasti hänen kykyään uudistua. Hän vaikutti kuitenkin luottaneen omiin kykyihinsä kehittyä, koska hän totesi, että kahden vuoden harjaantumisen jälkeen hänellä on kyllin kelvollinen tyyli muistelmiensa kirjoittamiseen. Olen taipuvainen ajattelemaan, että kommentti liittyy enemmän vanhuuden ja vanhenemisen stereotypioihin, ei niinkään Bjernen omaan kokemukseen. Sen voi tulkita myös puolustuksena Warburtonin kommenttiin.

60-vuotissyntymäpäivänsä kynnyksellä Bjerne kirjoitti päättäväisenä päiväkirjaansa, että hänen täytyi ensin ahnaasti elää, sitten vasta kirjoittaa:

Matkustan huomenna Léonin kanssa lentäen pakoon ”fiaskopäivääni 3.1.-50”. Sillä olen silloin kuusikymmentä, eikä minusta ole tullut mitään. Sitä, että olen onnistunut pelastamaan itseni, ei lasketa. Mutta kuudenkymmenen ja seitsemänkymmenen välillä teen kaikkeni – inch’ allah – Ensin ahnaasti elänyt; sitten sulatellaan kokemuksia ja vasta sitten kirjoitetaan. Eihän se kovin huono järjestys ole, jos vain on kaksikymmentä vuotta vielä edessä – jos saa olla terve ja psyykkisesti vitaali ja kirkas. Mutta haikeaa – piru vieköön! – olla jo kuusikymmentä.¹³⁵

¹³³ Bjerne 4.9.1951.

¹³⁴”Hade kört fast är sanningen. Det upptäckte jag nog fuller väl då jag började skriva Sidi Mahmoud. Men under senaste två år har jag medvetet arbetat på att mjuka upp mitt språk och putsa bort allt billigt gods. Sådant går inte i handvändning för en gammal raphöna som jag, men efter två år till ska jag väl ha en stil, om inte lysande, så ändå skaplig för Liberiaboken.” Bjerne 4.9.1951. Liberiakirjalla Bjerne tarkoittaa muistelmiaan. Anne M. Wyatt-Brownin mukaan eräs piirre vanhuuden kirjoittamisessa voi olla uudenlainen yksinkertaisuus, joka saa muotonsa ajatuksesta, että aikaa ei ole hukattavaksi. Wyatt-Brown esittää, että esimerkiksi Barbara Pym:n kirjoittamiseen vanheneminen vaikutti sillä tavoin. Wyatt-Brown 1993a, 55.

¹³⁵”Reser i morgon med flyg tillsammans med Léon för att slippa undan min ’fiaskodag 3.1.-50’. Ty jag är då sextio och ’ingenting blivit’ som det heter. Att jag lyckas rädda mig själv räknas ju inte. Men det är mellan sextio och sjuttio jag ska göra mitt bästa – inch’ allah.- Först levat som jag varit så glupsk på och upptagen av; sen ska man smälta sina erfarenhet och först då skriva. Inte är det så tokig ordning om man bara skulle ha tjugo år till på sig – om få vara frisk och psykiskt vital och klar. Men vemodigt – fy fan! – att redan vara sextio.” Bjerne 30.12.1949.

Bjerne uskoi, että hän tulisi 60 ja 70 ikävuoden välissä kirjoittamaan parhaat teoksensa. Hän ajatteli, että hänen oli ensin täytynyt ahnaasti elää, sulatella kokemuksiaan ja sitten vasta kirjoittaa. Hän toivoi, että edessä olisi vielä runsaasti vuosia, ja että hänen terveytensä pysyisi hyvänä, jotta työskentely olisi mahdollista. Toteamus, että Bjerne oli kenties aina tiennyt kirjoittavansa parhaat teoksensa vasta vanhempana, on kiinnostava. Se voi liittyä Bjernen yleiseen eteenpäin katsovaan, kehittymistä ja vaikeuksien voittamista korostavaan elämänasenteeseen. Se sopii myös Bjernen näkemyksiin taiteen ja elämän kiinteästä yhteydestä.

Krohnin kirjoittavia sisaria tutkineen Leskelä-Kärjen mukaan esimerkiksi myös Aino Kallas näki kiinteän yhteyden taiteen ja elämän välillä ja loi itsestään käsitystä taiteilijana, jonka oli elettävä taiteilijan elämä. Kallas näki eletyn elämän taiteen tekemisen ehtona. Hänelle kirjailijan persoona ja kokemukset olivat kirjoittamiselle olennaisia. Tämä näkemys, jossa elämä nähtiin taiteen raaka-aineena, on yksi romantiikan diskurssi.¹³⁶

Bjernelle taiteen ja elämän kiinteä yhteys oli hyvin tärkeä, olennainen osa hänen taidekäsitystään. Diskurssi, joka korosti taiteen ja elämän yhteyttä nähdäkseni myös mahdollisti hänen ajatella, että ensin eläminen, sitten kirjoittaminen oli hänelle mahdollinen, oikea järjestys. Se kenties loi toivoa tulevaan ja sitä vasten ajatus, että elämän parhaat työt ovat vielä edessä, oli mahdollinen. Sillä, miten miellämme elämäkulun ja millaisia merkityksiä liitämme vanhuuteen tai nuoruuteen, on vaikutusta siihen, minkä ajattelemme milloinkin mahdolliseksi. Toisenlainen diskurssi, esimerkiksi sellainen, jossa luovuus liittyi rakkauteen ja intohimoon ja nämä taas liitettiin nuoruuteen, voisi johdattaa kokemaan vanhuuden mahdollisuudet toisin. Kirjallisuudentutkija Marcia Aldrichin mukaan runoilija Louise Boganin ajan naisrunoilijat arvostivat rakkautta aiheena, ja siten nuoruutta. Naisrunoilijat tunsivat huolta vanhenemisesta, koska se näytti vievän heiltä keskeisen aiheen, intohimon. Kun Bogan saavutti keski-ikä, hänellä oli kaksi vaihtoehtoa. Joko vaihtaa aihettaan ja kirjoittamisprosessiaan tai lopettaa runouden kirjoittaminen.¹³⁷

Bjernen päiväkirjamerkinnöissä nousee esiin kiinnostava ristiriita. Toisaalta hän harmitteli elämän olevan vanhemmalla iällä alamäkeä ja kuvasi tulevaa syntymäpäiväänsä ”fiaskopäiväksi” ja toisaalta hän uskoi, että hän alkaa vasta olla valmis ja parhaat teokset ovat vielä edessä. Kenties ajan ja kulttuurin vanhuuteen liittämät käsitykset tule-

¹³⁶ Leskelä-Kärki 2006, 591, 595.

¹³⁷ Aldrich 1993, 113.

vat näkyviksi näissä alamäki-pohdinnoissa, mutta Bjerne ei antanut niiden lannistaa, eiväthän ne olleet ainoita tarjolla olevia mahdollisuuksia ajatella tulevaisuutta ja elämän jälkipuolta. Kirjalliseen työhönsä liittyen Bjerne vastusti 1950-luvun alussa ajatusta, että tärkeimmät ja merkittävimmät tapahtumat hänen elämässään olisivat menneisyydessä, vaikka joillain muilla elämän aloilla tällainen ajattelu toisinaan sai valtaa, tai ainakin sellainen ajattelu kirjautui päiväkirjoihin.

Bjerne näki, että kirjailijalle oli tärkeää oppiminen ja kehittyminen. Hän näki taiteilijuuden ytimessä olevan jatkuvan kehityksen, jossa päämäärän saavuttaminen ei kuitenkaan ollut mahdollista. Kehityksen diskurssi kenties mahdollisti Bjernelle uskon siihen, että vanhana on vähintäänkin yhtä mahdollista luoda taidokkaita ja arvokkaita teoksia kuin aikaisemmin, parempiakin. Se saattoi auttaa vastustamaan kertomusta vanhuudesta rappiona ja pitämään elämäntarinan avoimena.

Boel Hackman nostaa esiin kiinnostavan näkökulman liittyen Bjernen muistelmiin. Olisiko Bjerne voinut kirjoittaa Pariisin ja Kööpenhaminan vuosistaan aiemmin, jo nuorena, romaanimuodossa ja siten asemoida itsensä kirjalliselle kentälle? Samoja vuosia ja tapahtumia kuvasivat myös kirjailijat Gustav Hellström ja Evert Taube romaaneissaan paljon Bjerneä aiemmin. Bjerne oli Kööpenhaminan vuosia kuvaavan *Lustjakten*-teoksen julkaistessaan 54-vuotias ja 74-vuotias, kun *Botad oskuld* ilmestyi. Hän oli tällöin jo vakiintunut kirjailija ja avioliittonsa kautta myös vakiintunut kansalainen. Nils (von) Dardel ja Hellström, joita muistelmat myös kuvasivat, olivat *Botad oskuld*-teoksen ilmestyessä molemmat kuolleita.¹³⁸ Leskelä-Kärjen mukaan kirjoittamisen tilanteita määrittelevät institutionaaliset ja sosiaaliset rakenteet, käsitykset, tavat ja arvot. Kirjoittaminen joko puoltaa tai vastustaa erilaisia käsityksiä kirjoittamisesta.¹³⁹ Hackman toteaa Bourdieun ja Butlerin termein, että Bjerne oli tunkeutuja, joka pyrki puolustamaan oikeuttaan puhua. Hänen näkökulmansa poikkesi yleisistä käsityksistä siitä, mikä on totta ja oikein ja hänen tarkoituksensa oli muuttaa yleisiä näkemyksiä.¹⁴⁰ Bjernen mahdollisuudet kuvata menneitä tapahtumia ja omia näkemyksiään olisivat hänen aiemmissa elämänsä vaiheissaan kenties olleet sangen toisenlaiset.

Myös Tutta Palin mainitsee taiteilija Ester Heleniuksen vastaanottoa tutkivassa artikkelissaan, että pitkä ikä mahdollisti yksipuolisten lausuntojen antamisen tutta-

¹³⁸ Hackman 2015, 180. Hackman pohtii artikkelissaan Bjernen tapaa rakentaa puhujapositionaan. Hänen mukaansa Bjerne rakensi biografista legenda, joka toimi taustana kirjalliselle työlle sekä luomisprosessin ainesosana. Sitä voidaan hänen mukaansa kuvata myös julkisen persoonan luomisena tai tavaramerkin luomisena.

¹³⁹ Leskelä-Kärki 2006, 54.

¹⁴⁰ Hackman 2015, 181.

vuuksista ja jo kuolleista ihmisistä ja suhteista näihin. Palinin mukaan Helenius usein julkisuudessa mainitsi miespuolisia esikuvia ja tuttavien. Myös miespuoliset taiteilijat tekivät vastaavaa.¹⁴¹

Toinen näkökulma nousee esiin Bjernen päiväkirjoissa. Bjerne kuvasi, kuinka hänen täytyi tulla sinuiksi menneisyytensä kanssa ennen kuin hän pystyi kirjoittamaan lapsuudestaan. Hän totesi, että lapsuuden vaikutusten voittamiseen meni häneltä lähes elinikä.¹⁴² Hän siis koki tarvinneensa etäisyyttä ennen kuin pystyi kirjoittamaan. Kieli- ja kirjallisuustieteilijä Maricel Oró Piqueras toteaa muistin ja muistamisen suhteesta elämän narratiiviin, että negatiivisten muistojen ja niiden herättämien tuntemusten hyväksyminen on usein tarpeellista, jotta voidaan jatkaa oman elämäkertomuksen luomista.¹⁴³

Bjerne kuvasi päiväkirjalleen samankaltaisia kokemuksia. Tammikuussa 1952, kahta päivää ennen kuin Bjerne ilmoitti aloittaneensa muistelmien kirjoittamisen, Bjerne pohti päiväkirjassaan kirjailijan suhdetta aiheeseensa. Häntä askarrutti kirjailijan aiheen ja omien kokemusten välinen suhde, ja hän mietti, miten kirjailijan tulisi käyttää omia kokemuksiaan ja tuntemuksiaan työssään:

Entä kirjailija? Pitäisikö hänen identifioitua materiaaliinsa (ja henkilöhaamoihinsa) vai seistä niiden yläpuolella? Andra ansiktet [-teoksessa] tein jälkimmäisen tunnetuin tuloksin. Tuomio kylmyydestä ja rakenteesta. Ja kuitenkin kaikki on läpielettyä, rakennettu omille kokemuksille joskin siirretty toiselle tasolle. Olen halunnut ymmärtää kaikkia, olla asettumatta kenenkään puolelle. Ja pystyin tekemään sen, koska minulla on sama ongelma takanani. [--] Kirjassani on vain olennainen, ja olen tukahduttanut kaikki lyyriset tunteenpurkaukset. Ja siihen tähtään myös nyt kun ryhdyn kirjoittamaan lapsuudestani. Olen halunnut voittaa katkeruuteni ja kaikki vastenmielisyydentunteet ennen kuin laitan kynän paperille. Kesti lähes yhden eliniän ennen kuin osasin nähdä kaiken rauhallisesti kuten nyt teen.¹⁴⁴

Bjerne kuvasi, että hänen täytyi käsitellä menneisyytensä kipeitä muistoja ennen kuin hän pystyi kirjoittamaan niistä. Hän uskoi, ettei olisi kyennyt aiemmin kirjoittamaan esimer-

¹⁴¹ Palin 2015, 300–301.

¹⁴² Bjerne 15.12.1951.

¹⁴³ Oró Piqueras 2014, 93.

¹⁴⁴ ”Och författaren? Ska han identifiera sig med sitt stoff (och sina personer) eller stå över det? I Andra ansiktet gjorde jag det senare med känt resultat. Förebråelse för kyla och konstruktion. Och ändå är altsammans genomlevat, byggt på egna erfarenheter om också transponerat till ett annat plan. Jag har velat förstå alla, inte ta parti för någon. Och jag kunde göra det eftersom jag personligen har detta problem bakom mig. [--] I min bok finns endast det väsentliga samtidigt som jag undertryckt alla lyriska känsloutgjutelser. Och det är närmast dit jag också siktar då jag nu ska till att skriva om min barndom. Jag vill ha övervunnit all min bitterhet och alla mina olustkänslor innan jag sätter pennan till papperet[sic]. Det dröjde nästan ett liv innan jag kunde se lugnt på det hela som jag nu gör.” Bjerne 2.1.1952.

kiksi lapsuudestaan, koska hän ei halunnut kirjoittaa katkeruuden vallassa, vaan rauhallisesti etäisyyden päästä. Tämän etäisyyden saavuttamiseen Bjerne kirjoitti häneltä kulu-
neen lähes yhden eliniän verran aikaa. Bjerne oli tuntenut katkeruutta ainakin isäänsä
kohtaan. Hän kuvaili päiväkirjalleen isäänsä tunnekylmäksi, kuin kehittymättömäksi
lapseksi, joka ei huomionnut muita ihmisiä ja käytöksensä vaikutuksia heihin. Bjerne kir-
joitti tunteneensa yhä piston sydämessään verratessaan omaa isäänsä Léonin isään, kun
Léon luki isänsä vanhaa kirjettä. Bjernellä oli takanaan kipeitä kokemuksia, jotka liittyi-
vät hänen lapsuuteensa pienessä Söderhamnin kaupungissa, jonka hän oli tuntojaan ku-
vaavasti nimennyt Döderhamniksi. Pienen kaupungin painostava tunnelma ei sopinut
Bjernen mielenlaadulle, ja itsensä ulkopuoliseksi tuntevan tytön oli vaikea elää tyranni-
maiseksi kuvaamansa isän vaikutuspiirissä.¹⁴⁵

Näiden kipeiden asioiden käsitteleminen ei kenties ollut aiemmin mahdol-
lista. Bjernen elämässä oli kaikenlaisia muita asioita, jotka veivät hänen huomionsa. Hä-
nen liittonsa Léonin kanssa oli aikaisemmin ollut myrskyisiä ja sen ajattelu oli vienyt
enemmän hänen huomiotaan. Vaikka Bjerne koki yhä samaa kaipuuta ja surua kuin nu-
orena ja huuteli sen tyyneyden perään, joka ”hänen iässään” pitäisi tulla,¹⁴⁶ olivat jotkin
asiat hänen elämässään kuitenkin tyyntyneet. Bjerne kuvasi päiväkirjaansa, että avioliitto
ei enää aiheuttanut hänessä yhtä voimakkaita tunteiden ristiriitoja, kuin aiemmin.¹⁴⁷ Vai-
keudet olivat yhä läsnä, mutta vuosien kokemus oli ehkä opettanut elämään tilanteissa
niin, että ne eivät tempaisseet Bjerneä samalla tavalla mukanaan kuin nuorempana.

Bjerne ei kuitenkaan ollut niin vapaa kuin olisi toivonut. Hän kuvasi kirjoit-
tamisen prosessia vaikeaksi, ja kuvasi kuinka muistot putkahtelivat tahtomatta esiin ai-
heuttaen kärsimystä.¹⁴⁸ Kun Bjerne sai muistelmiensa toisen osan kirjoitettua, hän kuvasi
päiväkirjaansa vapautuneensa taakasta.¹⁴⁹ Ehkäpä muistelmat ja samanaikainen päiväkir-
jan kirjoittaminen toimivat apuna tässä. Kenties muistelmien kirjoittaminen ja siten oman
tarinan kertominen myös auttoi Bjerneä saavuttamaan jonkinlaisen etäisyyden kivuliai-

¹⁴⁵ Bjerne 2.1.1952.

¹⁴⁶ Bjerne 9.8.1954.

¹⁴⁷ Bjerne 3.9.1953. Kirjoituskoneella kirjoitettu irtoliуска, joka on vuosien 1952–1953 päiväkirjan lopussa. Päiväkirjamerkinnässä Bjerne kuvasi, kuinka he eivät Léonin kanssa olleet sopineet toisilleen seksuaalisesti, mikä oli tuottanut ongelmia liitossa. Lopuksi hän totesi: ”Numera är han min älskade make och mitt barn. Men ett helvete var det många gånger då jag var yngre och aldrig har jag anförtrött mig åt någon. Inte ens till Gan. Vad skulle han förstå! Endast dagboken vet något. Och detta sista om mitt äktenskap måste sägas ut om jag inte själv ska framstå som en ren sköka.”

¹⁴⁸ Bjerne 13.3.1952. Toki muistelmien kirjoittamisen vaikeus vaihteli, toisinaan kirjoittaminen oli mukavampaa, toisinaan vaikeampaa.

¹⁴⁹ Bjerne 26.9.1957.

siin muistoihin. Kertominen auttaa hahmottamaan omaa elämää ja se voi auttaa saamaan etäisyyttä elämän vaikeisiin asioihin.¹⁵⁰

Muistelmat olivat Bjernelle henkilökohtaisesti hyvin tärkeät, kuten hän useaan otteeseen päiväkirjalleen totesi.¹⁵¹ Sen lisäksi, että hän halusi kirjoittaa parhaan teoksensa, hän halusi myös tulla ymmärretyksi. Hän kirjoitti päiväkirjalleen haluavansa ”[j]ättää itsestään avaimen ennen kuin kulkee siitä portista, jonka vain sielu voi avata”¹⁵². Myös ennen ensimmäisen osan ilmestymistä Bjerne viittasi muistelmiinsa avaimena: ”Olen tyytyväinen, kunhan kirja vain ilmestyy, kyllä, olen siitä kohtalolle kiitollinen, sillä se on avain koko elämäni ja kaikkeen mitä olen kirjoittanut. Sekä huonompiin että parempiin asioihin.”¹⁵³ Bjerne näki muistelmansa avaimena koko elämänsä ja kaikkeen kirjoittamaansa. Ymmärretyksi tuleminen kaipuu oli Bjernellä suuri, ja se on läsnä kaikissa tarkastelemissani päiväkirjoissa.

Muistelmilla oli tärkeä rooli Bjernen teosten selittäjinä. Hän koki, ettei niiden merkitystä tai tarkoitusta ollut ymmärretty, vaan kritiikki oli keskittynyt epäolennaisuuksiin. Hän pelkäsi, ettei ollut jättänyt jälkeä kirjallisuushistoriaan. Hänen teoksensa eivät monesti olleet arvostelumenestyksiä ja hän näki, että niistä oli usein vaiettu, varsinkin Ruotsissa. Hän koki, että kritiikot olivat kohdelleet häntä epäoikeudenmukaisesti. Hän halusi jäädä elämään, kuten kirjailijat yleensä.

Jos, niin, jos nyt onnistun antamaan jotakuinkin aidon kuvauksen lapsuudestani, näyttäytyy esimerkiksi *Lustjakten* aivan toisessa valossa. Att *våga vara* saa myös selityksensä, eikä sitä nähdä vain yltiöromanttisena. Että Sidi Mahmoudissa löysin sielunoverin, yhden harvoista, hyvin harvoista naisista, joihin samaistun. Mitä lattea ruotsalainen kritiikkini turtuneine psykologisine silmineen ei koskaan ole nähnyt tai ymmärtänyt, tulee siten selväksi.¹⁵⁴

Bjernen päiväkirjoista välittyy kuva, että hänelle oli tärkeää, että hänen koko uransa, kirjailijuutensa ja elämänsä tulisi ymmärretyksi ja tunnustetuksi. Hän toivoi muistelmien

¹⁵⁰ Miller 2011, 70.

¹⁵¹ Bjerne 29.8.1952; 3.8.1953; 12.1.1954; päiväämätön merkintä vuoden 1954 joulukuulta otsikolla Bli annorlunda.

¹⁵² ”Lämna ifrån sej nyckeln med ett ord innan man går ut från den porten som ingen annan än en själ kan låsa upp.” Bjerne 20.8.1949.

¹⁵³ ”Jag är nöjd bara boken kommer ut, ja, jag är tacksam mot ödet däröver, ty den är ändå nyckeln till hela mitt liv och allt jag har skrivit. Både sämre och bättre saker.” Bjerne, päiväämätön merkintä joulukuulta 1954 otsikolla Bli annorlunda. Bli annorlunda oli Bjernen ensimmäisen muistelmaosan työnimi.

¹⁵⁴ ”Om, ja, om jag nu lyckas att ge ett något så här lödigt uttryck åt min barndom följer därav att det exempelvis faller ett helt annat ljus över *Lustjakten*. Att ”*Våga vara*” får också sin förklaring och inte bara kan anses som en romantisk excess. Att jag i Sidi Mahmoud verkligen funnit en själsfrände, en av de få, mycket få kvinnor, jag känner mig i släkt med. Vad mina menlösa svenska kritiserade med sin avtrubbande psykologiska blick aldrig sett eller förstätt blir därigenom klart.” Bjerne 14.10.1952.

selittävän, tekevän ymmärretyksi. Kuitenkaan näin ei käynyt, muistelmat herättivät huomiota, mutta Bjerne ei kokenut, että niidenkään ydintä olisivat kriitikot ymmärtäneet.

Lisäksi hän halusi jättää juuri oman kuvauksensa itsestään ja elämästään. Naiskirjailijat ovat usein tulleet määritellyiksi suhteessa miehiin.¹⁵⁵ Bjernekin oli toistuvasti tullut määritellyiksi suhteessa toisiin, tuntemiinsa kuuluisiin miehiin, ja hän oli tunnettu useista maalauksista, joita hänen taiteilijaystävänsä olivat hänestä maallaneet. Kuuluisimpana näistä varmaankin Isaac Grünewaldin maalaus vuodelta 1916, johon Bjernellä oli kenties ristiriitainkin suhtautuminen. Hän itsekin toisinaan korosti tätä puolta, kuvasi päiväkirjaansa inspiroineensa taiteilijaystäviään, kirjoitti ylös tapahtumia maalausten taustalla. Julkaistessaan salanimellä teoksen *Andra ansiktet* Bjerne kirjoitti päiväkirjaansa: ”On kiintoisaa kerrankin saada asiapitoista kritiikkiä, eikä sellaista joka on liisteröity Grünewaldin Nat. Museossa olevaan muotokuvaan. Pahuksen typerykset! Ne luulevat kaiketi, että poljen paikallani.”¹⁵⁶

Samaten kun Göran Schildt neuvoi julkaisemaan taiteilija Nils (von) Dardelin rakkauskirjeitä, Bjerne torjui ehdotuksen, sillä hän halusi jättää oman kuvauksensa:

Se olisikin totta tosiaan herkullista, jos minä vanha 66-vuotias akka alkaisin julkaista nuoruuteni rakkauskirjeitä. [--] Juu, D:n rakkauskirjeet selittävillä kommentailla ja mieluusti yksityiskohtaisilla paljastuksilla olisi toki kirja, jonka Bonnier ottaisi avoimin käsin vastaan ja maksaisi siitä hyvin. Mutta minä en ole sellaista maata. Jätän kyllä kuvauksen, mutta aivan toisessa muodossa muistelmakirjassani – mikäli tilaisuus ja aika vielä suovat.¹⁵⁷

Myös muissa muistelmia käsittelevissä päiväkirjamerkinnöissä Bjerne kirjoitti tahtovansa kuvata tapahtumia juuri naisen näkökulmasta.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Leskelä-Kärki 2006, 356.

¹⁵⁶ ”Det ska bli intressant att för en gångs skull få en saklig kritik, och inte ett som är fastklistrad vid Grünewalds porträtt i Nat. Museum. Dumma jävlar! De tror visst att jag stampar på samma fläck.” Bjerne 18.8.1951. Naiskirjailijoiden salanimellä kirjoittamisesta ks. esim. Leskelä-Kärki 2006, 145–146.

¹⁵⁷ ”Ja, det vore minsann läckert om jag gamla 66-åriga kärring började ge ut min ungdoms kärleksbrev. [--] Ja, kärleksbrevet från D. med tillrättalagda kommentarer och helst detaljerade avslöjande det vore nog en bok som Bonnier med uppräckt händer skulle ta och betala bra för. Men jag är inte av den Ullen. Jag ska nog lämna bidrag, men i en helt annan form i min memoarbok – om tillfälle och tid därtill ges.” Bjerne 17.11.1956.

¹⁵⁸ Bjerne 21.2.1960.

3.2. Muu kirjallinen toiminta ja menneen uran tarkastelu

Bjerne kirjoitti päiväkirjaansa useasti menneisyydestään. Toki päiväkirja on aina menneisyyteen suuntautuvaa, sillä päiväkirjaan kirjoitetaan tapahtumista, jotka ovat kirjoitushetkellä päättyneet.¹⁵⁹ Bjernen päiväkirjoissa on kuitenkin tunnistettavissa vanhemmiten voimistuva, taaksepäin katsova positio. Bjerne arvioi elämänsä kokonaisuutta sen loppupuolelta käsin. Hän teki yhteenvetoja, tarkasteli koko elämän halki kulkevia teemoja. Sääskilahden mukaan riittävän pitkä aikaero kerrontahetken ja kerrotun välillä synnyttääkin omaelämäkerrallisen areenan. Sääskilahden tutkimassa päiväkirjassa oli havaittavissa, kuinka päiväkirjan kirjoittaja Kerttu kirjoitti eri tavalla nuoruudenpäiväkirjoissaan kuin 60-vuotiaana. Nuorena Kertun katse oli suuntautunut tulevaisuuteen ja nykyisyyteen, vanhempana myös menneisyyteen. Elämästä alkoi Sääskilahden mukaan hahmottua erilaisia teemoja ja keskeisiä kysymyksiä.¹⁶⁰ Bjernen kohdalla en voi liittää näitä elämää summaavia merkintöjä pelkästään vanhenemiseen, sillä en voi tämän tutkielman puitteissa varmasti sanoa, milloin ne alkoivat.

Retrospektiivisen katseen voi tulkita myös kirjailijan päiväkirjoihin liittyvänä piirteenä. Aino Kallas käytti nuoruudenpäiväkirjoissaan myös retrospektiivistä taaksepäin katsomista, jonka Anna Makkonen tulkitsee kirjallisuudellisuutena sekä yleisölle suuntautuvana kirjoittamisena.¹⁶¹

Wyatt-Brownin mukaan jotkut arvioivat erityisesti vanhetessaan uudelleen myös uraansa ja sen merkitystä.¹⁶² Vuoden 1949 elokuussa Bjerne pohti päiväkirjassaan kirjoittamisen vaikeutta, ja kuvasi tuntemuksia, joita hän oli kokenut lukiessaan teoksensa *Syndaren* vuodelta 1922:

Se oli piinallinen kokemus, oikein järkytys. Ennen kaikkea surkea ruotsin kieli! Koko kirja pitäisi oikolukea, käydä perusteellisesti läpi ja viimeistellä. Aihe ei ole hullumpi ja erilaiset italialaiset miljööt ovat itse koettuja ja melko hyviä, mutta kylläpä voi huonosti, kun huomaa miten on hutiloanut kaiken. Se on harmi, sillä kirjasta olisi voinut tulla oikein hyvä kaikella tällä materiaalilla.¹⁶³

¹⁵⁹ Larsson 2001, 18.

¹⁶⁰ Sääskilahti 2011, 325–326.

¹⁶¹ Makkonen 1999, 420–421, 430–431.

¹⁶² Wyatt-Brown 1993b, 6.

¹⁶³ ”Det blev en pinsam upplevelse, ja, en chock. Framför allt den dåliga svenskan! Hela boken borde korrekturläsas, genomarbetas och filas av. Ämnet inte så tokigt och de olika italienska miljöerna självupplevda och ganska bra men nog mår man illa, när man ser hur man slarvat ifrån sig allt. Egentligen är det skada, ty boken kunde ha blivit rikligt bra med allt detta material.” Bjerne 13.8.1949.

Bjerneä harmitti erityisesti ruotsin kielen huonous, jonka hän näki johtuvan osin siitä, että hän ei teoksen kirjoittamisen aikaan juurikaan lukenut ruotsinkielisiä kirjoja ja asusti Kööpenhaminassa ja Italiassa. Suurimpana syynä kielen tasoon oli Bjernen mukaan kuitenkin se, ettei hän yksinkertaisesti kiinnittänyt siihen suurta huomiota, hänen huomionsa oli tuolloin muualla: ”Mutta pääasiallinen syy: huomioni ei ollut suunnattu kieleen! Olin matkalla Serbiaan ja Milovoj U:n luo eikä minulla ollut aikaa sellaisiin ”pikkuseikkoihin”. Elämä kutsui minua fanfaarein – Rakkaus oli ja on yhä tärkein, se vei eniten tilaa... [--] Mutta voin puolustella itseäni miten tahansa. Huono ruotsin kieli ”Syndaren”-teoksessa on ja pysyy.”¹⁶⁴

Toukokuussa 1958 Bjerne kirjoitti päiväkirjaansa lukeneensa *Förförare* -novelliteostaan. Hän kirjoitti, kuinka oli murheellista huomata, miten hutiloiden kirja on tehty ja kuinka se oli täynnä kieli- ja huolimattomuusvirheitä. Bjernen mukaan hänen silloinen kustantajansa Dahlberg oli oppimaton kustantaja, joka saavutti menestystä ensimmäisen maailmansodan aikaan. Tärkeintä tälle oli tienata rahaa, ja koska Bjernen kirjoja tuohon aikaan myytiin hänen oman kuvauksensa mukaan useita tuhansia kappaleita, ei ollut niin tarkkaa, kuinka ne oli kirjoitettu. Bjerne ihmetteli päiväkirjaansa, kuinka arvostelijat eivät silloin kiinnittäneet mitään huomiota tyyliin, vaan tuomitsivat kirjan tai toisinaan ihailivat kirjaa vain sisällön perusteella. ”Silloin ei ollut niin väliä”¹⁶⁵, totesi Bjerne. Samassa päiväkirjamerkinnässä Bjerne leikitteli myös ajatuksella, että hän olisi oikolukenut novellikokoelman ja julkaissut sen uudelleen, mutta hän epäili, että eihän sellaista kukaan kustantaja suostuisi julkaisemaan.

Myös romaani *Dårarnas väg* ja *Upptäckter*-novellikokoelma kuuluivat Bjernen mukaan samaan kastiin, vaikka ne olivatkin aikanaan suosittuja ja niitä ihailtiin myös tyyllisesti. Vanhojen teosten lukeminen ja miettiminen sai harmittelemaan menneisyyden virheitä ja pohtimaan, mitä olisi pitänyt tehdä toisin: ”Kuuden vuoden eläminen Tanskassa vaikutti tiettyssä määrin. Ja muu aika kaksitoistavuotisesta ulkomaanajastani Ranskassa, Italiassa, Espanjassa. Vasta 1922 päädyin tänne. Silloin minun olisi pitänyt tosissani alkaa puhdistaa kieltäni, huomata se ja työstää sitä. Mutta se ajatus ei tullut mieleeni. Mikä idiootti olenkaan ollut!”¹⁶⁶

¹⁶⁴ ”Men huvudfelet: hade inte min uppmärksamhet riktad på språket! På väg till Serbien och Milovoj U. hade jag helt enkelt inte tid med såna ”småsaker”. Livet kallade på mig med fanfarer – Kärleken var och förblir ändå det förnämsta, upptog mig mest... [--] Men jag må ursäkta mej hur som helst. Den dåliga svenskan i ’Syndaren’ kvarstår.” Bjerne 13.8.1949.

¹⁶⁵ ”Det var inte så noga den tiden.” Bjerne 9.5.1958.

¹⁶⁶ ”Att jag i sex års tid levde i Danmark inverkade i viss mån. Och övriga tiden av min tolv-åroga utomlandsvistelse var jag i Frankrike, Italien, Spanien. Först 1922 hamnade jag här. Då borde jag på allvar

Kuten edellä tuli jo ilmi, Bjerne oli miettinyt kieltään jo aikaisemmin ja pyrkinyt hiomaan sitä muistelmiaan varten. Kesäkuussa 1951 hän oli myös pohtinut pitkällisemmin ongelmiaan kielen kanssa. Tällöin hän totesi merkinnässä, jonka hän otsikoi ”Mitt svenska språk”: ”Vasta viimeisten kymmenen vuoden aikana kun ruotsalainen proosa on saanut uudistajansa ja ottanut edistysaskeleita mutta myös takapakkia, on tästä tullut yksi vaikeimmista ongelmistani.”¹⁶⁷

Bjerne kuvasi katumusta. Merkinnästä huokuu harmi siitä, että Bjerne ei aikanaan toiminut toisin, panostanut kielen osa-alueeseen enemmän, ollut enemmän kiinnostunut myös siitä, miten asioita sanotaan. Toisaalta hän kirjoitti aiemmassa merkinnässä, ettei kieli ollut ollut ongelma aikaisemmin, joten oikeastaan hän jälkimmäisessä päiväkirjamerkinnässä harmitteli sellaista, jota ei voinut tietää. Voi toki myös olla, että kielen merkitys kasvoi myös hänelle itselleen, eikä harmi johtunut vain siitä, että se oli nyt muodostunut esteeksi hänen työssään. Ehkä hän myös pyrki kompensoimaan menneisyytensä virheitä. Viimeistellessään *Botad oskuldia* hän kirjoitti kirjan hyötyneen hioimisesta ja totesi: ”Pidän tällaisesta työstä, jossa oppii jotakin. Vaivannäkö ei mene hukkaan, kun kyse on työn parantelusta.”¹⁶⁸ Pohdinnat kuvastavat hyvin myös kirjallisuusinstituutiossa tapahtuneita muutoksia ja kirjallisuuden ammattimaistumista.

Bjerne kuvasi päiväkirjaansa tavoitteitaan kirjailijana alkuvuonna 1956 kirjoittamassaan merkinnässä, jonka hän oli nimennyt otsikolla *Det viktiga*. Kyseisessä merkinnässä tiivistyy useita aiheita, joita Bjerne muutenkin tapasi päiväkirjassaan toisinaan kuvata menneisyyteen liittyen. Hän liitti muistelmansa tämän tavoitteen jatkoksi kirjoittamalla merkinnän päätteeksi: ”Ja jos nyt aloitan omaelämäkertani toista osaa, teen sen siinä toivossa, että voin kasvattaa ymmärrystä ihmisestä. Naisesta.”¹⁶⁹

Bjerne mietti myös nuoruusvuosiensa tempausten merkitystä hänen koko uransa kannalta:

Minun vähäinen ja halveksuva mielenkiintoni muiden mielipiteitä kohtaan johti myös legendoihin, parjaukseen ja persoonaani liittyviin valheellisiin huhuihin. Mikä ei estänyt sitä, että kaikissa tarinoissa oli totuuden pilkahduksia, mutta usein vääristeltyinä tunnistettavaksi. Jos halusin tulla otetuksi vakavasti en olisi voinut

ha börjat rensa mitt språk, uppmärksamma det och arbeta på det. Men den tanken föll mig inte in. Vilken idiot jag ändå varit!” Bjerne 9.5.1958.

¹⁶⁷ ”Först under de senaste tio åren då den svenska prosan fått sina nyskapare och gått enormt framåt men också bakåt har detta blivit et av mina svåraste problem.” Bjerne 4.6.1951.

¹⁶⁸ ”Sånt här arbete tycker jag om där man lär sig något. Ingen möda är förspild när det gäller att få och förbättra en sak som redan skrivit ner.” Bjerne 21.6.1960.

¹⁶⁹ ”Och börjar jag nu på andra delen av min självbiografi är det i hopp om att med ännu högra utvecklingskurvor i mitt eget liv bidra till att vidga kännedomen om människan. Kvinnan.” Bjerne *Det viktiga* 12.2.1956.

aloittaa typerämmällä tavalla. Mutta mitäpä sitä ei tekisi kun on naiivi, kapinahenkinen ja täynnä elämää!¹⁷⁰

Bjernen päiväkirjoissa oli siis läsnä retrospektiivisyys. Hän tarkasteli menneisyyden virheitään, pohti, mitä olisi pitänyt tehdä toisin, mutta menneisyyden tarkastelu oli läsnä myös muilla tavoin. Devoney Looserin mukaan eräs useita vanhenevia kirjailijoita yhdistävä tekijä oli eräänlainen retrospektiivisyys, *having-done-this-ness*. Looserin tutkimat brittiläiset naiskirjailijat, esimerkiksi Jane Porter, kirjoittivat uusia esipuheita aiempiin teoksiinsa, selittivät aiempia teoksiaan ja kontekstualisoivat niitä. Kirjailijat myös ryhtyivät kirjoittamaan omasta elämästään. Looserin mukaan tämä retrospektiivisyys ei ollut kahlittu vain elämän loppupuoleen, mutta sitä esiintyi usein juuri kyseisessä elämänvaiheessa. Looser toteaa Phyllis Sternberg Perrakista lainaten, että tämä menneisyyteen katsominen oli myös 1900-luvun vanhenevien naiskirjailijoiden tekstejä leimaava piirre.¹⁷¹ Tätä on nähtävissä myös Bjernen päiväkirjoissa.

Bjerne oli toki aina hyödyntänyt omaa elämäänsä ja menneisyyttään työssään. Menneen elämän arviointi ja tarkastelu näkyi usealla taholla. Muistelmien lisäksi hän järjesti kirjeitään ja kirjoitti niihin kontekstualisoivan kommentaarin 1950-luvulla. Bjerne teki radiokuunnelmia, jotka käsittelivät hänen nuoruudenmuistojaan ja matkojaan Pariisissa ja Italiassa.¹⁷² Hän kirjoitti ja julkaisi matkakuvauksen *Sardiska stigar*, joka kuvasi hänen matkaansa Sardiassa 1920-luvulla.¹⁷³ Ystävänsä GANin kuoleman jälkeen Bjerne kirjoitti päiväkirjaansa: ”Oikeastaan minun pitäisi kirjoittaa kirja: Muistelen – lyhyitä kuvauksia ihmisistä, eri maisemien muistikuvista, jotka ilmaantuvat menneisyydestä – tilanteita ja tapaamisia sekä ihmisten että kirjojen kanssa.”¹⁷⁴

Bjerneä siis kiinnosti juuri muistaminen, hän ei tahtonut kuvata vain menneitä asioita, vaan myös niiden muistamista. Myös *Botad oskuld* -teoksessa oli ollut aluksi kirjoitusajankohdan perspektiivi voimakkaammin läsnä, mutta kustantaja kehotti luopumaan siitä. Bjerne vastusteli aluksi, sillä ”menneisyyden virta sisältyy myös nykyhet-

¹⁷⁰ ”Mitt ringa och föraktfulla intresse för andras mening resulterade också legendar, förtal och lögnaktiga rykten om min person. Vilket inte hindrade att de fanns glimtar av sanning i alla historier men oftast förvrängda till igenkännlighet. Om jag ville bli tagen på allvar kunde jag inte ha börjat på ett dummare sätt. Men vad gör man inte då man är naiv, upprorisk och laddad av liv!” Bjerne, Det viktiga 12.2.1956. Bjerne varmaankin tarkoittaa ”vääristeltynä tunnustamattomaksi”.

¹⁷¹ Looser 2008, 19–20.

¹⁷² Bjerne 16.3.1961.

¹⁷³ Bjerne 19.4.1963.

¹⁷⁴ ”Egentligen borde jag skriva en bok: Jag minns – korta bitar om människor, minnesbilder från olika landskap som dyker upp ur det förgångna – situationer och sammanträffanden både med människor och böcker.” Bjerne 31.3.1965.

keen”¹⁷⁵, mutta suostui lopulta poistamaan käsikirjoituksesta kommentit, joissa kuului voimakkaasti kirjoitusajankohdan mennyttä arvioiva ääni.¹⁷⁶ Bjerne kuvasi teosta myös tilinteoksi itsensä kanssa.¹⁷⁷

Päiväkirjassaan Bjerne hahmotteli myös omaa paikkaansa kirjailijana. Hän koki, ettei hänen kirjallinen tyyhensä sopinut aikaan, jona hän eli. Hän kuvasi olleensa nuorena edellä aikaansa ja nyt vanhempana hän ei ajatellut tyyhensä sopivan aikaan. Hän vierasti ”helmipunontaa”, tyylin asettamista sisällön edelle, ja hän kritisoi usein ajan kirjallista tyyliä päiväkirjaansa ja ajatteli, että tyyllinen kikkailu oli usein keino peittää köyhä sisältö. Samalla hän kuitenkin arvosti esimerkiksi joitain teoksia, jotka Hagar Olsson oli kirjoittanut, mutta näki että tämä oli luontainen stilisti ja ajatteli, että jokaisen kirjailijan on seurattava omaa linjaansa, oltava itselleen uskollinen.¹⁷⁸ Hänen pyrkimyksensä oli kirjoittaa selkeää proosaa.

Bjernen kokemukset vertautuvat kiinnostavasti Aune Krohniin, joka oli Bjernen aikalainen. Leskelä-Kärjen mukaan Aune Krohnin kirjalliset kunnianhimot eivät asettuneet osaksi aikaansa, ja tämän oli vaikea saada runojaan julkaistuksi vanhemmiten. 60–70 -vuotiaana hän oli hyvin erilaisesta kulttuurisesta taustasta kuin vaikkapa 1940-luvulla uraansa aloittelevat naiskirjailijat. Myös kirjallisuusinstituutio muuttui ja julkaisukriteerit tiukkenivat.¹⁷⁹

Wyatt-Brown toteaa psykologi David Harringtonia mukaillen, että kirjailija on riippuvainen muustakin kuin pelkästään omasta luovuudestaan. Hän on riippuvainen muun muassa siitä, että muut kirjailijat, kustantajat ja yleisö näkevät hänen työnsä arvon sekä siitä, että on olemassa taloudellisesti kannattava tai arvostettu genre, joka sopii yhteen hänen lahjojensa kanssa.¹⁸⁰ Nämä seikat pitävät paikkansa koko kirjailijan elämän ajan, mutta kirjailijan vanheneminen voi tuoda niihin uusia sävyjä. Jostain syystä kaikki kirjailijat eivät saavuta tarvittavaa tunnustusta, jotta luovuus voisi jatkua. He ovat kenties syntyneet liian aikaisin tai liian myöhään, jotta juuri heidän näkemyksensä löytäisivät ajassa ulospääsyn. Joidenkin luovien yksilöiden voi olla vaikeaa kehittää kykyjään ja saavuttaa arvostusta, ja toisten voi olla haastavaa säilyttää yleisönsä vanhetessaan.¹⁸¹

¹⁷⁵ ”det förflutnas flöde ingår ju i det närvarande” Bjerne 13.5.1960.

¹⁷⁶ Bjerne 21.6.1960.

¹⁷⁷ Bjerne 13.5.1960.

¹⁷⁸ Bjerne 4.9.1951.

¹⁷⁹ Leskelä-Kärki 2006, 587.

¹⁸⁰ Wyatt-Brown 1993b, 4.

¹⁸¹ Wyatt-Brown, 1993a, 51.

Taiteen tekemisessä ja luovassa työssä ei ole kyse vain kutsumuksesta ja vapaasta luovuudesta, joka pyrki ilmoille vaan myös kulttuurisidonnaisista tekijöistä. Taiteilijuus on vahvasti sidoksissa käytännön asioihin kuten taustaan, kannustukseen, sosiaalisiin suhteisiin, kirjalliseen instituutioon ja taloudellisiin seikkoihin.¹⁸² Korkea ikä ei kuitenkaan missään nimessä ole mikään automaattinen haittatekijä, vaikka Bjerne sen toisinaan niin näkikin. Tutta Palinin mukaan taiteilijanaisten oli mahdollista kääntää ikään-tyessään kypsyyden edukseen. Esimerkiksi taiteilija Ester Helenius sai myöhemmällä iällään julkisuudessa enimmäkseen positiivista huomiota.¹⁸³

Bjernellä kokemus omaan aikaan sopimattomuudesta ei sinällään liittynyt vanhenemiseen tai vain vanhenemiseen. Vanhemmiten Bjerne antoi rivienvälistä ymmärtää kokevansa kuitenkin itsensä jollain tapaa vanhentuneeksi. Hän totesi olevansa ”unohdettu” ja kuvasi ajastaan jälkeen jäämisen olevan kirjailijalle vaikeaa. Tämä niin sanottu ajastaan jälkeen jääminen ei kuitenkaan ollut mikään vahinko, vaan Bjerne oli hyvin tietoinen siitä, että hän hylkäsi jotkin ajan ideaalit. Tärkeimpänä hän korosti oman linjan, oman kehityksensä noudattamista.

Bjerne kiinnitti vanhemmiten huomiota kirjailijoiden viimeisiin vuosiin. Hän luki uudelleen suosikkikirjailijoitaan ja oli kiinnostunut myös näiden päiväkirjoista ja elämän loppupuolista.¹⁸⁴ Hän samastui esimerkiksi Stendhaliin ja Strindbergiin. 76-vuotiaana Bjerne pohdiskeli päiväkirjassaan vanhenemisen kokemusta ja kuvaili, millainen kuva August Strindbergin viimeisistä vuosista välittyi tämän päiväkirjojen kautta:

Olemassaolossa on jotakin, joka vuosien myötä himmentää nuoruuden liekin ja saa meidät taipumaan kompromisseihin. Ja tämä on omassa luonnossamme ja sen perimässä, esteissä ja aitauksissa, jotka houkuttavat mukavuuteen ja ottamaan aseman, sosiaalisen aseman. Pettymykset kenties edesauttavat ja sitten istumme jonain päivänä ilman kykyä perääntyä irti ja mennä eteenpäin. Se on useimpien kohtalo ja kaikilla on parhaimpina nuoruuden[epäselvää] ollut aivan toisenlainen visio. Yritys murtautua vapauteen on epäonnistunut kuin Tsehovin ihmisillä... Tästä Strindberg oli koko ajan tietoinen. Siitä johtui hänen mielipiteenmuutoksensa oikealle ja vasemmalle, hänen ajautumisensa kriiseihin, eikä levottomuus ja ahdistus milloinkaan täysin hellittänyt. Sisäistä rauhaa ja harmoniaa hän ei saavuttanut milloinkaan, mutta jonkinlaisen alistumisen kyllä, kun hän oli fyysisesti loppuun kulunut ja hänen hermonsa olivat tuhoutuneet, kuten voi hyvin nähdä salatusta päiväkirjasta. S-berg on niin monitahoinen, vaikea vangita, vaikka hänestä kirjoitettaisiin kuinka monta elämäkertaa, ei yhdestä-

¹⁸² Leskelä-Kärki 2006, 381.

¹⁸³ Palin 2015, 295. Palinin mukaan 1900-luvun alussa taidekritiikki kohteli ankarimmin nuoria. Kaikkein vaikein identiteettikategorioiden risteymä oli nuori ikä ja naissukupuoli. Suurimmat voitot taidekaupassa oli (ainakin potentiaalisesti) saavutettavissa nuorten nousevien taiteilijoiden sekä unohdettujen tai syrjäytettyjen ja sitten uudelleen löydettyjen taiteilijoiden teoksilla. Palin 2015, 298–299.

¹⁸⁴ Bjerne 27.1.1966, 9.3.1966.

kään tule toisen kaltaista. Kuka tuntee hänet? Ei edes hän itse. Mutta kun hän väsymättömästi loi uusia teoksia, loi hän samalla itseään.¹⁸⁵

Tämän voi nähdä hänen oman vanhenemisensa käsittelemisenä. Ehkä Bjerne sai lohtua siitä tiedosta, että hänen ihailemansa kirjailijat olivat myös aikanaan kohdanneet vaikeuksia vanhuudessa ja kamppailleet epäilysten kanssa, kokeneet ristiriitaa nuoruuden haaveiden ja toteutuneen elämän välillä, eivätkä vanhuudessa löytäneet pysyvää sisäistä rauhaa. Päiväkirjamerkinnässä Bjerne liittää Strindbergiin monia sellaisia asioita, joiden kanssa hän itsekin kamppaili. Hän käytti toisten kokemuksia apuna hahmottaakseen omiaan ja ehkä hahmotteli omaa identiteettiään ja paikkaansa jo elämänsä loppupuolella olevana kirjailijana.

Bjernekin koki ristiriitaa nuoruuden vision ja toteutuneen elämänsä välillä. Hän oli pyrkinyt kuvaamaan kaltaistaan naista, joka elää vapaana, oman päänsä mukaan välittämättä sosiaalisista rajoituksista ja yleisestä moraalista, mutta koki, ettei tätä pyrkimystä hänen teoksissaan ollut ymmärretty.¹⁸⁶ Lisäksi sisäinen vapaus, jota hän oli koko elämänsä etsinyt, antoi yhä odottaa itseään.¹⁸⁷ Kuitenkin myös Bjerne loi väsymättömästi uusia teoksia ja korosti niiden merkitystä kirjailijan henkisessä kasvussa.

Lisäksi Bjerneä mietitytti taiteilijan ja kirjailijan eläminen liian pitkään, niin että hän vanhentuu ja jää jälkeen ajastaan. Tämä tulee ilmi esimerkiksi siitä, kuinka Bjerne kuvasi ihailemaansa Isabelle Eberhardtia, joka Bjernen näkemyksen mukaan onnistui yhdistämään elämän ja taiteilijuuden. Hän kuvasi kuinka tämä varhaisen kuolemansa vuoksi säästyivät vanhentumiselta: ”Ja kuolema pani pisteen 27 vuoden iässä. Hän välttyi monen muun tavalla vanhenemasta.”¹⁸⁸

Bjerne koki nähdäkseni myös ajoittaista pelkoa työkyvyn menettämisestä. Bjerne näkikin kenties vanhuuden jonkinlaisen uhkana taiteilijalle, vaikkei sitä aivan suo-

¹⁸⁵ ”Men det finns något i tillvaron som med åren kommer den ungdomliga elden att mattas och göra oss benägna för kompromisser. Och detta finns i vår egen natur med dess arvsanlag, spärrar och stängsel som frestar till bekvämlighet och att ta ställning, position. Besvikelser kanske hjälper till och så sitter vi där en dag utan förmåga att rycka oss lös och gå vidare. Det är de flestas öde och alla har i den bästa ungdoms[epäselvää] haft en vision av något helt annat. Gjort en ansträngning att bryta sig lös men misslyckats som Tjechos människor... Detta var Strindberg hela tiden starkt medveten om. Därav hans lappkast till höger och vänster, hans drivande in i kriser och ut därifrån medan oro och ångest aldrig rikligt släppte honom. Målet inre frihet och harmoni nådde han aldrig men väl ett slags resignation när fysiken var utsliten och nerverna förstörda som tydligt ses i ockulta dagboken. S-berg är så mångfasetterad, svår att infånga att hur många biografier som än skrivs om honom blir ingen lik den andra. Vem känner honom? Inte ens han själv. Men medan han oförtrutet skapade nya verk skapade han samtidigt sej själv.” Bjerne 18.1.1966.

¹⁸⁶ Bjerne 12.1.1962, 7.1.1965.

¹⁸⁷ Bjerne 26.7.1966.

¹⁸⁸ ”Och där döden satt punkt vid 27 års ålder. Hon slapp att liksom så många andra överleva sej själv.” Bjerne 7.11.1953.

raan todennutkaan. Tämä tulee ilmi esimerkiksi suhteessa hänen ystäviinsä ruotsalaiseen taiteilija GANIin ja taiteilija Gösta Diehliin. Bjernen mielestä taiteilijalle tai kirjailijalle on vaikeaa, jos hän ei enää pysty työskentelemään. Tällainen kokemus välittyy siitä, miten hän kuvasi taiteilijaystäviään, joiden mahdollisuus työskennellä keskeytyi vanhuudessa. Taiteilijaystävänsä Gösta Diehlin kuoltua Bjerne kirjoitti surustaan huolimatta päiväkirjaansa:

Ja kuitenkin ajattelen, että oli hyvä, että sait lähteä. Sillä et olisi koskaan ollut enää sama. Olsit laahustanut eteenpäin eläen tuskin puolinaistakaan elämää, sillä et jaksanut mitään kahden viimeisen vuoden aikana. Ja ennen kaikkea: et maalata. Minkä arvoista elämä sitten oli kaltaisellesi ahkeralle ja aktiiviselle taiteilijalle.¹⁸⁹

Bjerne ei pelännyt luovuuden vähenemistä, vaan suurin uhka näytti olevan se, että aika ajaa taiteilijasta ohi. Lukiessaan André Giden päiväkirjoja, hän kuvasi:

Hän pelkäsi jatkuvasti, että suoni ehtyisi ja merkitsi huolestuneena muistiin jokaisen pienenkin fyysisen huonovointisuuden ja kärsi unettomuudesta. Ja tietysti on kauheaa taiteilijalle vanhentua. G.A.N. lopetti maalaamisen 70 vuoden iässä. Hän oli noin 80 kuollessaan. Ja itse mietin 77 vuoden iässä tulenko milloinkaan kirjoittamaan jotakin painamisen arvoista.¹⁹⁰

Mitä Bjerne sitten tarkoitti tällä kirjailijan vanhenemisella? Nähdäkseni hän tarkoitti, että vanhetessa kirjailijalla on se uhka, että hän ei enää ole relevantti.

Toisinaan Bjerne asettuu puolustamaan vanhempia kirjailijoita, ja joistakin päiväkirjamerkinnoista välittyy kuva, että hän koki vanhempien ihmisten asemassa joitakin ongelmia. Bjernellä oli jonkinlainen kokemus siitä, että vanhempia ihmisiä ei otettu yhtä vakavasti kuin nuorempia eikä ehkä ajateltu, että heillä olisi annettavaa. Tämä käy ilmi implisiittisesti: Bjerne oli esimerkiksi liimannut päiväkirjaansa artikkelin, jossa Rabbe Enckell puolustaa vanhempia kirjailijoita. Artikkelin mukaan Johannes Salminen oli pitänyt Maarianhaminassa Ålands biblioteksföreningin järjestämässä tilaisuudessa esitelmän suomenruotsalaisesta kirjallisuudesta. Esitelmässä hän oli Enckellin mukaan esimerkiksi kutsunut Hagar Olssonian ”pieneksi käyräksi mummoksi, joka kuulee ääniä

¹⁸⁹ ”Och ändå måste jag tycka att det bästa för dig var att få gå bort. För du skulle aldrig mer ha blivit densamma. Du skulle ha släpat dej fram med inte ens ett halvt liv, ty du orkade ingenting under de två sista åren. Och framför allt: inte måla. Vad var då livet värt för en så flitig och aktiv konstnär som du.” Bjerne 3.5.1964.

¹⁹⁰ ”Han var alltid rädd för att ådran skulle sina och antecknade bekymrad varje liten fysisk opasslighet och led av sin sömnlöshet. Och visst är det hemskt för en konstnär att överleva sej själv. G.A.N. slutade att måla vid 70 års ålder. Han var något som 80 när han dog. Och jag själv undrar vid 77 års ålder om jag någonsin kommer att skriva något som är värt att tryckas.” Bjerne 27.1.1966.

seinän takaa.”¹⁹¹ Enckellistä Salminen oli sanonut, että tämä on jo sanonut sanottavansa. Tämän jälkeen Salminen oli ilmeisesti esitelmässään siirtynyt ylistämään nuoria romaanikirjailijoita. Enckell kyseenalaistaa, onko Salmisella kompetenssia pohdiskella, mitä kyseisillä vanhemmilla kirjailijoilla voisi vielä olla annettavana ja toteaa: ”Kirjallisuuttamme eivät luo vain nuoret. [--] Niin kauan kuin elämme, on meillä myös jotakin annettavaa kirjallisuudellemme. Ja se, mikä on elävää, ei tarvitse vahvistusta siltä, mikä Salmisen mielestä on uutta ja nuorta ja kiinnostavaa.”¹⁹²

Bjerne kommentoi päiväkirjaansa kohtaa, jossa Hagar Olssonina oli pilkattu: ”Salminen on nolannut itsensä perusteellisesti. On ilkeää tietämättömän yleisön edessä piirtää tuollainen kuva vanhoista kirjailijoista. Yksityisesti voi ajatella Hagarista mitä haluaa; ne, jotka tuntevat hänet tietävät, että hän on psyykkisesti sairas.”¹⁹³ Bjerneä harmitti siis, että Olssonina käytettiin julkisesti esimerkkinä vanhasta kirjailijasta, sillä tämä ei edustanut kaikkia vanhoja kirjailijoita.

1960-luvulla tapahtui kulttuurisia muutoksia, yhteiskunta oli murroksessa, ja nuoret hylkäsivät vanhempiensa sukupolvien edustamat arvot. 1960-lukua onkin luonnehdittu sukupolvikapinan vuosikymmeneksi.¹⁹⁴ Muutoksen vaatimus ei koskenut vain yhteiskuntaa vaan myös kirjallisuutta. Vielä 1950-luvulla kirjallisuuden erottaminen politiikasta hallitsi suomenruotsalaista kirjallisuutta,¹⁹⁵ mutta 1960-luvulle tultaessa alkoi kuulua enemmän kirjallisuuden poliittisuutta painottavia ääniä. Esimerkiksi vuonna 1965 käytiin suomenruotsalaisen kirjallisuuden piirissä debattia modernistisesta perinteestä, jota kritisoitiin paikoilleen jämähtämisestä. Modernismin kriitikot peräänkuuluttivat kirjallisuutta, joka avaa uusia näkökulmia ja jossa myös yhteiskunnallisuus olisi terävämmin läsnä.¹⁹⁶ Bjerne ei ollut kokenut omakseen modernismia, joka hänen mielestään painotti liikaa kielellistä kikkailua. Hän suhtautui epäillen myös selkeän poliittiseen, kantaaottavaan kirjallisuuteen, vaikka hän päiväkirjoissaan ottikin kantaa sotia vastaan ja taivasteli ”rötösherrojen” toimia. Bjernen kirjallisuuskäsitys oli voimakkaasti yksilöllisyyttä korostava.

¹⁹¹ ”en liten krokig gumma, som hör röster på andra sidan av väggen.” Bjerne 13.6.1964.

¹⁹² ”Vår litteratur skapas inte bara av ungdom. [--] Så länge vi är levande människor har vi också något som författare att ge vår litteratur. Och det som är levande behöver ingen verifikation av vad Salminen menar är nytt och ungt och intressant.” Bjerne 13.6.1964.

¹⁹³ ”Här har nog Salminen blaskat sej ordentlig. Att inför en okunnig publik rita till sådana porträtt av gamla författare är lymmelaktig [ilkeää tms]. Privatim kan man tycka vad man vill om Hagar; den som känner henne vet också att hon är psykiskt sjuk.” Bjerne 13.6.1964.

¹⁹⁴ Hollsten 2004, 176.

¹⁹⁵ Ekman 2014, 232, 185.

¹⁹⁶ Hollsten 2004, 177–178.

Kiinnostava kysymys onkin, kuinka tämä 1960-luvun muutos kulttuurissa vaikutti näkemyksiin vanhuudesta tai vanhoista kirjailijoista, mutta sitä ei ole tämän tutkielman puitteissa mahdollista tarkemmin selvittää. Enckellin kuvaaman tapauksen perusteella voidaan kuitenkin olettaa, että jonkinlaista vanhempien kirjailijoiden aseman kyseenalaistamista oli ajassa läsnä.

Bjernellä oli siis sellaisia käsityksiä, että vanheneminen vaikuttaa kirjailijan asemaan. Toisinaan Bjernen päiväkirjoista on luettavissa kokemus siitä, ettei häneltä odoteta kirjailijana enää mitään. Vuonna 1950 Bjerne sai kirjailijajyhdistykseltä jonkinlaisen apurahan, jonka Bjerne otti vastaan hämmästyneenä, mutta iloisena. Hän kuitenkin epäili, ettei syynä apurahaan ollut se, että häneltä odotettaisiin vielä jotain kirjailijana ja pohti: ”Se oli varmaankin ennemmin jonkinlainen sympatian ilmaus.”¹⁹⁷

Devoney Looser, joka on tutkinut 1750–1850 -luvulla eläneitä ikääntyviä naiskirjailijoita, kuvaa kuinka joillakin naiskirjailijoilla ikä oli tärkeä tekijä siinä, miten he näkivät itsensä kirjailijoina, tai miten he kuvittelivat muiden näkevän heidät.¹⁹⁸ Edeltävä sitaatti osoittaa, että Bjerne, jos ei nyt itse määritellyt itseään kovin voimakkaasti oman ikänsä kautta, niin ainakin ajatteli muiden tekevän niin.

Samansuuntaisia ajatuksia on luettavissa päiväkirjamerkinnästä, jonka Bjerne kirjoitti erään Ruotsin-matkansa jälkeen. Bonnier oli kutsunut Bjernen Trelleborgiin lukemaan yleisölle muistelmiensa toista osaa. Bjerne toteaa, ettei tapahtuma ollut kummoinen, mutta ”oli joka tapauksessa mukavaa, että Bonnier osoitti avokätisyyttä ennen kuin olen kuollut.”¹⁹⁹ Bjerne näytti liittävän Bonnierin kutsun ikäänsä, siihen, että kohta Bjerne olisi jo haudassa. Bjernen oman kokemuksen ja ulkoisten tekijöiden tai odotusten välinen ristiriita tulee esiin hienovaraisesti. Bjerne ei päiväkirjassaan kovin usein kommentoi aihetta, vaan kirjoittaa vanhenemiseen liittyen enemmän muista aiheista.

Bjerne ei itse missään vaiheessa odottanut itseltään vähemmän, vaan päinvastoin ajatteli, että kirjailijan tulee aina tehdä parhaansa, mikä tulee kerta kerralta vaikeammaksi. Hänellä oli jatkuvasti jotakin työn alla, ja hän asetti itselleen uusia tavoitteita. Ja hän uskoi, että ihminen oppii ja kehittyy niin kauan kuin hän elää. Bjernen päiväkirjamerkinnöistä voikin päätellä, että hän koki tulleensa kirjailijana paremmaksi. Tämä käy ilmi esimerkiksi siitä, millaiseen sävyyn hän arvioi varhaisempia teoksiaan. Lisäksi hän kirjoitti 74-vuotiaana päiväkirjaansa: ”Tiedän niin paljon elämästä ja ihmisistä, mutta on

¹⁹⁷ ”Närmast var det väl ett slags sympati yttring.” Bjerne 13.10.1950.

¹⁹⁸ Looser 2008, 65, 103.

¹⁹⁹ ”det var ju hyggligt av Bonniers i alla fall att visa framfötterna innan jag är död” Bjerne 9.12.1958.

kuin minulla ei olisi kykyä ilmaista kaikkea tietämäni. Tai tieto on tullut vähän liian myöhään.”²⁰⁰ Hapuli ja Leskelä-Kärki toteavat Hannah Arendtin ja Paul Ricoeurin ajatuksia mukailleen, että kirjoittamisen voi rinnastaa käsityöläisyyteen, jolloin kirjoittaminen on työtä, jolla on omat työprosessinsa, taitonsa, rytmensä ja välineensä.²⁰¹ Tällöin voidaan ajatella näiden taitojen myös karttuvan, kun niitä toistetaan ja harjoitetaan.

Bjernen päiväkirjoissa näkyy myös kiinnostus kirjailijoiden jälkimaineeseen ja siihen, kuinka näistä kirjoitettiin näiden kuoleman jälkeen. Bjerne kommentoi esimerkiksi F. Scott Fitzgeraldin suosion muutoksia. Hän kirjoitti Fitzgeraldista, kuinka tämä oli vastikään löydetty uudelleen unohduksesta. Bjerne myös pohti, kuinka kirjailija ei usein elinaikanaan saa tunnustusta, vaan vasta kuolemansa jälkeen.²⁰² Bjerne koki varmaankin itsensä unohdetuksi ja pohtii sitten muiden kirjailijoiden tarinoiden kautta omaa kohtaloaan.

Henneberg kuvaa kuinka May Sartonin tuotannossa keski-iässä lisääntyivät elegiat, joissa juhlistettiin edesmenneen henkilön elämää. Samaan aikaan elegiat ilmaisevat Sartonin toivetta, että myös häntä juhlistettaisiin kuoleman jälkeen. Kyse oli siis toiveesta jäädä tavalla tai toisella elämään. Henneberg antaa esimerkiksi tästä Sartonin elegian Louise Boganille, johon hän tulkitsee Sartonin identifioituneen (kummallakaan ei ollut lapsia tekemässä kuolemattomaksi, eikä kenties niin tunnustettua tuotantoa, jolla he olisivat tienneet jäävänsä elämään). Henneberg tulkitsee Sartonin halun nostaa Bogania esiin toiveeksi tulla itse jälkimaailman juhlistamaksi.²⁰³

Bjerne kuvasi päiväkirjaansa kirjailijayhdistyksen vuosijuhlissa tapahtunutta välikohtausta. Bjerne oli harmistunut Ingemar Hedeniuksen Stina Aronsonista kirjoittamasta artikkelista, jossa tämä oli keskittynyt vain Aronsonin myöhempiin teoksiin:

Nolasin itseni kunnolla, kun sanoin Hedeniukselle, että hänen artikkelinsa Stina Aronsonista Dagens Nyh. 15/3 oli ”pinnallinen ja harhaanjohtava” – mitä se myös oli. Hän ei ottanut sitä hyvin ja suuttui. [--] Sananvaihtoni H:n kanssa päättyi siihen, että hän sanoi: Te olette karkea eikä minulla ole aikaa lukea kaikkia hänen epäonnistuneita kirjojaan ja lisäksi kaikkia muita typeriä kirjoja. Ei. Mutta kun lopulta tulee kuuluisaksi, kuten S.A. tuli, kelpaa kyllä. Se on moukkamaista. Lisäksi hän [Hedenius] ei tiennyt mitään hänen pitkästä taistelustaan ennen kuin

²⁰⁰ ”Jag vet så mycket om liv och människor men det är som om jag inte skulle ha förmågan att utsäga allt jag vet. Eller vetskapen har kommit lite för sent.” Bjerne 5.3.1964. Bjerne kirjoitti myös erään kirjailijatapaamisen jälkeen päiväkirjaansa tietävänsä niin paljon, että tunsu itsensä ulkopuoliseksi. Hän kuvasi muiden liikkuvan tasolla, jonka hän oli jo itse kauan sitten jättänyt. Bjerne, päivämätön merkintä lokakuulta 1958.

²⁰¹ Hapuli & Leskelä-Kärki 2010, 262.

²⁰² Bjerne 9.3.1966.

²⁰³ Henneberg 2010, 73.

hän saavutti sen mitä saavutti. Mutta ehkä sellainen on lopulta yhdentekevää nykypäivän ruotsalaiselle tiedemiehelle ja filosofille.²⁰⁴

Bjerne kuvasi, että Hedenius ei olisi saanut ohittaa Aronsonin varhaisempaa tuotantoa. Hän lienee samaistunut Aronsonin tilanteeseen. Aronson sai tunnustusta kirjailijana vasta vanhemmalla iällä. Bjerne itse kaipasi tunnustusta työlleen kirjailijana, ja hänkin sai sitä vasta vanhemmiten muistelmiensa myötä. Useissa Bjernen päiväkirjamerkinnöissä on läsnä kaipuu sille, että hänen koko tuotantonsa tulisi ymmärretyksi ja tunnustetuksi, minkä vuoksi Aronsonin varhaisemman tuotannon ohittaminen varmaankin kuohutti Bjerneä. Myöhemmin Bjerne nosti Aronsonia esiin kirjoittamalla tästä artikkelin.²⁰⁵

Vanhenemisen teema näkyi myös Bjernen aiheissa. Kirjoittaessaan muistelmiaan hän suunnitteli niiden valmistuttua kirjoittavansa kolme tarinaa vanhoista naisista, ja sen hän myös teki. Otsikoksi näille hän kirjoitti ”de undanskuffade”, sivuunsysätyt. ”Äidin viimeiset vuodet Rutin kanssa (Hill). Vanha Ebba Wickström Caprilla. Ja Oda Krogh Pariisissa.”²⁰⁶ Näiden vanhojen naisten kohtalot eivät ole kovin miellyttäviä. Lisäksi hän kirjoitti romaanin *Som ljuset faller*, työnimellä *Madames taylor*, jonka Bjerne kuvaili olevan ”vanhan originellin ja kultivoituneen rouvan kertomus elämästään”.²⁰⁷

Bjerne kuvasi kirjoittamisen ja elämän vahvaa yhteyttä, joten ei ole merkilistä, että hän vanhemmitenkin kuvasi päiväkirjaansa ammentavansa omista kokemuksistaan. 75-vuotiaana hän kirjoitti päiväkirjansa:

Epäily: Että elämäni on ollut epäonnistuminen. Että en ole ihmisenä kyennyt toteuttamaan sitä, mistä joskus haaveilin ja mitä etsin. Mutta onko se totta? Lopulta se oli aina sisäinen tasapaino, jota levoton luontoni janosi, kiintopiste itsessäni. Ja joskus minusta näyttää siltä, että olen löytänyt jonkinlaisen rauhan nykyisessä eristyksessäni. Ja oikeastaan viihdyn siinä. (Kiitos rakastetun Léonini!) Ainut, mitä toivon, olisi voida luoda elämäkokemuksistani jotakin arvokasta. Teemalla: luopuminen, rajallisuus. Sillä sitä vanhuus opettaa meille. Ja kuolemaan saakka opimme, käymme eräänlaista korkeampaa koulua. Tämä teema huhuili mielessäni, kun kirjoitin *Som ljuset faller*.²⁰⁸

²⁰⁴ ”Jag blaskade mej ordentlig då jag med anledning av hans artikel om Stina Aronson i Dagens Nyh. 15/3 sa till Hedenius att artikeln var ”ytlig och missvisande” – vilket den också var. Han tog illa upp och blev arg. [--] Mitt ordbyte med H. slutade med att han sa: Ni är ohyfsad och jag har inte tid läsa alla hennes misslyckade böcker och alla dumma böcker för övrigt. Nej. Men när man till sist blir berömd som S.A. blev duger man nog. Det är brackigt. För övrigt visste han ingenting om hennes långa kamp innan hon nått dit. Men kanske sådant till sist är adiafora för en nutida svensk vetenskapsman och filosof.” Bjerne 20.3.1962.

²⁰⁵ Bjerne, päiväamätön merkintä elokuulta 1962.

²⁰⁶ ”Mammas sista år i samband med Rut (Hill). Gamla Ebba Wickström på Capri. Och Oda Krogh i Paris.” Bjerne 26.11.1951.

²⁰⁷ ”en gammal originell och kultiverad dams berättelse om sitt liv” Bjerne, päiväamätön? merkintä toukokuulta 1965. Gulletten mukaan vasta 1970-luvun lopulla kirjailijat ryhtyivät luopumaan keski-ikään liitetystä rapistumisnarratiivista. Wyatt-Brown 1993b, 5.

²⁰⁸ ”Tvivlet: Att mitt liv varit ett misslyckande. Att jag inte som människa kunnat förverkliga det jag en gång drömde om och sökte. Men stämmer det? I grund och botten var det väl alltid en inre jämsikt min

Bjerne siis toivoi voivansa vielä kirjoittaa jotakin, hyödyntää vanhuudessa kokemiaan rajallisuuden ja luopumisen kokemuksia, luoda jotakin arvokasta. Päiväkirjamerkinnässä nousee esiin myös aiemmin kuvaamani sisäisen rauhan merkitys.

Som ljuset faller -teosta kirjoittaessaan luopumisen teema oli ollut Bjernen mielessä. Teosta ei lopulta julkaistu. Schildtin kustantamo olisi ollut joidenkin muutosten kanssa valmis pyrkimään teoksen julkaisuun Ruotsissa nuortenkirjana, mutta Bjerne ei halunnut sitä. Bjerne päätti, että hän ei muuta teosta, että se saa jäädä jälkeenjääneisiin papereihin.²⁰⁹ Ehkä Bjernellä oli tietty näkemys itsestään kirjailijana, eikä hän halunnut tulla nähdyksi nuortenkirjailijana.

Kirjailijat ovat reagoineet vanhenemiseen hyvin eri tavoin. Esimerkiksi Colette ja Dorothy Richardson oppivat hyväksymään rajoitteensa tietyillä elämänalueilla, kunhan he pystyivät löytämään uusia ilon- ja tyydytyksenaiheita.²¹⁰ Esimerkiksi Richardsonilla vanhuus näytti Frommin mukaan laajentavan tietoisuutta. Sen sijaan, että hän olisi nähnyt vanhuuden liikkumattomuutena, koska fyysiset kyvyt vähenivät, hän näki sen liikkeenä, koska hän uskoi mielen liikkeen kasvavan.²¹¹

Bjerne korosti sisäisen tasapainon merkitystä, ja pohti, että lopulta se oli aina se, jota hän toivoi. Epäily epäonnistumisesta kirjailijana on tässä merkinnässä väistynyt, tilalle on tullut mahdollisuus siitä, että onnistumista voisikin mitata ensisijaisesti oman sisäisen rauhan löytymisen kautta. Bjerne myönsi myös rauhan kokemuksen hetkittäisyyden, hän ajatteli, että hän ajoittain löysi rauhaa eristyneisyydestään. Tärkeää oli varmasti myös se, että hänellä oli toiveita, joita hän halusi toteuttaa, ja että hän uskoi niiden toteuttamisen mahdolliseksi. Hän ajatteli, että vanhuus oli opettanut hänelle uusia asioita, jotka hän halusi vielä jalostaa kirjalliseen muotoon. Hänelle kirjailijan tehtävänä oli lisätä tietoa ihmisestä, ja vanheneminen oli opettanut hänelle ihmisyydestä, asioita, joiden pohjalta hän toivoi voivansa luoda jotakin. Sisäisen rauhan tärkeyden rinnalla kulkee kuitenkin toive siitä, että voisi luoda vielä jotakin arvokasta. Se, mitä Bjerne arvokkaalla tarkoittaa, ei selviä tässä yhteydessä, mutta ehkä kyse oli tiedon kasvattaminen ihmisestä, oman ymmärtämyksen jakaminen. Hän katsoi yhä eteenpäin, uusiin teemoihin,

rolösa natur törstade efter, en hållpunkt inom mej själv. Och ibland syns det mej som jag funnit ett slags ro i min nuvarande isolering. Och egentligen trivs jag med den. (Tack vare min älskade Léon!) Det enda som jag önskar vore att ur mitt livs erfarenheter kunna skapa något värdefullt. Med tema: avståelse, begränsning. För detta lär oss ålderdomen. Och ända till döden har vi att lära, gå i ett slags högre skola. Det var också detta tema som föresvävade mej då jag skrev *Som ljuset faller*." Bjerne 12.9.1965.

²⁰⁹ Bjerne, "Och igår kväll fredag den 7:de maj" -alkavan, vuoden 1965 merkinnän alla.

²¹⁰ Wyatt-Brown 1993b, 12.

²¹¹ Fromm 1993, 265.

joita elämä ja vanheneminen oli hänelle opettanut, vaikka hän välillä kokikin turhautumista vanhenemisen kanssa, ja saattoi puuskahtaa: ”Katso eteenpäin --- joo, mutta kohti mitä?”²¹²

²¹² ”Se framåt - - ja, men mot vad?” Bjerne 13.5.1960.

4. PÄIVÄKIRJAN MONET MERKITYKSET

4.1. Miksi kirjoitan tällaista

Päiväkirjan kirjoittamiselle voi olla monia syitä ja se voi samanaikaisesti palvella useita eri tarkoituksia ja siksi sisältää myös monia kirjoittamisen tapoja ja kirjoitustyyliä.²¹³ Päiväkirjan merkitykset voivat myös elämän aikana vaihdella elämäntilanteen ja kirjoitusajankohdan mukaan.²¹⁴ Bjernelle päiväkirja palvelikin useampaa eri tarkoitusta. Se oli yksinäisyyden lievittämisen lisäksi (ainakin) jäljen jättämistä maailmaan, itsen selittämistä, näyttämistä ja luomista, tunteiden purkamista, pelkojen käsittelyä, oman elämän pohtimista, maineen kontrolloimista, kenties myös vallankäyttöä. Se oli tapa hahmottaa omia tunnetiloja ja muutoksia itsessä. Käsittelen päiväkirjan erilaisia merkityksiä tässä alaluvussa.

Bjerne kirjoitti päiväkirjaa vaihtelevalla aktiivisuudella, mutta vanhemmi-ten päiväkirja tuli hänelle tärkeämmäksi. Ensimmäinen säilynyt päiväkirja on 1900-luvun alusta. Useilta vuosilta päiväkirjoja ei ole, mutta päiväkirjan kirjoittaminen muuttui säännölliseksi 1940-luvun alussa.²¹⁵ Viimeinen päiväkirjamerkintä on vuodelta 1969 muutamaa viikkoa ennen Bjernen kuolemaa. Bjerne alkoi siis 50 vuoden iässä sota-aikana kirjoittaa säännöllisemmin. Päiväkirjoja on saattanut aiemmilta vuosilta toki kadotakin, vieti- tähän Bjerne hyvin liikkuvaa elämää erityisesti ennen Suomeen asettumistaan.

Ensimmäinen tutkimani päiväkirja alkaa pääsiäisestä 1949 ja päättyy tam- mikuuhun 1951. Se on mustaharmaa kirja, johon Bjerne on useimmiten kirjoittanut vih- reällä ja sinisellä kynällä. Toinen kirja on musta, vahakantinen, ja se alkaa edeltävän pää- ttyttyä ja loppuu vuoden 1953 lopulla. Kirjan etukannen sisäpuolelle on liimattu valokuva Léonista istumassa maassa ja Bjernen saateteksti ”Erakko Gyltössä kesällä 1952”²¹⁶. Päi- väkirjan alkuun on liimattu myös kolme pientä Dagens tanke -lehtileikettä, joita Bjernellä oli silloin tällöin tapana liimata päiväkirjaansa, ja jotka sisälsivät aforisminomaisia kuu- luisien ihmisten, usein kirjailijoiden lausahduksia. Nämä kolme leikettä käsittelevät vas- toinkäymisten kohtaamista, vaikeuksien voittamista ja lannistumattomuutta. Kolmas päi- väkirja on musta vahakantinen vihko, jonka kannessa on etiketitarra, johon on kirjoitettu päiväkirjan sisältämät vuodet, 7.11.1953–22.12.1957. Myös tämän päiväkirjan sivuille on

²¹³ Vatka 2005, 75; Sääskilahti 2011, 167.

²¹⁴ Leskelä-Kärki & Sjö 2020, 30.

²¹⁵ https://bibbild.abo.fi/hereditas/sp/hs_ub.html

²¹⁶ ”Enslingen på Gyltö sommaren 1952.”

teipattu useita lehtileikkeitä, kuten kirjailija Colette kuolemasta kertova lehtileike. Neljäs kirja taasen on vihreä ja vahakantinen, ja se on aloitettu edeltävän päiväkirjan päätyttyä. Tämä kirja jatkuu loppuvuoteen 1961 ja sen lopussa on useita irtoliuskoja, kuten Bjernelle hänen 70-vuotisjuhlissaan esitettyjä puheita. Viides kirja on kovakantinen ja mustanharmaa. Sen alussa on taas kaksi valokuvaa Léonista ja Dagens tanke -lehtileikkeitä, ja se on viimeinen kokonainen päiväkirja, jota tarkastelen. Viimeinen merkintä päiväkirjassa on kirjoitettu 3.10.1967. Seuraavaa päiväkirjaan Bjerne ehti kirjoittaa muutaman merkinnän ennen kuin hänen puolisonsa menehtyi ja päiväkirja muuttui puheluksi puolisolle.

Bjerne luki päiväkirjojaan uudelleen, ja useissa merkinnöissä onkin pieniä, myöhemmin toisella kynällä lisättyjä merkintöjä, kuten kirjoitusvirheiden tai sanajärjestyksen korjauksia, alleviivauksia tai huutomerkkejä sekä selventäviä lisäyksiä. Hän selvensi esimerkiksi Ruth-nimen eteen, että kyse on hänen siskostaan. Nämä ovat selvästi ulkopuolisia lukijoita varten lisättyjä selvennyksiä. Toisinaan Bjerne lisäsi myös jälkikäteen lyhyitä päivättyjä kommentteja. Hän kommentoi välillä myös päiväkirjan paperin laatua²¹⁷ tai selitti paperilla olevaa ruskeaa tahraa: ”tupakkamehua!! piipusta.”²¹⁸

Päiväkirja oli Bjernelle väylä purkaa erilaisia ahdistuksen, surun ja turhautumisen tuntemuksia. Murheiden ja tunteiden käsitteleminen onkin eräs päiväkirjan kirjoittamisen yleinen tarkoitus, minkä vuoksi huolet saattavatkin kirjautua päiväkirjaan onnen hetkiä useammin.²¹⁹ Leskelä-Kärki kuvaa, kuinka Aino Kallaksen päiväkirja palveli tätä erityisesti ahdistuksen hetkinä.²²⁰ Jonkin toisen aineiston kautta Bjernen kokemuksista voisikin saada hyvin erilaisen kuvan. Kuten Bjerne itsekin toistuvasti totesi, hän kirjoitti päiväkirjaansa asioita, jotka painoivat häntä ja joista hän ei kokenut voivansa keskustella kenenkään kanssa.²²¹ Bjernen päiväkirjojen surumielinen pohjavire johtuukin todennäköisesti osittain päiväkirjakirjoittamisen konventioista, siitä, mitä ja miten päiväkirjaa on ollut tapana kirjoittaa. Bjerne kirjoitti päiväkirjaansa esimerkiksi omasta epävarmuudestaan kirjailijana, omasta levottomasta mielestään ja juurettomuuden tuntemuksistaan.

Bjerne kuvasi porvarillista elämää usein sietämättömäksi ja päiväkirjalleen hän saattoi kuvata esimerkiksi kaikki ne turhauttavat kahvikekkerit, joihin hän ei olisi halunnut osallistua, mutta professorin rouvana oli velvollinen osallistumaan: ”Olen tar-

²¹⁷ Bjerne 3.8.1953.

²¹⁸ ”tobakssaft!! från pipan.” Bjerne 18.8.1951.

²¹⁹ Vatka 2005, 102–107.

²²⁰ Leskelä-Kärki 2006, 422–423.

²²¹ Bjerne 12.1.1954, 7.2.1965, 14.9.1967.

vinnut useita päiviä ravistaakseni pölyn, joka näiden tuntien aikana laskeutui sieluuni – ja vasta nyt kun olen kirjoittanut näkemykseni, tunnen itseni vapaaksi.”²²² Päiväkirjan kirjoittaminen kevensi Bjernen oloa. Päiväkirja voikin toimia myös pakopaikkana ihmisten ja yhteiskunnan asettamilta vaatimuksilta ja odotuksilta.²²³ Kyetessään työskentelemään eivät elämän harmistuttavat sattumukset ärsyttäneet häntä kovin voimallisesti, mutta masennusjaksojen aikana päiväkirja oli erityisen tärkeä:

[--] kun en ole masennuskausien aikana pystynyt työskentelemään, olen muun purkautumisväylän puutteessa täyttänyt päiväkirjat hyökkäyksellä olemassaoloa kohtaan. Se on helpottanut. Sillä eihän sitä voi puhua kenellekään sisäisestä tilasta, jolle ei edes itse löydä sanoja. Sairautta, hulluutta, mitä lie? Joka tapauksessa edes Léon ei ymmärrä, luulee sen olevan ”huonoa tuulta.”²²⁴

Toteamus muistuttaa myös vaikeudesta kuvata toisen elämään. Kuinka voi kuvata sellaista, jolle tutkimuksen kohde ei itsekään koe löytävänsä sanoja? Tutkija voikin tehdä vain tulkintoja, ja esittää tulkintansa mahdollisimman läpinäkyvästi.

Toteamus valottaa myös kiinnostavasti päiväkirj kirjoittamisen ja muun kirjoittamisen suhdetta Bjernen elämässä. Kun kulloinkin työn alla olevan teoksen kirjoittaminen sujui, jäi päiväkirja vähemmälle huomiolle. Päiväkirjan kirjoittamiseen vaikutti tietysti myös eletty elämä. Kesiä Gyltössä viettäessään päiväkirja jäi usein sivuun, joko siksi että työ vei aikaa²²⁵ tai siksi, että saarella Bjerne joutui hoitamaan kotiaskareet ilman palvelijan apua: ”En ole saanut mitään kirjoitettua tänä kesänä. Jos kirjoittaisi vain yhtenäkin päivänä ylös kaikki erilaiset ajatukset ja tunnelmat, jotka virtaavat mielen halki, olisi pakko kirjaimellisesti elää kynä kädessä. Pieni taloutemme vie aikansa ja lisäksi laskemme verkot ja nostamme ne ylös aamuisin.”²²⁶ Elämä saattoikin tulla kirjoittamisen tielle, vaikka kirjoittaminen onkin osa elämää. Elämä ja kirjoittaminen voivat joskus näyttäytyä toisilleen vaihtoehtoisina, kuten Sääskilahti toteaa.²²⁷ Kun ihminen elää elämäänsä, ei hän voi olla jatkuvasti päiväkirjan äärellä, ”elää kynä kädessä”.

²²² ”Jag har behövt flera dar att skaka av mej det damm som lade sej över min själ under dessa timmar – och först nu när jag skrivit ner mina intryck känner jag mej befriad.” Bjerne 13.1.1961.

²²³ Leskelä-Kärki & Sjö 2020, 30.

²²⁴ “[--]i deprimerande perioder då jag inte kunnat skriva har jag i brist på annan utlösning fyllt dagböckerna med utfall mot tillvaron. Det har lättat. För inte kan man ju tala med någon om inre tillstånd, som man själv inte ens kan finna ord för. Sjukdom, galenskap, vad vet jag? I alla fall förstår inte ens Léon, tror ’det är dåligt humör.’” Bjerne 12.1.1962.

²²⁵ Bjerne 15.8.1957.

²²⁶ ”Ingenting skrivet har det blivit i sommar. Skulle man teckna ner alla olika tankar och stämningar som rinner genom ens hjärna bara under en dag vore man tvungen att bokstavligen leva med pennan i handen. Det lilla hushållet tar ens tid och så lägger vi ut nät och tar upp dem på morgonen.” Bjerne 8.8.1955.

²²⁷ Sääskilahti 2011, 196.

Bjernelle päiväkirja oli myös paikka käsitellä vanhenemiseen liittyviä vaikeuksia sekä erilaisia menetyksiä, jotka Bjerne liitti vanhenemiseen. Vanhemmiten Bjerne käsitteli päiväkirjassaan ajan rajallisuutta ja lähestyvän kuoleman vääjäämättömyyttä. Ajatukset kuoleman läheisyydestä nousivat päiväkirjoissa esiin erityisesti läheisten kanssa vietettyjen juhlapyhien jälkeen sekä kesän tullessa loppuilleen. Eletyt onnetukset saivat Bjernen ajattelemaan elämän päättymistä ja läheisten menettämistä. Kesien loppuilla päiväkirjassa olikin usein toteamus: ”Saammeko vielä yhteisen kesän?”²²⁸ Päiväkirjaansa Bjerne kirjoitti myös usein tiedon ystävien ja tuttavien kuolemista ja saattoi liimata päiväkirjaan myös lehdistä leikkaamiaan muistokirjoituksia. Hän kommentoi tätä tapaansa toteamalla päiväkirjansa muistuttavan pian hautakappelia.²²⁹ Toisten kuolemien pohtiminen oli varmaankin elämänkulun dokumentoinnin lisäksi myös oman kuolevaisuuden käsittelyä.

Vuoden 1950 alussa Bjerne pohdiskeli syitä päiväkirjan kirjoittamiselle: ”Miksi kirjoitan tällaista? Itselleni lukemiseksi sitten kun vanhenen. Sitten päiväkirjani ovat eräänlainen kuvakirja, jonka avulla voin muistella maisemaa, tunnelmaa, tuoksuja – sieluni tilaa. À la recherche du temps perdu... Mutta ne tulevat edustamaan samalla ajanjaksoa – ehkä hyödyksi jollekin...”²³⁰ Bjerne korosti ensisijaisesti kirjoittavansa itselleen, voidakseen vanhana muistella kadonnutta aikaa. Eräs päiväkirjan keskeinen funktio onkin asioiden merkitseminen muistiin omaa tulevaa minää varten.²³¹ Christina Sjöbladin mukaan päiväkirj kirjoittaja, joka lukee tekstejään uudelleen, saa päiväkirjasta apua muistamiseen ja muisteluun ja siten minuutensa muodostamiseen. Päiväkirjan lukeminen uudelleen tarjoaa myös mahdollisuuden hahmottaa omaa elämää uudelleen.²³² Kirjoittaminen mahdollistaa kokonaiskuvan ylläpitämisen, antaa yksilölle mahdollisuuden rakentaa itseään. Kirjoittamalla voi oppia tuntemaan itseään.²³³ Kiinnostava on myös Bjernen huomio siitä, että hän kirjoittaa ikään kuin vanhuuden varalle. Ehkäpä hän valmistautui aikaan, jonka tärkeänä osana muistelu on perinteisesti nähty tai ehkä hän ajatteli, ottaen huomioon hänen toisinaan synkätkin näkemyksensä vanhuudesta, että vanhuudessa muut ilot olisivat kenties vähissä ja merkitys olisi johdettava menneistä muistoista.

²²⁸ ”Får vi ännu en sommar tillsammans?” Bjerne 8.8.1955.

²²⁹ Bjerne 31.3.1965.

²³⁰ ”Varför skriver jag ner sådant här? Som lektor åt mig själv då jag blir gammal. Då blir mina dagböcker ett slags bilderbok genom vilkens hjälp jag kan erinna mig landskap, stämningar, dofter – själstillstånd. a la recherche du temps perdu... Men de kommer samtidigt att representera ett tidsavsnitt – kanske till nytta för någon...” Bjerne 5.9.1950.

²³¹ Vatka 2005, 161–163.

²³² Leskelä-Kärki & Sjö 2020, 12.

²³³ Sjöblad 2009, 26, 37. Ks. myös Saresma 2007, 99–100.

Rinnalla kulki kuitenkin myös toinen, hieman vienommin muotoiltu toive, joka tuli esiin kuin sivuhuomautuksena. Bjerne totesi, että hänen päiväkirjansa ovat ajan-kuva, ja siksi kenties hyödyksi jollekin. Ajatus ulkopuolisista lukijoista oli läsnä. Myöhemmin, yhteenvetona elämästään tekevässä, pyrkimyksiään kirjailijana kuvaavassa merkinnässä Bjerne kirjoitti toivovansa, että joku tekisi hänen materiaaliensa pohjalta jotakin juuri liittyen hänen elämäänsä, kuvaisi naistyyppejä, jota hän oli elämänsä ajan teoksissaan pyrkinyt kuvaamaan. Bjerne kuvasi pyrkineensä teoksissaan kirjoittamaan naistyypistä, jota hän itse edusti, yrittäneensä ”antaa kirjallisen ilmiön naistyypille, joka ennakkoluulottomasti ilman pelkoa ja sovinnaisuudesta välittämättä kulkee omaa polkuaan, vaikka se yleisen moraalien näkökulmasta näyttäytyisi moitittavana.”²³⁴ Hän kuvasi pyrkimyksiään seuraavalla tavalla:

66 vuoden iässä katson yhä kiinnostuneena tätä nuoruuteeni naisvisiota, joka on ankkuroitunut sieluni sisimpään. Jos olen epäonnistunut kirjailijana, kuten voisi olla syytä uskoa niiden kritiikkien perusteella, jotka osakseni ovat tulleet vuosien varrella harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta naisten taholta (kirjojeni ja naisen sielunmaiseman suhteen vaikuttavat he toisinaan olevan yhtä eksyksissä kuin jos olisivat joutuneet kuuhun. Mutta naisen maisema, jossa ei esiinny köynnöskasveja, keinotekoisia kuoppia tai kirkkaasti hohtavia orkideoita on tietysti hieman epätavallinen meidän niin kutsutussa modernismissamme. Nainen on jo vuosituhansia seurannut miehen jalanjäljissä ja matkii myös hänen taittaansa. Vanhasta tottumuksesta niin sanotusti mais passons!) Jos olen epäonnistunut kirjailijana, olen kuitenkin jättänyt jälkeeni avoimia ja totuudenmukaisia kuvauksia, katkelmia siitä, mihin olen tähdännyt, sekä romaaneissani että päiväkirjoissani. Meriittini on ollut, että olen käyttänyt itseäni koekappaleena ja jatkakoon joku lahjakkaampi ja henkisesti paremmin varusteltu yksilö siitä, missä minä olen kompastunut. Mutta sen on oltava minun sukuiseni nainen, joka sen voi tehdä. Miehet uskovat ymmärtävänsä meitä naisia, mutta olivatpa he kuinka taitavia psykologeja tahansa, eivät he voi ymmärtää monimutkaista naissielua ja sen kohtaloa.²³⁵

²³⁴ ”ge konstnärlig gestaltning åt en kvinnotyp som befriad från fördomar och konvensans utan fruktan går sin egen väg, hur klandervärd den än må förefalla sedd från den standardiserade morelens ståndpunkt.” Bjerne, päiväkirjamerkintä vuodelta 1956, joka on otsikoitu Det viktiga. Merkintä päättyy toteamukseen: ”Så ser min ställning ut idag 12/2-56”.

²³⁵ ”Vid 66 års ålder sitter jag fortfarande och stirrar fascinerad på denna min ungdoms kvinnovision, förankras i min själs innersta. Om jag misslyckats som författarinna, något som man skulle ha skäl att tro på grund av den kritik som under årens lopp, med få undantag, kommit mig till del från kvinnohåll (Inför mina böcker eller kvinnliga själslandskap verkar de ibland lika desorienterade som om de hamnat uppe på månen. Men ett kvinnolandskap där varken slingerväxter, konstgjorda gropar eller grannt lysande orchidéer förekommer är förstås en smula ovanligt i vår s.k. modernism. Kvinnan har ju sen årtusenden följt i mannens fotspår och apar också hans konst. Av gammal vana s.a.s. mais passons!) – Om jag också misslyckats som författare har jag dock efterlämnat ohöjda och sannfärdiga skildringar, brottstycken av det jag siktar till såväl i mina romaner som i mina dagböcker. Min merit är att jag haft mig själv som försöksobjekt och må en talangfullare och bättre mentalt utrustad individ än jag ta vid där jag stupat. Men det är bara en kvinna i släkt med mig själv som kan göra ’t. Män tror att de begriper oss kvinnor, men hur skickliga psykologer de än är kommer de till korta när det gäller att förstå en komplicerad kvinnosjäl och dess öde.” Bjerne, päiväkirjamerkintä vuodelta 1956, joka on otsikoitu Det viktiga. Merkintä päättyy toteamukseen: ”Så ser min ställning ut idag 12/2-56”.

Bjerne siis koki käyttäneensä itseään koekappaleena, toimineensa ikään kuin mallina, jonka pohjalta joku toinen voisi jatkaa. Hän ojensi soihdun päiväkirjojen mahdolliselle tulevaisuuden lukijalle, mutta asetti samalla kriteereitä tälle jatkajalle toivoessaan, että jatkaja olisi sukulaissielu. Tämän voi nähdä toiveena tulla ymmärretyksi. Elämän rajallisuuden edessä Bjerne siirsi toiveita kirjalliseen maineeseensa liittyen myös tulevaisuuteen, aikaan, jolloin häntä itseään ei enää olisi. Ehkäpä häntä lohdutti ajatus siitä, että hänen tavoitteensa toteutuisivat, vaikka niitä sitten toteuttaisikin joku muu kuin hän itse. Sama toive nousi esiin joitain vuosia aiemmin, kun Bjerne järjesti kirjekokoelmaansa:

Tässä on materiaalia kirjaan, jota en milloinkaan onnistunut luomaan: Modernin naisen uhkarohkea yritys läpi kaikkien esteiden raivata tietään. Minulla on unelma, jota seuraan enkä koskaan tavoita. Romanttinen kaipuu – En onnistunut koskaan kirjoittamaan sitä kirjaa eikä vielä kukaan nainen ole sitä kirjoittanut. Mutta se häämötti useita kertoja. Mies ei voi sitä kirjoittaa. Mutta ehkä joku nainen joskus tulevaisuudessa löytää materiaalini – joku, jolla on enemmän lahjoja kuin minulla ja jonka äly on omaani kehittyneempi.²³⁶

Sen lisäksi, että Bjerne toivoi jonkun hyödyntävän päiväkirjojaan, hän myös nähdäkseni hahmotti ne osana kirjallista tuotantoaan ja perintöään. Bjerne kirjoitti eräässä merkinnässä, kuinka hän Suomeen muutettuaan asetti itselleen neljä tavoitetta. Hän halusi kirjoittaa kommentaarin kirjekokoelmaansa sekä muodostaa ”teesin, antiteesin ja synteessin”. Hän totesi juuri saaneensa kaikki nämä tavoitteen tehtyä. Kirjekommenttaari oli valmistunut, teesi oli muistelmat, jotka Bjerne oli saanut päätökseen, antiteesi oli *Skeppshandel*-teos ja synteesiä Bjerne kuvasi kirjoittavansa juuri, se oli hänen päiväkirjansa. Kaiken tämän Bjerne kirjoitti tehneensä tavoitteenaan kasvattaa ymmärrystä ja tietoutta ihmisestä, tietoutta, jonka Bjerne näki olevan ”huonoa kaikista psykoanalyytikoista ja raadonsyöjistä huolimatta”²³⁷. Ihmisen tutkiminen ja ymmärtäminen, ymmärryksen lisääminen oli Bjernen mukaan eräs kirjailijan tärkeimpiä tehtäviä ja tämän tehtävän hän näki olevan myös päiväkirjoillaan. Hän näki siis päiväkirjat tärkeänä osana tuotantoaan. Se, oliko Bjerne jo kyseistä suunnitelmaa muodostaessaan päättänyt, että päiväkirjat olisivat

²³⁶ ”Här finns materialet till den bok jag aldrig lyckades skapa: En modern kvinnas våghalsiga försök att tvärs genom alla bariärer rödja sig en väg mot? Jag har en dröm jag förföljer och aldrig når. En romantisk längtan – Jag kunde aldrig skriva den boken och ännu har aldrig någon kvinna skrivit den. Men den föresvävade mig många gånger. En man kan inte skriva den. Men kanske någon kvinna nångång i framtiden hittar mitt material – en som har mer talang än jag och vars intellekt åt mer utvecklats än mitt eget.” Bjerne 13.8.1953.

²³⁷ ”dålig trots alla psykoanalytiker och kadaverätare” Bjerne 25.9.1960. Bjerne puhui raadonsyöjistä toisinaan kuvatessaan tutkijoita tai elämäkertureita, jotka kirjoittivat kirjailijasta tämän kuoleman jälkeen. Esimerkiksi 26.4.1959 hän kirjoitti: ”Tapaan kolme raadonsyöjää. Margit Rasmussenin, joka kirjoittaa Stina Aronsonista. Bengt Thomson Gustafista, der eiserne. Erik Sandtröm: Martin Koch romantikkona ja uskonnollisena [epäselvää].”

kyseinen synteesi, ei käy ilmi merkinnästä. Joka tapauksessa päiväkirjat näyttäytyvät kiinnostavasti osana pidempiaikaista useista osista koostuvaa tavoitetta.

Tällaiset aineistot ovatkin aina luonteeltaan performatiivisia ja niitä kirjoitetaan aina jollekin yleisölle. Bjernen päiväkirjat ovat myös ulkopuoliselle lukijallekin helposti seurattavia, mikä korostaa sitä, että Bjerne tarkoitti päiväkirjat ulkopuolisen yleisön, myös muiden kuin itsensä, luettaviksi. Kirjoittajaa ohjaakin myös ajatus tekstin yleisöstä, koska päiväkirjaa kirjoitetaan aina jollekin lukijalle, oli tämä lukija sitten kirjoittajan tulevaisuuden minä, tai myöhempi ulkopuolinen lukija. Votka toteaa Tero Norkolaa mukaillen, että päiväkirjaa kirjoitetaan aina jollekin yleisölle. Vaikka tunnustus olisi ajateltu vain itselle suunnatuksi, liittyy tunnustamisen esittämiseen kuitenkin ajatus arvioivasta toisesta.²³⁸ Ulla Bjernen kohdalla on huomioitava erityisesti se, että hän oli hyvin tietoinen päiväkirjojensa yleisöstä.

Makkosen mukaan L.M. Montgomery näyttää päiväkirjoissaan tuottavan materiaalia elämäkertansa varten, kun hän myöhäisemmissä päiväkirjoissaan kirjoitti suvustaan, lapsuudestaan ja elämänsä eri puolista. Makkosesta nämä päiväkirjat näyttäytyvätkin eräänlaisena omaelämäkertana.²³⁹ Nähdäkseni myös Bjernen päiväkirjaa voi tulkita näin, mutta se ei vähennä sen muita merkityksiä Bjernelle.

4.2. Muistojen kuvakirja

Muistaminen on tulkintaa menneisyydestä. Se ei ole valmiiden muistojen hakemista mielestä, vaan muistava ihminen luo aktiivisesti menneisyyteen liittyviä merkityksiä. Sidonie Smith ja Julia Watson toteavat Daniel L. Schacterin mukaillen, että muistaessa muodostetaan omaelämäkertoja ajan myötä muuttuvista kokemuksen palasista. Väistämättä siis järjestelämme muistin fragmentteja monimutkaisiksi rakennelmiksi, joista tulee alati muuttuvia elämäntarinoitamme. Kehityspsykologien mukaan lapsuudessa opitaan, mitä kulttuurimme olettaa meidän muistavan ja opitaan muistamisen kulttuurisia käyttöjä tai käytäntöjä.²⁴⁰

²³⁸ Ray 2000, 75–76; Votka 2005, 157.

²³⁹ Makkonen 1993, 371.

²⁴⁰ Smith ja Watson 2001, 22.

Robert Butlerin 1960-luvulla esittelemä, vanhuuden ja muistelemisen toisiinsa liittävä käsite *life review*, elämäntarkastelu on levinnyt ikätutkimuksessa laajalle.²⁴¹ Vanhusten muistelua tutkineen psykologi Marja Saarenheimon mukaan menneisyyden arviointia pidetään usein vanhuudelle ominaisempaan kuin muille elämänvaiheille ja se saa tilinteon luonteen, kun mennyttä elämää katsotaan kuoleman valossa.²⁴²

Sylvia Henneberg kuvaa elämäntarkastelun tarkoittavan menneisyyden konfliktien ja tapahtumien muistamista ja arviointia. Parhaimmassa tapauksessa tämä tuo yksilölle uutta ymmärrystä, joka auttaa häntä kohtaamaan kuoleman tyynemmin. Butler kuvaa tätä menneen elämän arviointia luontaisesti tapahtuvana universaalina prosessina, jossa palataan menneisyyden kokemuksiin ja erityisesti ratkaisemattomat konfliktit nousevat pintaan. Näitä kokemuksia ja konflikteja voidaan tarkastella ja integroida. Hennebergin mukaan Butler olettaa tämän prosessin saavan alkunsa lähestyvään kuolemaan havahtumisesta.²⁴³ Carolyn H. Smith taas kuvaa Butlerin oletettavan, että ilmiö saa alkunsa vanhenemisen tuomista biologisista muutoksista, jotka aiheuttavat voimakkaan ymmärryksen vääjämättömästä kuolemasta ja saavat ihmisen muistelemaan elämänsä.²⁴⁴

Butlerin näkemystä, jossa elämän tarkastelu saa alkunsa vääjämättömän kuoleman ymmärtämisestä ja liittyy nimenomaan vanhuuteen, on myös kyseenalaistettu. Butlerin ja tätä seuranneiden tutkijoiden myötä muistelemisen nousi oletetuksi osaksi vanhuutta. Samalla kuitenkin sen yhteys arkeen heikkeni, siitä tuli jotakin erityistä. Saarenheimon mukaan muistelemisen on myös jokapäiväistä arkielämään liittyvää toimintaa, johon ei erityisesti ryhdytä. Se on pikemminkin ajattelun, mielikuvituksen ja puheen elementti. Elämäntarkastelu voikin saada hyvin erilaisia tulkintoja ja rooleja myös vanhuuden tarkastelussa.²⁴⁵ Muistelu ei siis väistämättä liity vanhuuteen, vaikka se siihen usein liitetään, eikä se välttämättä tapahdu vanhenemisen motivoimana.

Se miten muistetaan, mitä muistetaan ja kuka muistaa, ovat historiallisesti rakentuvia. Kulttuurin ymmärrys siitä, mitä muisti on vaikuttaa muistamisen prosessiin. Muistaminen on myös kontekstisidonnaista, ja erilaisissa konteksteissa tai tilanteissa voi siten muistaa erilaisia asioita. Muistaminen, joka tapahtuu autobiografisen narratiivin

²⁴¹ Butler esitteli käsitteen artikkelissa ”The Life Review: An Interpretation of Reminiscence in the Aged”, joka ilmestyi julkaisussa *Psychiatry: Journal for the Study of Interpersonal Processes* 26 (Feb. 1963): 65–76.

²⁴² Saarenheimo 1997, 41–42.

²⁴³ Henneberg 2010, 113–114.

²⁴⁴ Smith 1993, 278.

²⁴⁵ Saarenheimo 1997, 33, 23, 41–42.

kontekstissa, on hyvin spesifi. Se on kirjoittamisen ja kertomisen kontekstissa tapahtuvaa muistamista.²⁴⁶ Saarenheimo kuvaa sosiologi J.B. Wallacea mukaillen, kuinka muistelu ja muistojen kertominen liittyy sosiaalisissa tilanteissa tapahtuviin narratiivisiin haasteisiin. Tarinoita kerrotaan siis ennemminkin määrätylle kuulijakunnalle tietyissä tilanteissa, eikä muisteluun siten liittyisi erityistä vanhenemisestä aiheutuvaa psykologista tarvetta elämän tarkastelulle.²⁴⁷ Myös päiväkirja muistamisen paikkana voi nähdäkseni toimia narratiivisena haasteena ja päiväkirjan kontekstissa tapahtuva muistelu oli suunnattu tietyille kuulijakunnalle, päiväkirjojen mahdollisille tulevaisuuden lukijoille. Lisäksi Bjernelle tarjottiin narratiivisia haasteita, kun häntä haastateltiin useampaan tutkimukseen ja elämäkertaan. Tämäkin lienee vaikuttanut Bjernen taipumukseen tarkastella menneisyyttään, se on saattanut vahvistaa hänen ajatuksiaan siitä, että se, mitä hänellä on sanottavana, voisi todella kiinnostaa jälkipolvia.

Niin tai näin, Bjerne näyttää päiväkirjoissaan käsittäneen muistelun osana vanhenemista ja vanhuutta. Päiväkirjankin voi nähdä eräänä narratiivisena haasteena, erityisenä muistelun paikkana. Kenties vanheneminen aiheuttikin Bjernessä muistelun tarpeen, ei siksi että muistelu oli luontainen vanhuudessa tapahtuva asia, vaan siksi että vanhuus ja muistelu liittyivät kulttuurisesti yhteen. Jos Bjerne liitti muistelun vanhuuteen, saattoi se ruokkia vanhuudessa tapahtuvaa muistelua.

Muistelmien kirjoittamista aloitellessaan Bjerne kirjoitti päiväkirjaansa selailleensa äidilleen nuorempana lähettämiään kirjeitä, joissa kuvattiin muun muassa ensitapaamista erään rakastajan kanssa. Bjerne mietti päiväkirjalleen ja sen kuulijalle Henricolle syitä suhteeseen ryhtymiselle ja pohti, kuinka paljon köyhempää elämä olisi ollut ilmaana kyseistä rakastajaa, Astaritaa, vaikka Bjerne arvioi, ettei hän varsinaisesti tätä milloinkaan rakastanut. Muistelu katkeaa äkkiä toteamukseen: ”Minulla on niin histosti tehtävää! Ja uppoudun vanhoihin muistoihin kuin 80 vuotias eukko. Stendhal ymmärtäisi minua.”²⁴⁸ Bjerne yhdisti jossain määrin siis muistelun vanhuuteen ja näki, ettei hänellä ollut sellaiseen aikaan. Tekstistä välittyy kiireen tuntu.

Viittaus Stendhaliin on myös kiintoisa, ja se toistuu myös myöhemmin muistelun tematiikan yhteydessä. Seuraavana vuonna Bjerne kirjoitti päiväkirjaansa ”selailleensa Italian kuvakirjaansa”, siis sitä, joka hänellä oli mielessään muistoina ja muisteli sunnuntaisia kävelyitään kyseisen rakastajan, Angelo Astaritan, kanssa. Bjerne ku-

²⁴⁶ Smith & Watson 2001, 23–24.

²⁴⁷ Saarenheimo 1997, 44.

²⁴⁸ ”Jag har fan så mycket att göra! Och så försjunker jag i gamla minnen som en 80 årig karring. Stendhal skulle förstå mig.” Bjerne 27.10.1952.

vasi: ”Ajattelin myös Stendhalia, joka vanhana ja yksinäisenä istui penkillä Roomassa ja piirsi kävelykepillään hiekkaan kauan sitten rakastamiensa naisten nimikirjaimia.”²⁴⁹ Bjerne vertasi itseään Stendhaliin, samaistui tämän yksinäiseen hahmoon istumassa penkillä muistoiheen. Toteamus tekee näkyväksi myös sitä, kuinka kulttuuriset mallit siitä, miten muistellaan, vaikuttavat muistelun prosessiin. Kuten aiemmin kävi ilmi 1960-luvulla Bjernen suhtautuminen muistoihin muuttui suopeammaksi. Aiemmin hän oli torjunut muistelua, myöhemmin hän sai siitä iloa, merkityksellisyyttä. Samalla kun sisäisen maailman merkitys kasvoi, kasvoi myös muistojen merkitys.

Tiettyyn pisteeseen asti kulttuuri kirjoittaakin elämäntarinamme puolestamme. Ruth E. Ray toteaa Sidonie Smithiä ja Julia Watsonia mukaillen, että elämänsä kertojat ottavat kulttuurisesti rakentuneita malleja, joiden mukaan he kertovat elämäntarinoitaan. Kulttuuri ohjaa, kuinka kirjoittaa omasta elämästään. Se ohjaa meitä näkemään itsessämme tietynlaisia asioita tai piirteitä, ja se ohjaa myös sitä, miten kerromme näistä näkemistämme asioista muille. Rayn mukaan meillä on monta minää, joilla kaikilla on monia tarinoita kerrottavana. Nämä minät voivat olla ristiriidassa keskenään, ja se, minkä minän päiväkirjan tai muun oman elämänsä dokumentin kirjoittaja valitsee, riippuu monista tekijöistä. Historiallinen ja kulttuurinen konteksti vaikuttavat siihen, miten kirjoittaja esittää itsensä. Kirjoittajaa ohjaavat ja rajoittavat ensinnäkin oma eletty elämä sekä se, mitä missäkin ajassa ja paikassa on nähty sopivana. Lisäksi tarinaa ohjaavat ne kertomisen tavat, jotka kulloinkin ovat vallalla.²⁵⁰

Päiväkirjakirjoittamisen konventiot vaikuttavat siihen, miten päiväkirjaa kirjoitetaan, koska ne tuottavat käsityksiä siitä, miten päiväkirjaa kuuluu kirjoittaa.²⁵¹ Leskelä-Kärjen mukaan jo kirjoittaessamme kokemuksistamme astumme tiettyjen kulttuuristen käytäntöjen alueelle, joka määrittää kirjoittamistamme. Luomme eri keinoin kokemastamme ymmärrettävää tarinaa.²⁵²

²⁴⁹ ”Tänkte också på Stendhal som ensam och gammal satt på en bänk i Rom och med sin spatserkäpp skrev initialerna i sanden på de kvinnor han en gång älskat.” Bjerne 14.5.1953.

²⁵⁰ Ray 2000, 75–76.

²⁵¹ Sääskilähti 2011, 30.

²⁵² Leskelä-Kärki 2006, 82–83.

4.3. Päiväkirjat ja jälkimaine

Bjerne kirjoitti päiväkirjaansa hyvin tietoisena siitä, että niillä tulisi olemaan ulkopuolisia lukijoita. Erään päiväkirjan alussa on kirjoituskoneella kirjoitettu lappunen, johon Bjerne on kirjoittanut käsin: ”D.N:in keskustelusta 1959. Liittyen päiväkirjoihini ja kirjeisiini.” Lapussa Bjerne referoi *Dagens Nyheter*issä käytyä keskustelua, joka liittyy kirjailijoiden elämästä kirjoittamiseen:

Totuuden kertominen ihmisestä poistaa yksinäisyyttä, josta me kaikki kärsimme. Kysymykseen siitä pitäisikö runoilijan katsoa elämänsä yksityisomaisuutena vaiko lahjana kaikille niille, jotka siitä välittävät, vastasi muun muassa Stig Dagerman: ”Yleinen näkemys on, että kirjailijalla pitäisi olla monopoli siihen, mitä jakaa elämästään, joka tapauksessa epämiellyttäviä eikä kirjallisuustieteen pitäisi hipelöidä hänen mahdollisten salaisuksiensa lukkoa. Sen käsityksen näen epäjohdonmukaisena. Jos elämäntyö tähtää häpeilemättömästi realisoi- maan itseä siinä toivossa, että se edistäisi omaa ja muiden elämännäkökulmien laajenemista, ei pitäisi olla mitään sitä vastaan, että jonain päivänä tulee itse käytetyksi samassa tarkoituksessa. Päinvastoin pitäisi olla tyydyttävää, että voi postuumistikin palvella tarkoitustaan.” Jos asiaa katsotaan tästä näkökulmasta, häikäilemättömästi vilpittömyydestä tulee tutkijalle itsestäänselvyys.²⁵³

Tämän voi tulkita niin, että Bjerne kannustaa Dagermaniin nojaten aineistojensa lukijoita olemaan häikäilemättömän rehellisiä käsitellessään hänen aineistojaan. Hän saattoi saada lohtua ajatuksesta, että hänen päiväkirjansa, kirjeensä ja muut aineistonsa tulisivat käyttöön hänen kuolemansa jälkeen. Hän toivoi jäävänsä elämään kuolemansa jälkeen ja voitavansa samalla ”postuumisti palvella tarkoitustaan”.²⁵⁴ Dagermanin ajatukset ovat myös lähellä Bjernen näkemyksiä taiteen ja elämän yhteydestä, siitä kuinka taiteen tulisi palvella elämää.

Tekstin voi nähdä myös tulevaisuuden lukijoiden ohjaamisena, vakuutena siitä, että Bjerne puhui totta. Miksi hän peittelisi mitään, jos hänen tärkein tavoitteensa

²⁵³ ”Att berätta sanningen om en människa är att häva den isolering vi alla lider av. På frågan om diktaren ska betrakta sitt liv som privategendom eller ser det som en gåva till alla som vill bekymra sig om det svarade bl.a. Stig Dagerman: ’En vanlig uppfattning är att författaren bör ha monopol att berätta meddela kunskaper om sitt liv, i varje fall obehagliga och att litteraturkunskapen inte bör fingra på läsen till hans eventuella hemligheter. Den uppfattningen finner jag synnerligen inkonsekvent. Går ens livsverk ut på att hänsynslöst realisera sig själv i hopp om att därigenom kunna bidra till att vidga livsperspektivet för sig själv och andra bör man rimligtvis inte ha ingenting ha att invända mot att en gång själv bli brukad i samma syfte. Tvärtom bör det väl vara en källa till tillfredställelse att man också posthumt kan tjäna sin bestämmelse.’ Den hänsynslösaste bekännelsen uppriktighet blir, om man ser problemet ur denna synvinkel, för forskaren självklarhet.” Bjerne, kirjoituskoneella kirjoitettu lappu, jossa on päivämäärä 27.10.1960. Lappu löytyy ensimmäiseltä aukeamalta päiväkirjasta, joka sisältää vuodet 1957–1961.

²⁵⁴ Toiveestaan jäädä elämään Bjerne kirjoitti myös aikaisemmin päiväkirjaansa: ”Åter vaknar jag på nätterna och spänns mot min vilja fast vid ångestens bräda. Misslyckad som kvinna och konstnär, det senaste svårast, är den tanken som torterar mig. Bakom detta ligger naturligtvis högfärd och fåfänga, en önskan att överleva mig själv. Det är mänskligt och djävulskt.” Bjerne 16.9.1950.

oli lisätä ihmiseen liittyvää ymmärrystä? Päiväkirjoissa esiintyy myös muita vakuutteluja niiden totuudellisuudesta, rehellisyydestä ja avoimuudesta. Päiväkirja voi kuitenkin kertoa vain jotakin kirjoittajansa elämästä, ei milloinkaan kaikkea eikä siksi myöskään totuutta.

Mahdollisesti Bjerne myös pyrki ohjaamaan tulevaisuuden lukijaa tarkastelemaan aineistojaan ennemmin biografisen tutkimusperinteen kuin uskriteikin hengessä. 1950-luku oli kirjallisuustieteessä käännekohta. Kiinnostus ihmiseen tekstin takana väheni, kun elämän ja tekstin toisistaan erottava uskriteikki vähitellen korvasi biografisen tutkimustavan. Omaelämäkerralliset aineistot, kuten päiväkirjat ja muistelmat, nousivat kyllä myös uudenlaisen kiinnostuksen kohteeksi, ja ne saivat uudenlaisen aseman kirjallisenä genrenä, mutta niiden totuudenmukaisuus kyseenalaistettiin.²⁵⁵ Bjerne oli hyvin tietoinen tästä keskustelusta ja hänen totuudenmukaisuudella vakuutteluaan voidaan tarkastella myös tätä keskustelua vasten. Bjerne muun muassa liimasi päiväkirjaansa lehtileikkeen, jossa puolustettiin biografista tutkimusta.²⁵⁶ On myös helppo nähdä, miksi uskriteittinen tutkimussuuntaus ei varmaankaan innostanut Bjerneä. Hän oli itse kiinnostunut juuri taiteen ja elämän yhteydestä ja erityisesti kirjailijoiden elämistä.

Henneberg kuvaa tutkimuksessaan, kuinka runoilijat Adrienne Rich ja May Sarton kokivat keski-ikässä vastaanottoon liittyvän kriisin. Sarton, kuten kirjailijat yleensäkin, kaipasi tunnetta, että hänen työnsä saavuttaa yleisön. Se, että Sarton ei ollut keski-ikässä saavuttanut sellaista tuntemusta, johti Hennebergin mukaan kuoleman pohdintaan ja ahdistukseen, joka liittyi pelkoon, että hän kuolisi ennen kuin olisi työnsä kautta ehtinyt tehdä itsestään kuolemattoman. Richillä taas oli pelko, että hänen runoihinsa sisältyvät ideologiset näkemykset ohitettaisiin tai niitä vääristeltäisiin.²⁵⁷ Molemmat runoilijat olivat kirjoittaneet proosaa aiemminkin, mutta se sai keski-ikässä erityisen, vastaanoton käsitteeseen ja siihen vaikuttamiseen liittyvän tehtävän. Sartonilla muistelmat ja päiväkirjat toimivat alustoina, joissa hän saattoi käsitellä vastaanottoon liittyvää ahdistustaan, minkä lisäksi ne suojasivat häntä kriitikoiden välinpitämättömyyttä vastaan. Rich taas pyrki esseillään vaikuttamaan siihen, kuinka hänen runojaan luettaisiin, pyrki selittämään niitä ja varmistamaan, ettei niiden poliittisuutta ohitettaisi.²⁵⁸

²⁵⁵ Larsson 2001, 12.

²⁵⁶ Lehtileike sijaitsee Bjernen päiväkirjassa vuoden 1956 marras-joulukuun kohdalla. Lehtijuttu referoi ja kommentoi Ruotsissa kohua herättänyttä tapausta, jossa Marika Stjernstedin biografi Ulf Wittrock oli julkaissut *Vecko-Journalenissa* pätkiä Stjernstedin päiväkirjasta. Keskustelu laajeni koskemaan biografisen tutkimuksen legitimitettä. ks. Larsson 2001, 12.

²⁵⁷ Henneberg 2010, 74–76, 80.

²⁵⁸ Henneberg 2010, 77–80.

Myös Bjernen päiväkirjoissa näkyy kamppailua vastaanoton ja kritiikin kanssa. Vastaanottoon ja kritiikkiin liittyvää pohdintaa esiintyy päiväkirjoissa heti ensimmäisestä tarkastelemastani päiväkirjasta lähtien. Bjerneä piinasi etenkin ruotsalaisten kriitikkojen välinpitämättömyys hänen uraansa ja teoksiaan kohtaan, vaikka hän yrittikin olla välittämättä ja toisinaan vakuutteli, ettei kriitikoiden mielipiteillä ole merkitystä. Kuitenkin hän purki päiväkirjalleen tuntemuksiaan liittyen kritiikkeihin, sekä positiivisiin että negatiivisiin. Sartoin tavoin päiväkirja oli Bjernelle paikka käsitellä kritiikkien heittämiä tuntemuksia.

Bjerne kuvasi päiväkirjalleen, että kriitikot eivät olleet ymmärtäneet hänen teostensa ydintä, hänen pyrkimyksiään kirjailijana. Päiväkirjoissa on useita pidempiä merkintöjä, joissa Bjerne selittää pyrkimyksiään kirjailijana. Hän kirjoitti selittäen elämästään, tavoitteistaan, elämänsä kehityskuluista, pyrkimyksistään kirjailijana, näkemyksistään taiteen ja elämän suhteesta ja kuvasi, etteivät kriitikot olleet koskaan ymmärtäneet hänen teoksiaan ja pyrkimyksiään. Päiväkirjat saivatkin erityisesti vanhemmiten Bjernen elämää ja teoksia selittävän merkityksen, vaikei Bjerne sitä suoraan toteakaan, toisin kuin muistelmiensa kohdalla. Nähdäkseni tämä merkitys voimistui osin myös siksi, että muistelmienkaan ydintä kriitikot eivät Bjernen mukaan olleet (yhtä arvostelua lukuun ottamatta) ymmärtäneet. Selittävät päiväkirjamerkinnot toimivat tulevaisuuden lukijoiden tulkintojen ohjaamisena.

Bjerne kuvasi päiväkirjassaan, kuinka 13.12.1955 Dagens Nyheterissä oli ilmestynyt Ven Nybergin ”myrkyllinen ja paikkansapitämätön hyökkäys”, jossa sekä Bjernen viimeisin teos että hänen koko kirjailijuutensa julistettiin tarpeettomaksi.²⁵⁹ Bjerne syytti arvostelusta myös Göran Schildtiä, jota Bjerne kertoi pyytäneensä hienoväraisesti tiedustelemaan, miksi ruotsalainen lehdistö niin tyystin vaikenä hänen teoksistaan. Bjernen mukaan Schildt oli suoraan kysynyt Ven Nybergiltä, jota Bjerne nimenomaan oli omien sanojensa mukaan käskennyt välttämään, että miksi Bjernen uusinta teosta ei ole arvosteltu. Bjerne on liittänyt päiväkirjaansa Schildtin kirjeen, jossa tämä selittää tapahtunutta: Schildtin kirjeen mukaan Nyberg oli jo kirjoittanut arvostelun, jonka oli määrä ilmestyä pian. Bjerne ei tätä uskonut, vaan oli sitä mieltä, että Schildtin suora kysymys oli saanut Nybergin teroittamaan kynänsä.²⁶⁰ Tapaus sekä Schildtin kirje valottavat kiinnostavasti kirjailijoiden ja kriitikoiden välisiä valtasuhteita ja kirjailijoiden suosion vaih-

²⁵⁹ Bjerne, päiväkirjamerkintä joulukuulta 1955 otsikolla ”Göran gör mig en tjänst”.

²⁶⁰ Göran Schildtin 23.12.1955 päivätty kirje, jonka Bjerne on teipannut päiväkirjansa väliin. Bjerne, päiväkirjamerkintä joulukuulta 1955 otsikolla ”Göran gör mig en tjänst”.

televia suhdanteita sekä Göran Schildtin ja Bjernen välistä suhdetta. Sekä myös sitä, kuinka päiväkirja kuvaa aina vain kirjoittajansa näkemyksiä tapahtumista. Kenties reaktion tähän Bjerne kirjoitti helmikuussa 1956 laajan elämänsä ja teoksiaan selittävän merkinnän, jonka hän oli otsikoinut ”Det viktiga”. Se on seuraava pidempi päiväkirjamerkintä Nybergin arvostelun ja Schildtin kirjeen jälkeen.

Leskelä-Kärki kuvaa Adriana Cavareron relationaalisen narraation ideaa. Cavareron ajattelussa yksilöllä on halu tulla kerrotuksi, ja yksilön minuus on relationaalinen ja se on siksi riippuvainen siitä, että joku toinen kertoo hänen tarinansa. Ihminen haluaa tulla kerrotuksi ja hänen olemisensa on riippuvainen siitä, että joku toinen kertoo hänen tarinansa.²⁶¹ Bjerne toivoi tulevansa kerrotuksi ja ymmärretyksi, vaikkakin sitten kuolemansa jälkeen. Kun Bjerne ei saanut aikalaisiltaan kaipaamaansa ymmärrystä, siirtyi toive ymmärryksestä ja tunnustuksesta enenevässä määrin myös tulevaisuuteen, Bjernen kuoleman jälkeiseen aikaan. Myös Bjernen kiinnostus muiden kirjailijoiden maineeseen kuoleman jälkeen viittaa samaan.

Sääskilahden mukaan yksilökeskeisessä kulttuurissa omaelämäkerralliset tekstit liittyvät kirjoittajansa ainutkertaisuuden performointiin. Niiden kirjoittajat haluavat tulla enemmän muistetuiksi kuin unohdetuiksi. Sääskilahti liittää kuoleman olennaisena motivaationa modernille omaelämäkerralliselle kirjoittamiselle.²⁶²

Boel Hackman toteaa Nancy K. Milleriä mukaillen, että kiinnostusta naisten omaelämäkerrallisiin teksteihin on usein motivoinut naisten tuttavuus tunnettujen miesten kanssa.²⁶³ Kuten aiemmin jo tuli ilmi, niin kävi myös Bjernelle. Myös Göran Schildt korostaa muistelmateoksessaan *Lainasiivin* (1995) Bjernen kirjekokoelman kiinnostavuutta, kun taas Bjernen päiväkirjat hän leimaa kaoottisiksi, epäkiinnostaviksi ja kirjallisesti käyttökelvottomiksi.²⁶⁴ Tähän saattoi vaikuttaa kitkerä sävy, jolla Bjerne kirjoitti Schildtistä päiväkirjaansa. Bjerne kuvasi tätä kylmäksi ja laskelmoivaksi, kritisoi tämän äitiä Mila Schildtiä ja lisäksi hän kyseenalaisti vielä Schildtin toiminnan talvisodassa.²⁶⁵

Yksilöön kohdistuvassa tutkimuksessa keskiössä on yksilö, jolloin tutkittavan henkilön lähipiiri jää sivuosaan, ja lähipiirin henkilöistä saattaa välittyä yksipuolinen kuva. Kohteen tuottama aineisto, erityisesti päiväkirjat, antavatkin muista ihmisistä sellaisen kuvan, jollaisina niiden kirjoittaja on kenties heidät nähnyt. Ulla Bjernen päiväkir-

²⁶¹ Leskelä-Kärki 2014, sähköinen lähde. Ks. myös Sjö 2020, 150.

²⁶² Sääskilahti 2011, 133–134.

²⁶³ Hackman 2015, 179.

²⁶⁴ Schildt 1995, 209–210.

²⁶⁵ Bjerne 18.5.1954. Bjerne kirjoitti päiväkirjaansa kuulleensa Schildtin toimineen ennen haavoittumisensa hetkeä hyvin eri tavoin kuin Schildt itse tilannetta kuvasi.

joissa nousee usein esiin hänen suhtautumisensa toisiin ihmisiin, usein hänelle läheisiin ystäviin. Bjernellä oli tapana kritisoida tuttujaan päiväkirjalleen melko tiukkasanaisesti ja toistuvasti. Hän kuvaa näiden ominaisuuksia ja puutteita, ulkopuolisen silmissä toisinaan myös hykerryttävän humoristisesti, vaikkakin on helppo kuvitella, että moiset kuvaukset herättäisivät niiden kohteissa vähemmän huvittuneita reaktioita.

Ulla Bjernen päiväkirjat eivät kuitenkaan kuvaa Bjernen ystäviä sellaisina kuin he olivat. Ne eivät edes kuvaa Bjernen todellisia ajatuksia hänen ystävistään. Lähdäaineisto on aina välittynyt, eikä se kerro suoraa totuutta siitä, millaista menneisyys on ollut. Jonkin toisen aineiston kautta Bjernen ajatuksista voisi saada hyvin toisenlaisen kuvan. Tätä kuvaa hyvin Bjernen ystävän, kirjailija Gund von Numersin ilmaisema huoli siitä, millaisen kuvan Bjernen kirjeet antavat Bjernestä. Kun Åbo Akademin arkisto pyysi von Numersilta Bjernen tälle lähettämiä kirjeitä Bjernen kuoltua, von Numers lähetti kirjeiden mukana kommentin, jossa hän ilmaisi tämän huolensa. Von Numersin mukaan Bjernellä oli tapana puhua ystävistään joskus kärkkäästikin, mutta se ei tarkoittanut, että Bjerne ei olisi ollut miellyttävä ja lämmin ihminen. Hänellä vain oli sellainen tapa.²⁶⁶

Päiväkirja palveli Bjernelle useita tarkoituksia. Kuten aiemmassa luvussa kävi ilmi, se oli keino lievittää yksinäisyyttä aikana, jona Bjerne koki yksinäisyytensä kasvavan. Lisäksi se oli paikka, jossa Bjerne saattoi purkaa mieltään painavia asioita. Bjerne myös katsoi vanhuuden päiväkirjoissaan paljon kauas menneisyyteen, joten se toimi hänellä myös muistelun paikkana ja tilana, jossa hän saattoi tehdä yhteenvetoja elämästään.

²⁶⁶Gund von Numers-Liljebladin kirje Åbo Akademin kirjaston käsikirjoitusarkistoon 21.3.1970. ÅAB, HS, Bjerne, Ulla, vol 38.

LOPUKSI

Olen tutkielmassani tarkastellut Ulla Bjernen vanhenemisen kokemuksia hänen päiväkirjamerkintöjensä kautta. Olen todennut, että Bjerne näki vanhuuden ja vanhenemisen lähtökohtaisesti torjuttavina. Hän ymmärsi vanhenemisen sekä fyysisenä että henkisenä rapiona, voimien hupenemisena ja peilasi omaa vanhenemistaan ystäviään ja puolisoaan vasten. Bjerne kuvasi päiväkirjaansa vanhuuden tuomia muutoksia, kuten matkailun vähenemisen, joskaan ei loppumisen. Hän kuvasi myös kehollisten muutosten aiheuttamia haasteita. Bjerne koki vanhuuden tuovan mukanaan rajojen sulkeutumista. Hän kohtasi ulkoisen maailman rajojen sulkeutumisen korostamalla omaa sisäistä maailmaansa. Hän painotti voivansa matkustaa omassa mielessään, kutsua halutessaan esiin ihmisiä ja paikkoja menneisyydestään. Muistot muuttuivat aiempaa tärkeämmiksi. Bjernen voikin ajatella ryhtyneen päiväkirjassaan tarkastelemaan elämäänsä aiempaa pidemmällä aikaperspektiivillä, suorittamaan elämäntarkastelua, pohtimaan koko elämää läpäisseitä teemoja.

Bjernen päiväkirjoissa on luettavissa kuvauksia elämän rajallisuuden kokemuksista. Elämän rajallisuuteen havahtumisella oli vaikutuksia myös Bjernen kirjoittamiseen. Se herätti kiireen tuntua ja pohdintoja siitä, mihin aika vielä riittäisi. Rajallisuuden havahtuminen lienee eräs syy sille, että hän ryhtyi kirjoittamaan muistelmiaan, joita oli jo pidempään suunnitellut. Vaikka Bjerne kuvasikin vanhuutta aikana, jona tulevaisuudelta ei voi enää odottaa mitään, ei sillä ollut vaikutusta hänen aktiivisuuteensa kirjailijana. Hän kirjoitti, julkaisi ja pyrki julkaisemaan kirjoituksiaan koko tarkasteluajan. Bjernen suhtautuminen onkin ikään kuin kahtiajakautunut: toisaalla ovat Bjernen näkemykset vanhuudesta, jotka ovat nähdäkseni pelkojen sävyttämiä ja toisaalla taas se, miten Bjerne konkreettisesti toimi elämässään ja vanhuudessaan. Hän uskoi jatkuvaan kehittymiseen sekä ihmisenä että kirjailijana.

Bjerne kuvasi päiväkirjaansa vanhuutta yksinäisenä aikana, kaipasi keskustelutovereita ja mennyttä, vilkkaampaa elämäänsä. Hän kuvasi vanhuuden myötä ulkoisen maailman muuttuvan ahtaammaksi, mihin hän reagoi sisäisen maailman laajentumisen tärkeyttä ja kehittymistä korostamalla. Bjerne halusi keskittyä kirjoittamiseen, omiin puuhiinsa ja arvosti työrauhaa yhä enenevässä määrin. Kirjoittaminen oli elämän loppupuolella Bjernelle tärkeimpiä asioita puolison ohella. Bjerne oli kiinnostunut myös itselleen esikuvina toimineiden kirjailijoiden viimeisistä vuosista ja näiden jälkimaineesta ja pohti näin myös omaa kirjallista perintöään. Päiväkirjan merkitys myös omaan jälkimai-

neeseen vaikuttamisen välineenä korostui vanhemmiten. Muistelmat ja päiväkirjat toimivat Bjernelle hänen elämänsä ja teostensa selittäjinä ja keinoina jättää maailmaan jälki.

Bjernen päiväkirjojen perusteella vaikuttaa siltä, että ajassa oli läsnä kertomus, jossa rappio ja vanhuus liitettiin yhteen, ja että Bjerne oli osin sisäistänyt tämän. Se ei ollut kuitenkaan ainoa kertomus. Bjernen vanhetessa on päiväkirjoissa havaittavissa myös harmistusta vanhoihin ihmisiin kohdistuvia negatiivisia näkemyksiä kohtaan, vaikka Bjerne itsekin puhui vanhuudesta ja vanhoista ihmisistä ajoittain torjuvaan, väheksyvään sävyyn. Päiväkirja toimi Bjernelle vanhuuden muutosten käsittelemisen paikana. Kertomus vanhuudesta rappiona elää yhä ajassamme, vaikka sitä on myös voimakkaasti kyseenalaistettu ja sen rinnalle on noussut uusia, toisenlaisia kertomuksia. Tutkielmani teon alkuvaiheessa huomasinkin kokevani Bjernen näkemykset vanhuudesta rappiona hieman vaikeina, sillä en tahtonut toisintaa tällaisia käsityksiä. Pohdin myös, jääkö minulta jotakin näkemättä omassa ajassani elävien vanhuuden kulttuuristen kuvien vuoksi. Olen kuitenkin pyrkinyt kuvaamaan Bjernen kokemuksia sellaisina, kuin mielestäni päiväkirjoissa näyttäytyvät ja rakentuvat.

Bjernen päiväkirjoissa riittää paljon tutkittavaa ja tutkielmani teon aikana on mieleeni noussut useita jatkokysymyksiä. Olisi kiintoisaa perehtyä Bjernen viimeisiin päiväkirjoihin, joita en ole tässä tutkielmassa käsitellyt, ja tarkastella päiväkirjoja esimerkiksi surutyön välineenä. Mielekästä olisi myös perehtyä tarkemmin esimerkiksi keholliisuuden kokemukseen ja vanhuuden ja sukupuolen välisiin kytköksiin, joita olen tässä tutkielmassa lähinnä sivunnut. Olisi kiinnostavaa tutkia myös useampia vanhenevien ihmisten päiväkirjoja rinnakkain ja selvittää, millaisia yhdistäviä ja erottavia piirteitä niissä mahdollisesti olisi. Olisi kiintoisaa tutkia, onko vanhojen ihmisten päiväkirjoista löydettävissä jonkinlaisia erityispiirteitä verrattuna nuorempien ihmisten päiväkirjoihin, ovatko ne esimerkiksi jossain määrin enemmän omaelämäkerrallisia, ja voiko niissä esimerkiksi todeta laajemman, kauemmas omaan elämään katsovan perspektiivin. Tällainen lähestymistapa voisi paljastaa jotakin vanhenemisen kokemuksesta.

Päiväkirjoissa nousivat myös toistuvasti esiin Bjernen pohdinnat hänen paikastaan maailmassa ja kirjallisilla kentillä. Hän kuvasi ulkopuolisuuttaan ja asemaansa ruotsalaissyntyisenä kirjailijana Suomessa. Myös tämä voisi olla yksi hedelmällinen näkökulma Bjernen päiväkirjoihin ja kirjailijuuteen. Myös Bjernen matkailua ja suhdetta toisiin kulttuureihin olisi hedelmällistä tutkia sekä hänen teostensa että julkaisemattomien aineistojensa kautta. Vaikka Bjerne korostikin tahtovansa jättää juuri oman kuvauksen asioista, olisi kuitenkin mielekästä tarkastella myös Bjernen kirjeenvaihtoa. Ei kuitenkaan

vain siksi, että kirjeenvaihto sisältää tunnettujen taiteilijoiden ja kirjailijoiden kirjeitä, vaan siksi, että ihmisen käsitys itsestä syntyy suhteessa toisiin ihmisiin. Kirjeaineisto tarjoaisi hyvän mahdollisuuden tutkia Bjernen ympäri Eurooppaa levittäytyneitä verkostoja. Lisäksi kirjeiden tarkastelun kautta Bjernestä voisi nousta esiin toisenlaisia puolia kuin päiväkirjoissa. Päiväkirjaan tallentuvat usein yksinäisyyden hetket, kun taas kirjeenvaihto on sosiaalisempaa. Myös Bjernen ja Léonin välinen suhde on jäänyt kiinnostamaan minua. Olisi antoisaa tarkastella, kuinka pitkä liitto vuosien aikana eli ja hengitti ja miten Bjernen ajatukset rakkaudesta vuosien saatossa muuttuivat. Myös kiinnostukseni Léonin persoonaan on herännyt, kirjoittihan Bjerne tästä paljon päiväkirjassaan. Léon ikään kuin lymyilee päiväkirjan sivuilla, mutta on näkymättömissä. Bjernen ja Léonin välinen kirjeaineisto tarjoaisi myös oivallisen mahdollisuuden tutkia heidän suhdettaan.

Olen tutkielmassani pyrkinyt tuomaan kuuluviin Bjernen omaa ääntä mahdollisimman kattavasti. Päiväkirja oli hänelle varmaankin paikka tuoda omaa ääntään kuuluviin, ääntä, joka joskus oli saavuttanut paljonkin lukijoita, mutta jolle Bjerne ei kuitenkaan ollut saanut tunnustusta esimerkiksi kriitikoilta. Päiväkirjassaan Bjerne ikään kuin antoi luvan tarkastella hänen elämäänsä, hän saattoi ”palvella postuumisti tarkoitustaan”. Olen tutkielmaa tehdessäni toisinaan kuitenkin pohtinut, olenko juuri sellainen ”raadonsyöjä”, josta Bjerne päiväkirjoissaan kirjoitti. Toisaalta hän myös toivoi päiväkirjoilleen lukijoita ja auttoi itsekin edesmenneitä tuttaviaan koskevien tutkimusten ja kirjojen teossa. Hän myös kuvasi tylsänä kaiken ”pirullisen” kertomatta jättämisen, hän näki, että ihmisessä kiintoisinta ovat juuri hänen pirulliset, ristiriitaiset puolensa. Siksi olenkin turvallisesti mielin pyrkinyt esittämään Bjernen sellaisena, kuin olen hänet hänen päiväkirjoissaan nähnyt.

Olen tutkielmani teon eri vaiheissa myötäelänyt Bjernen päiväkirjojen äärellä, toisinaan myös samastunut hänen päiväkirjoistaan tulkittavissa oleviin tuntemuksiin ja saanut muistuttaa itseäni hänen tekstiensä lähtökohtaisesta vieraudesta. Bjernen aineistojen mielenkiintoisuuden ja ainutlaatuisuuden, mutta myös Bjernen muistetuksi ja ymmärretyksi tulemisen kaipuun vuoksi toivon, että hänen päiväkirja-, kirje- ja muut materiaalinsa sekä hänen teoksensa löytävät lukijoita.

LÄHTEET

Alkuperäislähteet

Åbo Akademin kirjasto, käsikirjoituskokoelmat, Bjerne, Ulla, vol 41.

Åbo Akademin kirjasto, käsikirjoituskokoelmat, Bjerne, Ulla, vol 38.

Dahl, Ruth: *Författarvardag*. Söderström & C:o förlagsaktiebolag, Helsingfors 1963.

Schildt, Göran: *Lainasiivin. Nuoruudenmuistelmat*. Alkuteos: *Med lånade vingar*. Suomentanut Raija Mattila. Otava, Helsinki 1995.

Åström, Margit: Den Ulla Bjerne jag kände. *Horisont* 1973:6, 20–34.

Tutkimuskirjallisuus

Aaltonen, Terhi: *Taiteilija ei vanhene*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2010.

Aldrich, Marcia: Lethal Brevity: Louise Bogan's Lyric Career. *Aging and Gender in Literature. Studies in Creativity*. Ed. Anne M. Wyatt-Brown and Janice Rossen. University of Virginia Press, Charlottesville 1993, 105–120.

de Beauvoir, Simone: *Vanhuus*. Alkuteos: *La Vieillesse* (1970). Suomentanut Mirja Bolgár. Art House, Helsinki 1992.

Borg, Alexandra: "denna vita ödslighet": Om utanförskapet i Ulla Bjernes *Mitt andra jag*. *Vagant*, 2004:1, 66–73.

Cole, Thomas R: *The Journey of Life. A Cultural History of Aging in America*. Cambridge University Press, Cambridge 1992.

Ekman, Michel: *Finlands svenska litteratur 1900–2012*. SLS, Helsingfors 2014.

Fjelkestam, Kristina: *Ungkarlsflickor, kamrathustrur och manhaftiga lesbianer. Modernitetens litterära gestalter i mellankrigstidens Sverige*. Brutus Östlings Bokförlag Symposium, Stockholm 2002.

Fromm, Gloria G: Being Old. The Example of Dorothy Richardson. *Aging and Gender in Literature. Studies in Creativity*. Ed. Anne M. Wyatt-Brown and Janice Rossen. University of Virginia Press, Charlottesville 1993, 258–270.

Gullette, Margaret Morganroth: Creativity, Aging, Gender. A Study of Their Intersections 1910–1935. *Aging and Gender in Literature. Studies in Creativity*. Ed. Anne M. Wyatt-Brown and Janice Rossen. University of Virginia Press, Charlottesville 1993, 19–48.

Hackman, Boel: Subversiva berättelser. Performativ identitet i växelrörelse mellan liv och dikt. Teoksessa *Jag är den jag är. Från bekännelser till bloggar*. Red. Boel Hackman & Maria Wahlström. Ellerströms, Lund 2015, 175–194.

Hackman, Boel: Cecilia Gully (Ulla) Bjerne (Cecilia Gully Ohlson). *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon*. Sähköinen lähde. www.skbl.se/sv/artikel/UllaBjerne. Hämtad 20.11.2020.

Hapuli, Ritva: *Matkalla Kotona. Kyllikki Villan matkapäiväkirjoista*. Faros, Turku 2008.

Hapuli, Ritva & Leskelä-Kärki, Maarit: Kirjoittamisen julkiset ja yksityiset maailmat. Naisten kirjoittamisen kulttuurihistoriasta. *Kulttuurihistoriallinen katse*. Toim. Heli Rantala & Sakari Ollitervo. K&h, Turku 2010, 258–280.

Henneberg, Sylvia: *The Creative Crone. Aging and the Poetry of May Sarton and Adrienne Rich*. University of Missouri Press, Columbia and London 2010.

Hollsten, Anna: Avonaisuuden puolesta ideologioita vastaan. Bo Carpelan ja vuoden 1965 modernismi-debatti. *Katkos ja kytkös. Modernismin ja postmodernismin suhde traditioon*. Toim. Katriina Kajannes, Leena Kirstinä, Annika Waenerberg. SKS, Helsinki 2004, 176–203.

Järvstad, Kristin: *Den kluvna kvinnligheten. "Öfvergångskvinnan" som litterär gestalt i svenska samtidsromaner 1890–1920*. Brutus Östlings Bokförlag Symposium, Stockholm 2008.

Kivilaakso, Katri: Pitäisikö vielä kirjoittaakin se, mikä on verisesti eletty? Elina Vaaran julkaisemattomat muistelmat. *Lukemattomat sivut. Kirjallisuuden arkistot käytössä*. Toim. Elsi Hyttinen & Katri Kivilaakso. SKS, Helsinki 2010.

Knif, Henrik: *Göran Schildt – Kaksi elämää*. Alkuteos: *Göran Schildt – Två liv*. Suomen-tanut Kari Koski. Gummerus, Helsinki 2020.

- Laceulle, Hanne: *Aging and Self-Realization. Cultural Narratives about Later Life*. Transcript Verlag, Bielefeld 2018.
- Ladimer, Bethany: *Colette, Beauvoir & Duras. Age and Women Writers*. University Press of Florida, Gainesville 1999.
- Larsson, Lisbeth: *Sanning och konsekvens. Marika Stiernstedt, Ludvig Nordström och de biografiska berättelserna*. Nordstedts förlag, Stockholm 2001.
- Leskelä-Kärki, Maarit: *Kirjoittajan maailmassa. Krohnan sisaret ja kirjallinen elämä*. SKS, Helsinki 2006.
- Leskelä-Kärki, Maarit: Suhteellista elämää. Relationaalisuus ja biografisen vuorovaikutus. *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*. Toim. Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila & Heidi Kurvinen. SKS, Helsinki 2014.
- Leskelä-Kärki, Maarit & Sjö, Karoliina: Päiväkirja, minuus ja historia. *Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Karoliina Sjö, Liisa Lalu. Vastapaino, Tampere 2020, 11–38.
- Looser, Devoney: *Women Writers and Old Age in Great Britain, 1750–1850*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore 2008.
- Malmio, Kristina: Populärlitteraturen. *Finlands svenska litteraturhistoria. Andra delen: 1900-talet* Red. Michel Ekman. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors 2000. Bokförlaget Atlantis, Stockholm 2000, 161–172.
- Makkonen, Anna: Valkoisen kirjan kutsu eli löytöretkellä päiväkirjojen maailmoissa. *Hiljaista vimmaa. Suomalaisen naisten päiväkirjatekstejä 1790-luvulta 1990-luvulle*. Toim. Suvi Ahola. Kirjayhtymä, Helsinki 1993, 360–376.
- Makkonen, Anna: "My Own Novel, Yes, Really!" The Early Diary of Aino Kallas and Reading for the Plot. *Scandinavian Studies* Vol. 71, No. 4, 1999, 419–452.
- Miller, Bonnie: Narrative Gerontology: A Post-Modern Reading of the Latter Stage of Life: A Conversation with William Randall. *Journal of Systemic Therapies*, Vol. 30, No. 4, 2011, 64–75.
- Oró Piqueras, Maricel: Memory Revisited in Julian Barnes's *The Sense of an Ending*. *Coolabah*. No. 13, 2014, 87–95.

Ollitervo, Sakari: Filosofinen hermeneutiikka ja kulttuurihistoria. *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Toim. Asko Nivala & Rami Mähkä. k&h, Turku 2013, 193–221.

Palin, Tutta: Myöhään kukkiva lajike. Iän merkitys Ester Heleniuksen vastaanotossa ja julkisuuskuvassa. *Nainen kulttuurissa, kulttuuri naisessa*. Toim. Viola Parente-Čapková, Heidi Grönstrand, Ritva Hapuli ja Kati Launis. K&h, Turku 2015, 293–320.

Pearsall, Marilyn: Introduction. *The Other Within us. Feminist Explorations of Women and Aging*. Ed. Mary Pearsall. Westview Press, Boulder 1997, 1–16.

Pelo, Sofia: ”besatt av frihetslängtan och livets många möjligheter” Från erfarenhet till uttryck i Ulla Bjernes *Mitt andra jag*. Kirjallisuustieteen pro gradu -tutkielma. Åbo Akademi 2005.

Perrakis, Phyllis Sternberg: Introduction. *Adventures of the Spirit. The Older Woman in the Works of Doris Lessing, Margaret Atwood, and Other Contemporary Women Writers*. Ed. Phyllis Sternberg Perrakis. Ohio State University Press, Columbus 2007, 1–24.

Ray, Ruth E: *Beyond Nostalgia: Aging and Life-Story Writing*. University Press of Virginia, Charlottesville 2000.

Saarenheimo, Marja: *Jos etsit kadonnutta aikaa. Vanhuus ja oman elämän muisteleminen*. Vastapaino, Tampere 1997.

Saresma, Tuija: *Omaelämäkerran rajapinnoilla. Kuolema ja kirjoitus*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2007.

Sarola, J.P: Asuinympäristön ja paikan merkitys vanhalle ihmiselle. *Muuttuva vanhuus*. Toim. Antti Uutela & Jan-Erik Ruth. Gaudeamus, Helsinki 1994, 116–131.

Segal, Lynne: *Out of Time. The Pleasures and the Perils of Ageing*. Verso Books, London and New York 2013.

Segal, Lynne. Portraying ageing: its contradictions and paradoxes. *Working With Older People*. Vol. 19, No. 1, 2015, 3–11.

Sjö, Karoliina: *Näkyväksi kirjoitettu elämä. Kertomukseksi muodostetut kokemukset Kirsti Teräsvuoren (1899–1988) nuoruuden päiväkirjoissa*. Kulttuurihistorian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto 2016.

Stanley, Liz: *The auto/biographical I. The theory and practice of feminist auto/biography*. Manchester University Press, Manchester and New York 1992.

Smith, Carolyn H.: Old-Age Freedom in Josephine Miles's Late Poems, 1974–79. *Aging and Gender in Literature. Studies in Creativity*. Ed. Anne M. Wyatt-Brown and Janice Rossen. University of Virginia Press, Charlottesville 1993, 271–295.

Smith, Sidonie & Watson, Julia: *Reading Autobiography. A Guide for Interpreting Life Narratives*. University of Minnesota Press, Minneapolis and London 2010 (2001).

Sjöblad, Christina: *Bläck, äntligen! kan jag skriva. En studie i kvinnors dagböcker från 1800-talet*. Carlssons, Stockholm 2009.

Sääskilähti, Nina: *Ajan partaalla. Omaelämäkerrallinen aika, päiväkirja ja muistin kulttuuri*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2011.

Tikka, Marja: Kalenteri-iästä omaelämäkerralliseen ikään. *Muuttuva vanhuus*. Toim. Antti Uutela & Jan-Erik Ruth. Gaudeamus, Helsinki 1994, 81–101.

Ulvros, Eva Helen: Att skriva livet. *Med livet som insats. Biografin som humanistisk genre*. Red. Henrik Rosengren & Johan Östling. Sekel Bokförlag, Lund 2007.

Vatka, Miia: *Suomalaisten salatut elämät. Päiväkirjojen ominaispiirteiden tarkastelua*. SKS, Helsinki 2005.

Woodward, Kathleen: Introduction. *Figuring Age: Women, Bodies, Generations*. Ed. Kathleen Woodward. Indiana University Press, Bloomington & Indianapolis 1999, ix–xxix.

Wyatt-Brown, Anne M.: Another Model of the Aging Writer: Sartre's Politics of the Old Age. *Aging and Gender in Literature. Studies in Creativity*. Ed. Anne M. Wyatt-Brown and Janice Rossen. University of Virginia Press, Charlottesville 1993a, 49–59.

Wyatt-Brown, Anne M.: Introduction: Aging, Gender and Creativity. *Aging and Gender in Literature. Studies in Creativity*. Toim. Anne M. Wyatt-Brown and Janice Rossen. University of Virginia Press, Charlottesville 1993b, 1–15.

Öberg, Peter & Ruth, Jan-Erik: Hyvä vanhuus – kaikesta huolimatta. *Muuttuva vanhuus*. Toim. Antti Uutela & Jan-Erik Ruth. Gaudeamus, Helsinki 1994, 45–63.